

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Ústav historických věd

Sepulkrální památky v Hradci Králové letech 1780-1938
Martin Protivánek

Bakalářská práce
2014

Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická
Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Martin Protivánek, DiS.**
Osobní číslo: **H11253**
Studijní program: **B7105 Historické vědy**
Studijní obory: **Historie (dvouoborové)**
Ochrana hmotných památek (dvouoborové)
Název tématu: **Sepulkrální památky v Hradci Králové v letech 1780 - 1938**
Zadávací katedra: **Ústav historických věd**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Zpracovatel se ve své práci zaměří na zmapování umělecko-historicky hodnotných sepulkrálních památek na katastrálním území města Hradce Králové. Jednotlivé artefakty zhodnotí po historicko-umělecké stránce a v širších kulturních a regionálních souvislostech. 1. Přehled dosavadního bádání o sepulkrálních památkách Královéhradecka 2. Historie královehradeckých hřbitovů 3. Katalog vybraných památek (architektura, náhrobky a hřbitovní plastiky): lokace, slohová charakteristika, popis a ikonografická interpretace, autorské určení, dnešní stav, památková ochrana 4. Souhrné umělecko-historické zhodnocení zpracované tematiky

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Umělecké památky Čech I. IV. Praha 1977-1982. - Taťána Petrasová - Helena Lorenzová (eds.), Fenomén smrti v české kultuře 19. století. Praha 2001. - Roman Prahl a kol., Umění náhrobku v českých zemích let 1780-1830. Praha 2004 (zde přehled další literatury). - Taťána Petrasová - Helena Lorenzová (eds.), Dějiny českého výtvarného umění 1780/1890 (III/1-2). Praha 2001. Ludvík Domečka - F. L. Sál, Královéhradecko I.-II. Hradec Králové 1929-1931. - Alexandra Navrátilová, Narození a smrt v české lidové kultuře. Praha 2004. Lucie Dušková, 19. století na Královéhradeckých hřbitovech. Hradec Králové 2009. konferenční sborníky Epigraphica & sepulcralia sv. I.-III. (ed. Jiří Roháček). Praha 2005-2009, Zprávy památkové péče

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Pavel Panoch, Ph.D.

Ústav historických věd

Datum zadání bakalářské práce:

30. srpna 2012

Termín odevzdání bakalářské práce:

31. března 2014

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.
děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.
vedoucí katedry

V Pardubicích dne 20. ledna 2014

Prohlášení

Tuto práci jsem vypracoval samostatně. Veškeré literární prameny a informace, které jsem v práci využil, jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

V Pardubicích dne 1. června 2014

Martin Protivánek

Poděkování

Rád bych tímto poděkoval vedoucímu mé bakalářské práce Mgr. Pavlu Panochovi, Ph.D. za odbornou pomoc, užitečné rady a připomínky v průběhu tvorby bakalářské práce. Dále děkuji Mgr. Blance Rozkošné za umožnění vstupu na židovský hřbitov, paní knihovnici Ivaně Nývltové z muzea Východních Čech v Hradci Králové za pomoc při dohledání těžko dostupné regionální literatury. Děkuji také své rodině a přátelům za velkou podporu a inspiraci.

ANOTACE

Tato práce je zaměřena na zmapování umělecko-historicky hodnotných sepulchrálních památek na katastrálním území města Hradec Králové v letech 1780 – 1938. Vybrané sepulchrální památky hodnotí po historicko-umělecké stránce.

Konkrétně se zabývá sepulchrálními památkami umístěnými na 3 pohřebištích a 11 hřbitovech.

KLÍČOVÁ SLOVA

sepulchrální památky, náhrobky, architektura, sochařství, Hradec Králové, 18. - 20. století

TITLE

Sepulchral Monuments of Hradec Králové in the Period from 1780 to 1938

SUMMARY

The aim of this work is to map artistically and historically valuable sepulchral monuments within the cadastral area of Hradec Králové between 1780 and 1938. The selected sepulchral monuments are analyzed from the artistic and historic point of view.

Specifically, this work is focused on sepulchral monuments placed at 3 burial grounds and 11 cemeteries.

KEY WORDS

sepulchral monuments, gravestones, architecture, sculpture, Hradec Králové, the 18th and 20th century

Obsah

ÚVOD	10
1 HISTORIE POHŘBÍVÁNÍ A SEPULKRÁLNÍ UMĚNÍ V ČESKÉ KULTUŘE	13
1.1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH TERMÍNŮ	13
1.2 HISTORIE POHŘBÍVÁNÍ.....	14
1.3 KOLUMBÁRIA	16
1.4 KŘESŤANSKÉ HŘBITOVY	17
1.5 ŽIDOVSKÉ HŘBITOVY	18
1.6 SYMBOLICKÉ MOTIVY NÁHROBKU	20
1.6.1 Sarkofág	20
1.6.2 Stéla	20
1.6.3 Urna	21
1.6.4 Kříž.....	21
1.6.5 Obelisk.....	21
1.6.6 Sloup.....	22
1.7 NÁHROBNÍ KŘESŤANSKÁ IKONOGRAFIE.....	22
2 NÁSTIN BĀDÁNÍ O SEPULKRÁLNÍCH PAMÁTKÁCH V HRADCI KRÁLOVÉ . 23	
2.1 HISTORIE HRADCE KRÁLOVÉ	23
2.2 BĀDÁNÍ O SEPULKRÁLNÍCH PAMÁTKÁCH NA KRÁLOVĚHRADECKU	26
2.3 HISTORIE KRÁLOVĚHRADECKÝCH HŘBITOVŮ A POHŘEBIŠŤ	31
2.3.1 Královéhradecké hřbitovy a pohřebiště před stavbou pevnosti	31
2.3.2 Královéhradecké hřbitovy a pohřebiště po založení pevnosti.....	34
2.4 TYPOLOGIE KRÁLOVĚHRADECKÝCH HŘBITOVŮ	36
3 KATEDRÁLA SV. DUCHA.....	37
3.1 NÁHROBKY.....	38
3.2 KRYPTY	38
4 KOSTEL NANEBEVZETÍ PANNY MARIE	40
4.1 KRYPTA	41

5 SBOR KNĚZE AMBROŽE.....	42
5.1 KOLUMBÁRIUM	42
6 NOVÝ HRADEC KRÁLOVÉ.....	43
6.1 HISTORIE NOVÉHO HRADCE KRÁLOVÉ	43
6.2 HŘBITOV ZÁMEČEK NA NOVÉM HRADCI KRÁLOVÉ.....	43
6.2.1 Sepulkrální památky.....	44
6.3 HŘBITOV NA NOVÉM HRADCI KRÁLOVÉ V HUSOVĚ ULICI.....	47
6.3.1 Sepulkrální památky.....	47
6.4 MALŠOVICE - LESNÍ HŘBITOV	50
6.4.1 Sepulkrální památky.....	50
7 POUCHOV	52
7.1 HISTORIE POUCHOVA.....	52
7.2 KATOLICKÝ HŘBITOV NA POUCHOVĚ	52
7.2.1 Sepulkrální památky na katolickém hřbitově na Pouchově.....	53
7.3 VOJENSKÝ HŘBITOV NA POUCHOVĚ.....	57
7.3.1 Sepulkrální památky na vojenském hřbitově na Pouchově.....	58
7.4 ŽIDOVSKÝ HŘBITOV NA POUCHOVĚ	60
7.4.1 Sepulkrální památky židovského hřbitova na Pouchově.....	60
8 KUKLENY.....	64
8.1 HISTORIE KUKLEN.....	64
8.2 HŘBITOV V KUKLENÁCH.....	65
8.2.1 Sepulkrální památky na hřbitově v Kuklenách.....	65
9 PLOTIŠTĚ NAD LABEM.....	69
9.1 HISTORIE PLOTIŠŤ NAD LABEM	69
9.2 HŘBITOV V PLOTIŠTÍCH	70
9.2.1 Sepulkrální památky na hřbitově v Plotištích.....	70
10 SVINARY	73
10.1 HISTORIE SVINAR	73
10.2 KATOLICKÝ HŘBITOV VE SVINARECH	73

10.2.1 Sepulkrální památky na katolickém hřbitově ve Svinarech.....	74
10.3 EVANGELICKÝ HŘBITOV VE SVINARECH	75
10.3.1 Sepulkrální památky na evangelickém hřbitově ve Svinarech	75
11 MALŠOVA LHOTA	77
11.1 HISTORIE MALŠOVY LHOTY	77
11.2 HŘBITOV V MALŠOVĚ LHOTĚ	78
11.2.1 Sepulkrální památky na hřbitově v Malšově Lhotě	78
ZÁVĚR.....	80
RESUME.....	82
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	84
SEZNAMY PŘÍLOH	88
SEZNAM OBRAZOVÉ PŘÍLOHY	89
MEDAILÓNY VÝZNAMNÝCH UMĚLCŮ	91
MAPY A TABULKA	92
OBRAZOVÁ PŘÍLOHA	106

Úvod

Téma práce se soustřeďuje na sepulkrální umění. Tato oblast může vyvolávat určité obavy a nejistotu v souvislosti se smrtí. Je to téma v dnešní společnosti do určité míry tabuizované. To je dáno společenskou změnou vztahu ke smrti, která se z všudypřítomnosti vytěsnila do anonymity a stala se soukromou záležitostí. Změnilo se prostředí, kde lidé umírali. Známé domácí prostředí za přítomnosti celé rodiny bylo nahrazeno anonymitou nemocnice. Změna nastala také u společnosti. Zbožnost lidí se z velké části vytratila a společnost se stala racionální a světská.

Tyto změny se projeví také v sepulkrálním umění. Sepulkrální památky vznikly z čistě praktického hlediska jako označení místa, kde se nachází hrob zesnulého člověka. Zároveň slouží jako trvalá vzpomínka na zesnulého. Podoba sepulkrální památky závisela na mnoha okolnostech. Svoji úlohu zde např. hrálo sociální postavení člověka a prostředí, z kterého pocházel, doba, ve které náhrobek vznikl, nebo vztah zesnulého ke světu a lidem. Rodina případně někdo jiný nechali na své náklady zhotovit sepulkrální památku a takto chtěli prezentovat navenek zesnulého a také sebe.

Tato práce se zabývá vybranými sepulkrálními památkami na území města Hradec Králové vzniklými většinou v období let 1780 – 1938. Hlavním cílem práce je vytvoření katalogu vybraných sepulkrálních památek, tyto památky zdokumentovat pro své umělecko-historické kvality a zasadit do kontextu jejich vzniku v rámci území města Hradec Králové. Dílčí cíle práce je zjištění současného stavu bádání o problematice sepulkrálních památek v Hradci Králové a nástin historie královéhradeckých hřbitovů.

Katalog vznikl na základě osobního terénního výzkumu po královéhradeckých hřbitovech, který se uskutečnil v červenci a srpnu 2013 a v říjnu a listopadu téhož roku. Na území Hradce Králové se nalézají 11 hřbitovů a 3 pohřebiště. Hřbitovy bylo nutné v několika případech pro svou rozlehlost navštívit opakovaně. Hřbitovy jsou veřejně přístupné. Pouze u židovského hřbitova bylo nutné ohlásit se předem u správce a zajistit si přístup. Důležitým výstupem výzkumu bylo pořízení velkého množství fotografického materiálu sepulkrálních památek, z kterého byla vybrána jen velmi omezená část fotografií. Výzkum nebyl prováděn na pohřebištích, které se nacházejí v kostelech, protože krypty jsou veřejnosti nepřístupné. Navštíveno mohlo být pouze kolumbárium, které se nachází při sboru kněze Ambrože.

Práce je rozdělena do tří hlavních částí. První část představuje obecné uvedení do problematiky sepulkrálního umění. Vysvětluje základní termíny, objasňuje historii pohřbívání a nastiňuje hlavní formy náhrobku. Druhá část pojednává o problematice sepulkrálních památek v Hradci Králové. Podává náhled na dosavadní bádání o sepulkrálních památkách, ukazuje historický vývoj královéhradeckých hřbitovů a pohřebišť a poukazuje na specifika královéhradeckých hřbitovů. Třetí část představuje samotný katalog, který je rozdělen do kapitol podle jednotlivých lokalit a podle chronologického hlediska na pohřebišť a hřbitovy. Tři kapitoly se věnují pohřebišťům a šest kapitol se zabývá hřbitovy. Kapitoly o pohřebišťích se zabývají historií kostela a pohřebiště, popisují stav pohřebiště a zmiňují některé významné osobnosti, které jsou zde pochováni. Na rozdíl od kapitol hřbitovů neobsahují vybrané sepulkrální památky. Kapitoly o hřbitovech obsahují historii obce, v které se nalézá hřbitov, popis hřbitova, historii hřbitova a popis vybraných sepulkrálních památek, u kterých je zjišťována datace, autorství, materiál, památková ochrana, stav a popisováno provedení a ikonografie. Nezbytnou součástí katalogu jsou odkazy na mapy jednotlivých hřbitovů obsahující lokalizaci vybraných sepulkrálních památek a odkazy na fotografie vybraných sepulkrálních památek. Mapy a fotografie jsou součástí přílohy.

Pro poznání problematiky královéhradeckých hřbitovů a jejich sepulkrálních památek bylo možné se zčásti opřít o literaturu. Podmětná byla publikace od L. Duškové *19. století na královéhradeckých hřbitovech*¹, která se věnuje nejvýznamnějším královéhradeckým hřbitovům z hlediska královéhradeckých osobností na nich pochovaných.

Informace o královéhradeckých sepulkrálních památkách, historii královéhradeckých hřbitovů a historii městských částí Hradce Králové poskytly místopisy L. Domečky a F. L. Sála *Královéhradecko*.² Z prací od J. N. Solaře *Dějepis Hradce Králové nad Labem*³ a A. Solaře *Soupis památek historických a uměleckých v království českém. Politický okres královéhradecký*⁴ bylo možné získat poznatky o nejstarších sepulkrálních památkách a pohřebišťích. Nejstarší práce uvádějí zmínky o období zániku královéhradeckých hřbitovů z důvodu budování pevnosti. Jsou to práce K. J. Bienenberga v německém jazyce napsané

1 DUŠKOVÁ, Lucie. *19. století na královéhradeckých hřbitovech*. 1. původní vyd. Hradec Králové: Garamon, c2009. ISBN 978-80-86472-40-9.

2 DOMEČKA, Ludvík a František Ladislav SÁL. *Královéhradecko*. V Hradci Králové: Vydal Sbor pro zpracování a vydání monografie Královéhradecka, 1929-1935.

3 SOLAŘ, Jeronym Jan Nepomucký. *Dějepis Hradce Králové nad Labem a biskupství hradeckého*. V Praze: J.J. Solař, 1868.

4 CECHNER, Antonín. *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století*. V Praze: Nákladem Archaeologické kommise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1904

*Dějiny města Hradce Králové*⁵ a F. De P. Švendy *Hliněný obraz města Hradce Králové nad Labem*.⁶

Zásadní publikace, která byla velmi užitečná pro pochopení problematiky sepulkrálních památek, představuje *Umění náhrobku v Českých zemích 1780 – 1830* od R. Práhla,⁷ která na vybrané náhrobky pohlíží jako na umělecké dílo a zasazuje práce významných českých umělců do kontextu doby.

Pro odborné pojmenování architektonických prvků posloužily publikace od V. Hájka *Architektura. Klíč k architektonickým slohům*⁸ a J. Herouta *Staletí kolem nás*⁹. K rozluštění symboliky náhrobku posloužily publikace J. Royta *Slovník biblické ikonografie*,¹⁰ J. Royta a H. Šedinové *Slovník symbolů. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*¹¹ a G. Heinz – Mohr *Lexikon symbolů. Obrazy a znaky křesťanského umění*.¹² Pro vyhledání informací o autorech náhrobku sloužily publikace od A. Horové *Nová encyklopedie českého výtvarného umění*¹³ a od P. Tomana *Nový slovník československých výtvarných umělců*.¹⁴

Zdrojem informací o židovských hřbitovech byly práce J. Fiedlera *Židovské památky v Čechách a na Moravě*¹⁵ a práce B. Rozkošné a P. Jakubce *Židovské památky Čech*.¹⁶

5 BIENER Z BIENENBERKA, Karel Josef. *Dějiny města Hradce Králové. díl II.* K. J. z Bienenbergu. 1790 ; Přeložil a na stroji opsal Jan Balcar z Bystrého. strojopis. 1953.

6 ŠVENDA, František de Paula, 1741-1822. *Historie království českého a paměti města Hradce Králové nad Labem. Díl IV. Hliněný obraz. Rozdíl 1 - 4. Od roku 1734 do roku 1761.* František De Paula Švenda. Hradec Králové : J. H. Pospíšil, 1814.

7 PRAHL, Roman, a kol. *Umění náhrobku v českých zemích let 1780-1830.* Vydání 1. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1188-9.

8 HÁJEK, V. *Architektura. Klíč k architektonickým slohům.* Praha, 2000. ISBN 80-7169-722-2.

9 HEROUT, J. *Staletí kolem nás. Přehled stavebních slohů.* Praha-Litomyšl, 2002. ISBN 80-7185-389-5.

10 ROYT, Jan. *Slovník biblické ikonografie.* Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-0963-0.

11 ROYT, Jan a Hana ŠEDINOVÁ. *Slovník symbolů: kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii.* Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1998. ISBN 80-204-0740-5.

12 HEINZ-MOHR, Gerd. *Lexikon symbolů: obrazy a znaky křesťanského umění.* Vyd. 1. Praha: Volvox Globator, 1999. ISBN 80-7207-300-1.

13 HOROVÁ, Anděla. *Nová encyklopedie českého výtvarného umění.* Vyd. 1. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0536-6.

14 TOMAN, Prokop a Prokop Hugo TOMAN. *Nový slovník československých výtvarných umělců.* 5., opr. vyd. Praha: I. Železný, 2000, 2 sv. ISBN 80-237-3633-7.

15 FIEDLER, Jiří. *Židovské památky v Čechách a na Moravě.* Praha: Sefer, 1992. ISBN 80-900895-1-8.

16 ROZKOŠNÁ, Blanka – JAKUBEC, Pavel. *Židovské památky Čech.* Vydání 1. Šlapanice: Era, 2004. ISBN 80-86517-64-0.

1 Historie pohřbívání a sepulkrální umění v české kultuře

1.1 Vymezení základních termínů

V souvislosti se sepulkrálním uměním je důležité vysvětlit tři základní termíny objevující se v odborné literatuře: sepulkrální památka, hřbitov a pohřebiště.

Sepulkrální památka nebo také náhrobní památka je chápána jako hmotný objekt, který vznikl z potřeby trvale si připomenout zemřelou osobu, jedná se tedy o památku na zemřelého.¹⁷ Označuje místo hrobu, kde je uloženo tělo nebo popel zesnulého. Sepulkrální památky představují účelově a umělecky odlišná díla, která mohou nabývat různých architektonických forem a jež prošla určitým vývojem.¹⁸ S termínem sepulkrální památka je nejčastěji spojován **náhrobek**, který se nejčastěji objevuje v okolí nebo uvnitř kostela a na hřbitově.

Je potřeba rozlišovat náhrobek a náhrobník. Zatímco náhrobek označuje polohu hrobů a mohl mít různou figurální podobu.¹⁹ **Náhrobník** označuje nápisovou desku, která byla většinou bez velké figurální výzdoby.²⁰ V prostředí českých zemí si náhrobky pořizovaly od středověku majetné společensky významné osoby, aby reprezentovaly zesnulého a případně také jeho rod. Tito lidé se nechávali pohřbívat v kostele a jejich hroby kryly náhrobní kameny, které byly umístěné na podlaze kostela. Později v novověku byly náhrobky z důvodu nedostatku místa zasazovány do kostelních zdí a od 18. století do hřbitovních zdí.²¹ Od konce 18. století se materiálem pro výrobu náhrobku stávaly častěji trvalejší materiály, než bylo do té doby často používané dřevo. Tímto impulsem dostalo náhrobní umění, které bylo do této doby většinou umístěné na zdích kostelů, kaplí nebo hřbitovů, další možnosti, jak se rozvíjet.²²

Hřbitov je místo sloužící k pohřbívání zemřelých. Představuje posvátné místo, které bylo posvěceno církví a tak vyjmuté ze světského účelu. Pojmenování je odvozeno z německého slova der Kirchhof, česky krhov, což souvisí s dřívějším umístěním hřbitova kolem kostela. Často bylo pro hřbitov používáno označení 'svaté pole'. Na hřbitově směli být pochováni pouze pokřtění vyznávající stejnou víru, zpravidla katolickou. Ti, kteří nepatřili mezi katolíky nebo byli vyloučeni pro svůj hřích, mohli být pohřbeni mimo hřbitov nebo na

17 Památka sepulkrální. (cit: 8. 3. 2014). Dostupné na:

<http://artslexikon.cz/index.php/Pam%C3%A1tka_sepulkr%C3%A1ln%C3%AD> .

18 POJSL, M. *Sepulkrální památky na Moravě a ve Slezsku do roku 1420*. Olomouc, 2006, s. 11.

19 PRÁHL, R. Umění náhrobku v Českých zemích 1780 – 1830. 2002, s. 10.

20 PRÁHL, R. Umění náhrobku v Českých zemích 1780 – 1830. 2002, s. 14.

21 PRÁHL, R. Umění náhrobku v Českých zemích 1780 – 1830. 2002, s. 9 – 10. s. 14.

22 PRÁHL, R. Umění náhrobku v Českých zemích 1780 – 1830. 2002, s. 14.

odděleném místě na hřbitově. Dohled nad hřbitovem měl farář, který hlídal, aby se na hřbitově nekonali nepravosti, které církev zakazovala, jako bylo např. hnojení půdy, pastva dobytka, hry nebo světské shromažďování.²³

Hřbitov tvoří většinou uzavřený areál, který je obehnan zdí. Na uspořádání hřbitova, umístění jednotlivých náhrobků a sakrálních staveb měla vliv řada faktorů, od konfese (katolická, evangelická, židovská) přes regionální odlišnosti až po majetnost zřizovatele.²⁴

Pohřebiště slouží stejně jako hřbitov k pohřbívání zemřelých. Termín pohřebiště bývá často označením pro jakékoliv místo, sloužící k pohřbívání, tedy i pro hřbitovy. Pohřebiště od prehistorického období představovalo místo, kde se soustřeďovaly hroby zemřelých osob. Zavedením křesťanství se začaly rozlišovat dvě pohřební místa: pohřebiště a hřbitov. Pohřebištěm bylo chápáno místo pohřbu uvnitř kostela, v kaplích a v hrobkách pod podlahou²⁵ Těto pocty se dostávalo většinou společensky a politicky významným osobám z církevního i světského prostředí. Hřbitovem se rozumělo místo sloužící k pohřbívání 'běžného' lidu kolem kostela.²⁶

1.2 Historie pohřbívání

Nejstarší doklad o pochování člověka v českých zemích spadá do starší doby kamenné (paleolit)²⁷. Tehdy začali lidé ukládat kostry členů svého kmene do hrobů. Od mladší doby kamenné (neolit) bylo pohřbívání již rozšířeným zvykem, kterým se projevovala úcta k zemřelému spojená s patřičným obřadem. V tomto období se kromě kostrového pohřbívání objevuje navíc žárový způsob pohřbívání.²⁸

Představitelé různých kultur měli v pravěku svůj pohřební ritus – kostrový, žárový příp. praktikovaly oba způsoby současně. V případě kostrového ritu se pozůstatky uložily do vyhloubené jámy v zemi. Svoji roli hrála rovněž poloha těla a orientace vůči světovým stranám.

Lidé praktikující žárové pohřbívání své zemřelé spalovali na žárovištích, které se mohly nacházet přímo na místech pohřbívání nebo na nedalekých místech.

23 Ottův slovník naučný. 2000. s. 768 – 769.

24 LENDEROVÁ, M. – MACKOVÁ, M. – BEZECNÝ, Z. – JIRÁNEK, T. Dějiny každodennosti "dlouhého" 19. století 2. díl, 2005. s. 83.

25 Ottův slovník naučný. 2000. s. 5; KOVAŘÍK, P. Klíč k pražským hřbitovům, 2001. s. 14.

26 KOVAŘÍK, P. Klíč k pražským hřbitovům, 2001. s. 13 - 14.

27 Tento doklad pochází z mladého paleolitu a byl nalezen v Dolních Věstonicích. Viz. SKLENÁŘ, K. Encyklopedie pravěku v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. s. 272.

28 V Čechách je žárové pohřbívání zachyceno v období vypíchané keramiky. Na Moravě se objevuje od starší fáze moravské malované keramiky. SKLENÁŘ, K. Encyklopedie pravěku v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. s. 272.

Pozůstatek po spalování – popel ukládali buď přímo do vyhloubené jámy, nebo jej dávali do speciální keramické nádoby – popelnice (urna). U obou pohřebních zvyků bylo většinou pravidlem, ukládat společně se zemřelým předměty (milodary), které byly jeho vlastnictvím nebo mu měly přinést štěstí v posmrtném životě. Společně s těmito předměty bylo mnohdy ukládáno také jídlo.²⁹

Hroby byly na povrchu většinou různě označovány, nejvíce dokladů bylo nalezeno z období neolitu a doby bronzové. Nejrozšířenější podoba byla mohyla nebo stéla. Hroby se nacházely od paleolitu na sídlištích. Od neolitu se hroby přesunuly mimo sídliště na zvláštní místa, která byla k tomuto účelu vyhrazena – pohřebiště. Pohřebiště mohly být kostrové, žárové nebo smíšené. Jednotlivé hroby mohly být na pohřebištích uspořádány do řady, do kruhu, případně jiným způsobem. Zároveň se ale objevují také hroby na přímo sídlištích, které mohou být důsledkem epidemie nebo jiného zvyku.³⁰

Slované, kteří přišli do českých zemí v polovině 6. století, pohřbívali své zemřelé žárovým způsobem. Žárové hroby přetrvaly jako nejčastější způsob pohřbívání v Čechách až do 9. století. Na Moravě se vedle žárového způsobu objevuje výjimečně v druhé polovině 8. století kostrový ritus, který začíná v průběhu 9. století převládat.³¹

S přijetím křesťanství v 9. století se v Čechách postupně přechází na kostrový způsob pohřbívání. Avšak žárové pohřbívání se vedle kostrového nadále vyskytovalo. Pohřebiště se nacházely nedaleko od obydleného místa. Hroby na pohřebišti byly do konce 9. století uspořádány nepravidelně nebo ve skupině. Zřejmě v souvislosti s křesťanstvím dochází od konce 9. století ke změně uspořádání hrobů do pravidelných řad orientovaných většinou ve směru sever-jih.

Od 12. století byli na vesnicích zemřelý pochováni na hřbitovech u nově postavených kostelů. V nejstarší fázi hřbitovů se vyskytovalo řadové uspořádání hrobů, ale úsilí o přiblížení hrobů ke kostelu vedlo k porušování hrobových jam a umístování hrobů nad sebe. Tento nový způsob uspořádání se nazývá etážovitý.³²

Jednotlivé hroby byly pravděpodobně nějakým způsobem označovány. Vzhled hrobu v nejstarší fázi lze však jen předpokládat, protože se mimo mohylových násypů jiná podoba nezachovala. Označení hrobů mohlo být ve tvaru dřevěných nebo kamenných stél. Přibližně od 11. a 12. století se začínají objevovat náhrobní kameny.³³

29 SKLENÁŘ, K. Encyklopedie pravěku v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. s. 272.

30 SKLENÁŘ, K. Encyklopedie pravěku v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. s. 273.

31 LUTOVSKÝ. Encyklopedie slovanské archeologie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. s. 94

32 LUTOVSKÝ. Encyklopedie slovanské archeologie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. s. 243.

33 LUTOVSKÝ. Encyklopedie slovanské archeologie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. s. 92.

Od 18. století byly formulovány osvícenské panovnické nařízení týkající se pohřbívání.

Toleranční patent z roku 1781 dovolil na hřbitově pohřbívat protestanty a exkomunikované.³⁴ Dekretem Josefa II. z roku 1783 bylo zakázáno pohřbívat v kostelích. Edikt, vydaný roku 1787, zakazoval pohřbívat mrtvé ve městě kolem kostelů. Toto opatření bylo zavedeno z hygienických důvodů. Hřbitovy byly proto zakládány na odlehlejších místech od lidských obydlí.³⁵ Velký vliv na vývoj pohřebnictví mělo nařízení z přelomu 18. a 19. století, které umožnilo zřizování soukromých pohřebišť a hřbitovů. Správcem se nově stávaly obce (města, vesnice) a nikoliv pouze církve.³⁶

V polovině 18. století se Evropou šířil zapomenutý prastarý způsob pohřbívání – spalování zesnulých (kremace). Snaha o návrat tohoto způsobu pohřbívání byla vedena touhou po zesvětštění společnosti, avšak vedly k tomu také hygienické důvody. Úsilí o propagaci spalování pozůstatků, ale narážely na tvrdý odpor katolické církve, protože oheň představoval podle katolické věrouky peklo, kam přicházeli lidé, kteří umřeli ve smrtelném hříchu. Katolíci zároveň považovali kremaci za pohanský zvyk. Naopak příznivci kremace neviděli v ohni trest, ale užitek, neboť oheň vykonává zdravotní službu, jak řekl jeden z příznivců pohřbů žehem inženýr Ludvík Čížek z Prahy.³⁷

Myšlenky kremace postupují Itálii a Německem až do Rakouska - Uherska. V českých zemích bylo postaveno první krematorium v roce 1918 v Liberci. Po vzniku Československé republiky byly zakládány další krematoria, takže jich do konce roku 1930 bylo devět. Mezi nimi bylo např. také krematorium v Pardubicích, které vzniklo roku 1923.³⁸

1.3 Kolumbária

V souvislosti s pohřbíváním žehem vznikl odlišný způsob uchování pozůstatků zemřelých. Urny jsou ukládány do prostředí, které k tomuto účelu slouží, a to je do kolumbárií. Původ kolumbárií pochází ze starověkého Říma, kde si majetné římské rodiny zvykly ukládat popelnice zemřelých do speciálně zřízených místností v palácích. Tyto místnosti, které se nazývaly kolumbária, měly ve stěnách oddělené výklenky sloužící pro

34 NAVRÁTILOVÁ, A. Narození a smrt v české lidové kultuře. s. 271 – 272.

35 PETRÁSOVÁ, T. Utopie a pragmatismus osvícenské architektury: klasicistní hrobky a hřbitovy. In Fenomén smrti v české kultuře 19. století s. 66.; BENEŠOVÁ, M. Funerální architektura v tvorbě českých architektů druhé poloviny 19. století. In Fenomén smrti v české kultuře 19. století s. 92.

36 VLNAS, V. Druhý život barokního pohřbu. In Fenomén smrti v české kultuře 19. století. s. 16 - 17.

37 LENDEROVÁ, M. „První česká matka po smrti upálena“ aneb pohřeb paní Augusty Braunerové. In Fenomén smrti v české kultuře 19. století. s. 240 – 242.

38 LENDEROVÁ, M. „První česká matka po smrti upálena“ aneb pohřeb paní Augusty Braunerové. In Fenomén smrti v české kultuře 19. století, s. 242 – 243.

ukládání uren.

Kolumbária se v současnosti umísťují na hřbitovy, kde jim je vyhrazeno zvláštní oddělení. Jiný typ kolumbárie funguje v objektech církve Československé husitské, která kolumbária zřizuje přímo ve svém sboru.³⁹

1.4 Křesťanské hřbitovy

Místo křesťanského hřbitova se nachází v posvěcené půdě – svaté pole. Posvátnost místa podporovalo posvěcení kostela, jenž představuje Boží stánek na zemi. Kolem hřbitova byla postavena zeď, která zajišťovala ochranu před vnějším světem a zároveň symbolizovala duchovní úděl člověka. Vstup do hřbitova umožňovala brána, která představovala mezník mezi profánním a náboženským světem. Na znamení vykoupení člověka a jeho vzkříšení se uprostřed hřbitova postavil kříž s Kristem.⁴⁰

18. století přineslo v osvícenství řadu reforem, které měly vliv také na podobu hřbitovů. S ohledem na Josefské zákoníky zakazující pohřbívání v kostele a okolo kostela a zavádějící povinné lékařské prohlídky zemřelých, zpracoval v Čechách Johann Philipp Joedl příručku o stavitelství.⁴¹ Joedl reaguje na dekret o prohlídkách zemřelých na začátku své příručky tím, že navrhuje zřizování márnic, které by zabraňovaly předčasnému pohřbení. Zvláště je márnice vhodná na venkově, protože mrtví nemůže zůstat z důvodu nedostatku místa v domě a tam být pozorován. Márnice by se měla nacházet v blízkosti hřbitova a je možné ji spojit s domkem hrobníka. V márnici se nalézala vytápěcí komora, která zaručovala, že údajní mrtví v zimě nezmrzl, ale hlavně teplo napomáhalo tlení těla a tím potvrzovalo úmrtí. Okna, které byly naproti sobě, zabezpečovaly proudění vzduchu. V márnici bylo místo pro dva až čtyři mrtvé, kteří museli mít připevněnou šňůru, jež vedla ke zvonku, který oznamoval případného živého.⁴²

Joedl se ve své příručce dále věnuje zásadám pro založení hřbitova a popisu ideálního hřbitova. Vhodné místo určil s odvoláním na Vitruvia, aby nejčastěji vanul vítr od města. Hřbitov musí být obehnán zdí. Pro přístup na hřbitov dostačuje jedna brána nejlépe v

39 KOVAŘÍK, P. Klíč k pražským hřbitovům, 2001. s. 25 – 26.

40 NAVRÁTILOVÁ, A. Narození a smrt v české lidové kultuře. s. 266 – 267.

41 V originále se jmenuje Die landwirtschaftliche Buakunst III. 1829. PETRÁSOVÁ, T. Utopie a pragmatismus osvícenské architektury: klasicistní hrobky a hřbitovy. In Fenomén smrti v české kultuře 19. století s. 66.

42 PETRÁSOVÁ, T. Utopie a pragmatismus osvícenské architektury: klasicistní hrobky a hřbitovy. In Fenomén smrti v české kultuře 19. století s. 66, s. 68.

podobě železných mříží. Vnitřní členění hřbitova stanovuje symetrie. Na vzorovém návrhu zakreslil márnici vlevo od brány a vpravo od ní dům hrobníka. Uprostřed hřbitova se nachází kříž s Kristem. Naproti bráně u zdi může být postavena hřbitovní kaple. Prostor hřbitova může být vyplněn nízkými šlechtěnými keři.⁴³

1.5 Židovské hřbitovy

Nejdůležitější rozdíl židovského hřbitova oproti křesťanskému hřbitovu představuje nedotknutelnost hrobů, který se v praxi uplatňuje tím, že kromě výjimek nedochází k exhumaci pozůstatků. Pravidlem se stalo, že do jednoho hrobu se směl uložit pouze jeden zemřelý. Pokud již na hřbitově nebylo žádné volné místo, musila být navezena na hroby zemina a pohřbívalo se v další vrstvě. V tomto případě byly náhrobní kameny nacházející se ve spodní vrstvě osazeny do nejvrchnější vrstvy. V novověku se židovské hřbitovy zřizovaly většinou daleko za městem nebo vsí na nekvalitních pozemcích.⁴⁴

Odlišnost lze nalézt také v umístění židovských synagog, které byly na rozdíl od křesťanských kostelů značně vzdáleny od vlastních hřbitovů. Avšak v případě, že se synagoga nachází v blízkosti hřbitova, jde buď o náhodu, nebo o nedostatek místa v židovské čtvrti.⁴⁵

Z hlediska uspořádání hrobů docházelo k postupnému pohřbívání v řadě podle data úmrtí. Na některých hřbitovech se nacházejí místa případně celé řady, které byly vyhrazeny pro určité skupiny. Většinou se jednalo o rabíny, koheny popřípadě levity. Koheni, potomci chrámových kněží, měli přístup na hřbitov zakázán. Tento zákaz neplatil pro pochování manželky, rodičů, dítěte a svobodných sester. Jejich hroby se nalézaly na krajích hřbitova, kde se nacházela také postraní branka sloužící potomkům kohenu, jež chtěli navštívit hroby příbuzných. Svobodný vstup na hřbitov měli, potomci chrámových pomocníků, levité.⁴⁶

43 PETRÁSOVÁ, T. Utopie a pragmatismus osvícenské architektury: klasicistní hrobky a hřbitovy. In Fenomén smrti v české kultuře 19. století s. 69.

44 FIEDLER, J. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*. 1992, s. 35.

45 ROZKOŠNÁ, B; JAKUBEC, P. *Židovské památky Čech*. 2004, s. 56-60.

46 FIEDLER, J. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*. 1992, s. 35 - 37.

V českých zemích rozeznáváme dva typy starých židovských náhrobků. Jedná se o stělu a tumbu. Stěla představuje plochý náhrobní kámen, který je vertikálně umístěný do země. Postupem doby prošla vývojem, který měl vliv na její tvar, uspořádání nápisu a výzdobu. V současnosti lze spatřit na židovských hřbitovech různé podoby stěl v závislosti na kraji, kde se hřbitov nachází.⁴⁷ Tumba je vzácný druh náhrobku, který se většinou skládá z několika kamenných desek a svým tvarem tak do určité míry připomíná sarkofág známí z antiky. Tumbly byly budovány v Českých zemích od období renesance pro významné osoby. Podoba židovských náhrobků se od poloviny 19. století sjednocuje s podobou náhrobků na křesťanských hřbitovech.⁴⁸

Pro židovský náhrobek je charakteristické používání speciální výzdoby a symbolů. Dekorativní výzdoba⁴⁹ doznala postupem středověku jistý vývoj. Na jejím použití a charakteru měla vliv také regionální tradice. Pod náhrobní symbolikou se chápe zejména ona malá plastická vyobrazení ve vrchní části náhrobku. Nejčastěji se jedná o symboly potomků jednotlivých starožidovských rodů. Žehnající ruce symbolizují rod kohenů a konvice s mísou představuje rod levitů. Často se na tomto místě vyskytuje Davidova hvězda či koruna. Další znamení, které se mohou na náhrobku objevit, symbolizují zaměstnání zesnulého. Mohou to být např. nůžky, lékařská pinzeta, kniha a jiné. Zobrazení zvířete pak odkazuje na jméno zemřelého. Jde např. o zobrazení lva, jelena, ryby nebo ptáků.

Kromě výzdoby a symboliky je pro židovský náhrobek specifické také nápis (epigraf). Židovské náhrobní nápisy byly až do poloviny 19. století psané pouze hebrejsky. Od poloviny 19. století se začínají vyskytovat dvojjazyčné hebrejsko-německé nápisy a zanedlouho také hebrejsko-české nápisy. Náhrobní nápisy pocházející z 20. století bývají již napsány pouze česky nebo německy, ale skoro vždy jsou ukončeny tradiční náhrobní formulí psanou pěti hebrejskými písmeny.⁵⁰

47 Podle tvaru se rozlišují různé typy stěl např. pražský typ, osoblažský typ, východočeský typ, a další.

FIEDLER, J. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*. 1992, s. 35 - 36.

48 FIEDLER, J. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*. 1992, s. 36.

49 Rostlinné motivy, zdobené architektonické prvky a další ozdobné prvky.

50 Celohebrejským nápisem jsou většinou psány náhrobky ortodoxních židů, jako např. hroby haličských uprchlíků z období I. světové války. FIEDLER, J. *Židovské památky v Čechách a na Moravě*. 1992, s. 36 – 37.

1.6 Symbolické motivy náhrobku

Každý náhrobek představuje v podstatě stavbu ve zmenšeném měřítku. Tento dojem podporuje skutečnost, že archaické kultury a také lidová představivost označovala náhrobek jako dům zesnulého a odtud nebylo daleko k přirovnání hřbitova k „městu mrtvých“. Náhrobek se skládá z architektonických částí a výtvarných a symbolických prvků, jejichž užití záviselo na místní tradici.⁵¹ Základními motivy náhrobku jsou kříž, stéla, sarkofág, obelisk, sloup a urna (váza).⁵²

1.6.1 Sarkofág

Sarkofág sloužil ve starověku k uchování pozůstatků zesnulého. Jako forma náhrobku byl používán i v pozdější době, avšak již bez pohřební funkce. Sarkofág ze starověku byla „nad zemí umístěná rakev nejraději z trvanlivého materiálu, měl obdélný půdorys a jeho tělo opatřené víkem bývalo z jednoho kusu.“ Svým tvarem je sarkofág podobný tumbě (na rozdíl od něj je zděná) a rakvi. Sarkofág později nahradila rakev, vkládaná pod zem. Rakev výtvarně provedená se stala častým motivem náhrobku elit církevního a světského prostředí v době renesance a baroka. V poslední třetině se objevuje snaha napodobovat starověké sarkofágy související se zvýšeným zájmem o zahrady a zahradními pomníky. Součástí sarkofágu byla mnohdy velká váza nebo umělá jeskyně.⁵³

1.6.2 Stéla

Stéla jako motiv náhrobku se používala již od starověku. Představuje kámen, který je vztyčený na výšku a označuje umístění hrobu. Náhrobky tohoto typu byly zhotoveny z měkkého pískovce, kvůli čemuž se museli dělat širokostěnné, aby se zpomalil jejich rozpad. Návrat ke stéle v novoklasicismu se projevil oproti ostatním typům nejpozději. Středoevropský náhrobek se inspiroval z římského prostředí a z tohoto důvodu byl podstatný vedle stély další vzor plochého výškového náhrobku, kterým byla edikula (portál). Edikula, dříve jednoduchý malý chrám, povýšila v dalších obdobích na hlavní útvar, který členil průčelí architektury. Formu edikuly mají také některé antické stély. Plocha stély byla v antice často využita pro reliéfní výzdobu, ke které se umělci vraceli také v novoklasicismu.⁵⁴

51 PRÁHL, R. Umění náhrobku v Českých zemích 1780 – 1830. 2002. s. 163.

52 PRÁHL, R. Umění náhrobku v Českých zemích 1780 – 1830. 2002. s. 166.

53 PRÁHL, R. Umění náhrobku v Českých zemích 1780 – 1830. 2002. s. 169.

54 PRÁHL, R. Umění náhrobku v Českých zemích 1780 – 1830. 2002. s. 203 - 204.

1.6.3 Urna

Používána k ukládání pozůstatků zesnulých již od starověku. V novoklasismu se uplatnila jen urna v symbolickém významu bez pohřební funkce. Křesťané odmítali spalování pozůstatků zemřelých, a proto neuznávali ani urnu k pohřebním účelům s výjimkou urn na uložení částí lidského těla např. srdce u vysoce postavených osob. Urna v náhrobní symbolice bývá často k nerozeznání od vázy, která pak vyjadřuje „smuteční vázu“.⁵⁵

1.6.4 Kříž

Kříž patří v křesťanském prostředí k základním motivům náhrobku. Symbolizuje spasení lidstva prostřednictvím ukřižovaného Ježíše Krista. Kříž se stal převažující formou náhrobku až do 18. století, kdy dochází k převaze jiných forem náhrobku. Od 19. století v době romantismu a novogotiky se hlavní úloha kříže jako náhrobku obnovila. Zpodobnění ukřižovaného bylo častým výzdobným motivem různých typů náhrobku. Kříž s ukřižovaným Kristem byl od středověku umístován do prostřed nebo ke vstupu na hřbitov a symbolizoval posvěcenost místa pro pohřební účely.⁵⁶

1.6.5 Obelisk

Motiv obelisku pochází ze starověkého Egypta, kde ale nesloužil k pohřebnímu účelu. Římané, kteří od nich obelisk převzali, jej k pohřebnímu účelu však používaly ve výjimečných případech. V novoklasismu se motiv obelisku zaměňoval za pyramidu, která k pohřebním účelům sloužila v Egyptě od počátku. V novoklasismu se pyramida stavěla poměrně vzácně. Obelisk měl podobu jehlanu, na jehož špici byl navršen další menší jehlan. Horní část jehlanu byla vodorovně nebo nepravidelně zakončena, což symbolizovalo dokonalost, která byla porušena pomíjivostí lidského života. Vrchol obelisku, který mohl být „zlomený“, „uražený“ nebo „rozeklaný“, býval doplněn symbolickým věncem nebo sochařským ztvárněním rostlé vegetace. Rozmach novoklasismu se projevil v oblíbenosti motivu obelisku. Často byl na obelisk vytvořen reliéf tváře zesnulého z profilu.⁵⁷ Tento motiv je možné vidět také na královéhradeckém náhrobku.⁵⁸

55 PRÁHL, R. Umění náhrobku v Českých zemích 1780 – 1830. 2002. s. 179.

56 PRÁHL, R. Umění náhrobku v Českých zemích 1780 – 1830. 2002. s. 209.

57 PRÁHL, R. Umění náhrobku v Českých zemích 1780 – 1830. 2002. s. 187 - 188.

58 Jedná se o náhrobek Ferdinanda Želízka (1780), který je uložen v muzeu v Hradci Králové. Viz fotka 241 v publikaci: PRÁHL, R. Umění náhrobku v Českých zemích 1780 – 1830. 2002. s. 190 - 191.

1.6.6 Sloup

Sloup v antice nepředstavoval skutečnou formu náhrobku, ale sloužil k uchování paměti na slavné činy. Spíše měl formu pomníku. Sloup tvořil zároveň základní nosný prvek každé stavby. V období starověkého císařského Říma byly budovány velkolepé pomníky císařům. Od 18. století se vrací sloup ve formě pomníku a projevuje se dále jako náhrobek. Symbolika pomíjivosti života byla podobně jako u obelisku ztvárněna „zlomeným sloupem“.⁵⁹

1.7 Náhrobní křesťanská ikonografie

Náhrobek tvoří mimo nápisů označující životní údaje o zesnulém také sochařská výzdoba, která se projevuje na náhrobech ve dvou formách – zobrazením symbolického předmětu a figurálním motivem. Záleželo potom na mnoha okolnostech, jestli se na náhrobku objevily obě formy výzdoby nebo byla upřednostněna jen jedna z nich. Zmíněné formy sochařské výzdoby mají svůj vývoj a svým zobrazením v sepulkrálním umění mají určitý symbolický význam, který je zakotven v křesťanské kultuře.⁶⁰

Tradiční náhrobní ikonografie doznala od 18. století jisté racionalizace a systematizace. Využívalo se zobrazování ctností, múz a temperamentů výjimečně hříchů. Klíčové byly křesťanské ctnosti – víra, naděje a láska. K zobrazení se využívaly figury ale i symboly jako kříž, kotva a srdce. Někdy dochází ke kombinaci křesťanských symbolů s antickými. Jako např. při zobrazení posledního soudu se používala antická pochodeň a křesťanský pozoun.⁶¹

59 PRÁHL, R. Umění náhrobku v Českých zemích 1780 – 1830. 2002. s. 195.

60 PRÁHL, R. Umění náhrobku v Českých zemích 1780 – 1830. 2002. s. 133.

61 PRÁHL, R. Umění náhrobku v Českých zemích 1780 – 1830. 2002. s. 133.

2 Nástin bádání o sepulkrálních památkách v Hradci Králové

2.1 Historie Hradce Králové

Nejstarší archeologické nálezy dokládající pobyt člověka na území dnešního Hradce Králové pocházejí ze starší doby kamenné (paleolit). K těmto vzácným nálezům se řadí místo loviště a prvotního zpracování mamuta ze Svobodných Dvorů, které je zařazované do období mladého Paleolitu.⁶² Počátkem pozdní doby kamenné (eneolit) byla využita výhodná poloha hradeckého návrší, kde bylo postaveno opevněné sídliště lidu kultury nálevkovitých pohárů. V období pozdní doby bronzové a následně také ve starší době železné zastával významnou roli bývalý kopec Rožberk⁶³, okolo něhož bylo nalezeno mnoho žárových hrobů. Z tohoto období pochází spousta hromadných nálezů čili depotů bronzových předmětů.⁶⁴

V mladší době železné přišli do Hradce v několika vlnách Keltové. Keltská sídliště a pohřebiště byly často nalezeny na pravém břehu Labe. Konec pravěku v době římské a době stěhování národů je spojován s pobytem Germánů.⁶⁵ Konec doby stěhování národů představuje příchod Slovanů, který je chápán jako začátek raného středověku.⁶⁶

Časně slovanské osídlení z 6. století nebylo v Hradci Králové archeologicky doloženo. Významnou roli zastávalo hradecké návrší zřejmě již od mladší doby hradištní, jak dokazují četné keramické nálezy. Důležitost hradeckého hradiště jako přemyslovské opěrné základny potvrzují i první písemné zprávy již od 11. století.⁶⁷ Rozmach v osídlení území Hradce nastal na konci 12. a pokračoval do konce 13. století. Tehdy se vytvořilo souvislé osídlení na ostrovech a vyvýšených místech nad Labem a Orlicí. Osady, které zde existovaly, tvořily ve

62 Nález byl učiněn 8. dubna 1899 v Morávkově cihelně ve Svobodných Dvorech. Byla zde objevena částečná kostra mamuta s obřími kly. Později v tomto roce došlo k odkrytí pazourkového nože, který doložil výskyt člověka. Blíže SKLENÁŘ, K. - SKLENÁŘOVÁ, Z. - SLABINA, M. *Encyklopedie pravěku v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, 2002. Heslo: Svobodné dvory. s. 340. DOMEČKA, L. Stanice diluviálního člověka ve Svobodných Dvorech. In *Ratibor* 16, č. 16, 1899. s. 231- 232.

63 Kopec Rožberk byl rozebrán v době stavění Královéhradecké pevnosti v 18. století. Na místě dnes stojí kostel P. Marie.

64 Jako jsou např. nálezy seker nebo náramků na Slezském Předměstí, ve Svinárnkách, Kuklenách nebo Třebši DIVIŠOVÁ, J. *Encyklopedie města Hradce Králové*, 2011, s. 472.

65 Velké pohřebiště Germánů z doby římské bylo zjištěno v Plotištích, kde bylo odkryto nejméně 1400 žárových a kostrových hrobů. Z historického jádra, Pražského Předměstí a dalších míst pocházejí nálezy římských a byzantských mincí, které jsou přiřazovány k dokladům germánského obchodu, ale některé z těchto nálezů mincí mohly být spíše v novověku součástí numismatické sbírky. Doba stěhování národů byla zaznamenána např. v Plotištích, kde na zmíněném pohřebišti z doby římské, byly zjištěny mladší hroby pocházející z tohoto období.

66 DIVIŠOVÁ, J. *Encyklopedie města Hradce Králové*, 2011, s. 473.

67 Nejstarší zmínka o Hradci Králové k roku 1073 se nachází na listině Opatovického kláštera, která však pochází z 2. poloviny 12. století. Další zmínky o Hradci ke konci 11. a počátku 12. století se nalézají v Kosmově kronice. *Encyklopedie města Hradce Králové*. Hradec Králové, 2011, s. 598 – 599.

12. a 13. století hospodářské zázemí pro knížecí hrad, jenž vzniknul na hradeckém návrší. Tyto osady tvořily pozdější základ dvou hradeckých předměstí Pražskému a Mýtskému.⁶⁸

Poprvé je Hradec Králové zmiňován jako „Gradeč“ v listině Vratislava II. z roku 1086. Zmínka o knížecím hradu pochází od Kosmy k roku 1091.⁶⁹ Hrad se nacházel v severozápadním výběžku návrší a využil výhodnou polohu a také původní obvodové opevnění hradiště z 10. století.⁷⁰ Městem je Hradec Králové poprvé uveden roku 1225 v listině Přemysla Otakara I., která dokládá již existující město⁷¹ Ve 13. století se knížecí hrad přeměňuje přestavbou na královský a začal být také sídlem královských úřadů.⁷² Na konci 13. století se k městu právně připojily Pražské a Mýtské předměstí, které se utvořily z raně středověkých podhradních osad.⁷³

Od počátku 14. století se stal Hradec královským věnným městem. Hradec jako věno získala společně s dalšími městy Eliška Rejčka od svého manžela a zároveň českého krále Rudolfa Habsburského. Po jeho smrti se stal Hradec v letech 1308 – 1316 / 1318 sídelním městem Elišky Rejčky. Eliška se významně zasloužila o dostavbu chrámu sv. Ducha. Její samostatné rozhodování zapříčinilo, že se dostala do sporů s českým králem Janem Lucemburským, který Hradec od ní vykoupil.⁷⁴ Václav IV. dal Hradec věnem své manželce Žofii, která městem disponovala již za Václavova života a podílela se na jeho správě.⁷⁵ Žofie se stala obhájkyní Husova učení a kališnictví, k němuž se klonili také pánové a Hradecka šlechta. Duchovním vůdcem hradeckých husitů byl kněz Ambrož.⁷⁶

68 DIVIŠOVÁ, J. *Encyklopedie města Hradce Králové*, 2011, 598 – 599.

69 K tomuto roku Kosma uvedl, že v „kraji hradu Hradce“ našel útočiště Vratislav II., který jsem přišel po sporech se svým otcem Břetislavem. KŘÍŽEK, P. ŘEZNÍČEK, M. *Hrady, zámky a tvrze na Královéhradecku*. Hradec Králové, 1992. s. 26.

70 Dřívější hradiště mohlo být zřejmě součástí Slavníkovského panství a po sjednocování Čech od konce 10. a počátku 11. století se stalo hradiště přestavěné na hrad vlastnictvím Přemyslovců. RICHTER, M. – VOKOLEK, V. *Hradec Králové. Slovanské hradiště a počátky středověkého města*. Hradec Králové, 1995. s. 127

71 RICHTER, M. – VOKOLEK, V. *Hradec Králové. Slovanské hradiště a počátky středověkého města*. Hradec Králové, 1995. s. 134.

72 Purkrabský, komornický, coudařský a vladařský úřad. KŘÍŽEK, P. ŘEZNÍČEK, M. *Hrady, zámky a tvrze na Královéhradecku*. Hradec Králové, 1992. s. 26.

73 Na obou předměstích se nacházelo mnoho kostelů, z nichž některé vznikly zřejmě již v raném středověku. O historii kostelů na předměstí a také ve městě pojednává samostatná kapitola – viz Historie královéhradeckých hřbitovů a pohřebišť. BLÁHA, R. *Putování po středověkých hradeckých kostelech a kláštorech*. s. 8.

74 MIKULKA, J. *Dějiny Hradce Králové do roku 1850*. 1996, s. 26-33. Pobyt královny Elišky Rejčky a její vliv na stavební rozvoj v Hradci bývá nadhodnocen. Viz. RICHTER, M. – VOKOLEK, V. *Hradec Králové. Slovanské hradiště a počátky středověkého města*. Hradec Králové, 1995. s. 138.

75 KŘÍŽEK, P. ŘEZNÍČEK, M. *Hrady, zámky a tvrze na Královéhradecku*. Hradec Králové, 1992, s. 38 – 39.

76 Kolem roku 1420 se zformovalo orebské bratrstvo, které pak odešli pomáhat pražským kališníkům. Toho využil Zikmund a 3. května 1420 obsadil se svým vojskem Hradec, nahradil českou městskou radu německou a snažil se napravit fungování města a rekatolizovat. Ke konci června se však orebská vrátili a Hradec převzali zpět pod svou nadvládu. Zikmund s nimi vyjednával, ale Hradečtí se odmítli podobojí vzdát. MIKULKA, J. *Dějiny Hradce Králové do roku 1850*. s. 83 – 86.

Za husitských válek představoval Hradec Králové významnou oporu husitů. Hradečtí husité se podíleli společně s tábořskými oddíly na dobývání okolních měst. Za pomoci obyvatel města dobyl Jan Žižka roku 1423 Hradec a získal jej tak na svou stranu. Při získávání města zbořil Žižka zároveň hrad ve městě. Když roku 1424 Jan Žižka zemřel, byl zřejmě pohřben v Hradci Králové v chrámu sv. Ducha. Po roce 1437 byly jeho pozůstatky převezeny do Čáslavi, kde byl následně pohřben.⁷⁷

Po husitských válkách a uzavření míru se Zikmundem, doznal Hradec několika změn. Z královských úřadů byl v Hradci obnoven jen purkrabský úřad. Královský hrad, již nebyl opraven a jediný královský dům se stal sídlem purkrabího.⁷⁸ V letech 1574 – 1580 byla vybudovaná Bílá věž.⁷⁹ Nešťastné časy třicetileté války vystřídal stavební rozvoj města, který je spojen s příchodem jezuitů a založením královéhradeckého biskupství roku 1664.⁸⁰ V roce 1706 byl v Hradci Králové zrušen purkrabský soud, který byl přemístěn do Prahy.⁸¹

Mocenské ambice Pruska vyvolaly četné střety s Habsburskou monarchií, což se také projevilo v přítomnosti pruské armády v Hradci Králové. Během konfliktu s Pruskem se Hradec zdál být dobrou strategickou základnou severovýchodních Čech a tak bylo rozhodnuto, vystavit zde vojenskou pevnost, která byla na příkaz Josefa II. vystavěna v letech 1766 – 1789.⁸² Stavba pevnosti znamenala zboření všech kostelů na předměstích města a také stržení některých nevyhovujících domů.⁸³

V době národního obrození působilo v Hradci mnoho významných osobností. K těmto velikánům patřili např. kronikář Švenda, kanovník Pinkas, tiskař a nakladatel Pospíšil, profesor Ziegler nebo profesor Klicpera.⁸⁴ V roce 1851 získal Hradec Králové politickou samostatnost. Důsledkem prohrané bitvy s Pruskem u Hradce Králové roku 1866 se začalo více uvažovat o zrušení nefungující pevnosti. Celá záležitost s pevností měla dlouhé trvání, které se podařilo prosadit až roku 1893, kdy město podepsalo smlouvu o odkoupení pevnostních staveb a pozemků s vojenskou a císařskou správou. Následuje bohaté 30-ti leté

77 MIKULKA, J. Dějiny Hradce Králové do roku 1850. s. 89 – 95.

78 MIKULKA, J. Dějiny Hradce Králové do roku 1850. 1996. s. 113. SEDLÁČEK, A. *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. Díl 2, Hradecko. s. 220.

79 Výstavba Bílé věže se po dlouhá léta plánovala jako zvonice pro zvon Augustin, který byl do té doby jen provizorně pověšen na trámovém lešení. MIKULKA, J. Dějiny Hradce Králové do roku 1850. 1996, s. 352.

80 MIKULKA, J. Dějiny Hradce Králové do roku 1850. 1994. s. 20 – 25. s. 59, s. 92.

81 Purkrabský dům převzalo královéhradecké biskupství, které z něj učinilo biskupský seminář SEDLÁČEK, A. *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. Díl 2, Hradecko. Praha, 1994. s. 221.

82 MIKULKA, J. Dějiny Hradce Králové do roku 1850. 1995. s. 191.

83 Ve městě bylo postaveno několik pevnostních staveb a vojenských budov. Zároveň byla provedena výrazná regulace říčních ramen Labe a Orlice. Město se značně zmenšilo a kvůli obklopenosti hradbami bylo způsoben, že ztratilo možnost se dále rozvíjet MIKULKA, J. Dějiny Hradce Králové do roku 1850. 1995. s. 235, 260.

84 MIKULKA, J. Dějiny Hradce Králové do roku 1850. 1995. s. 270 – 275.

působení starosty JUDr. Františka Ulricha, kdy se na rozvoji města podílí významní architekti⁸⁵ a podoba města je zásadně ovlivněna regulačními plány. Kulturní a urbanistický rozvoj města pokračoval také po první světové válce, díky kterému je Hradec Králové nazýván salómem republiky.⁸⁶ V roce 1942 se podle nařízení spojily okolní obce⁸⁷ s městem a vytvořil se Velký Hradec Králové.⁸⁸ Roku 1954 byly některé místní části města kvůli svému zemědělskému charakteru vyloučeny a staly se opět samostatnými obcemi.⁸⁹ Na konci roku 1971 se tyto samostatné obce staly znovu součástí Hradce Králové. Během následujících deseti let byly k městu připojeny další obce. Připojení obce Svinary k městu v roce 1985, zakončilo územně-správní vývoj města.⁹⁰

2.2 Bádání o sepulkrálních památkách na Královéhradecku

V návaznosti na domácí historickou tradici se rozvíjí barokní dějepisectví, které bylo ovlivněno rekatolizační vlnou a západní inspirací racionálního pohledu na historii. Od konce padesátých let 17. století přichází generace praktikující tento směr na českou historii, jejíž významní představitelé byly např. B. Balbín nebo T. Pešina. Právě tato generace se nebála opovrhovanou pohanskou kulturu a zavrhané protestantské husitské myšlenky probudit a začít o nich psát, aby ukázali svou úctu k předkům a vyjevili se velkou láskou k zemi.⁹¹ Ve svých pracích zabývaly nejen historií, ale i uměleckými památkami a technickými památkami⁹² a nezapomněly ani na sepulkrální památky.

Často vznikaly práce, které byly obsáhlou studnicí souhrnných informací o zemi z oblasti např. historie, zeměpisu, politiky nebo umění. Takto uspořádané práce se nazývají topografie a jejich průkopníkem byl i B. Balbín. V osvícenství se topografie velmi rozšířily a byly vydávány pro jednotlivé země jako znak patriotismu. Taková topografie obsahovala kulturně-historický popis jednotlivých obcí a další údaje týkající se obce a jejich vyšších správních celků.⁹³

85 Např. Josef Gočár, Jan Kotěra, Oldřich Liska.

86 JAKL, J. Hradec Králové. 2005. s. 29 – 30.

87 Jako byly např. Kukleny, Svobodné Dvory, Nový Hradec Králové.

88 POTŮČEK, J. Hradec Králové: Architektura a urbanismus 1895 – 2009. 2009. s. 108.

89 Osamostatnily se např. Plotiště nad Labem nebo Pouchov.

90 *Encyklopedie města Hradce Králové*. 2011, s. 578.

91 CHADRABA, R. Kapitoly z českého dějepisu umění I. 1986, s. 25.

92 Balbín se zabýval např. popisem soch, obrazů, chrámů a také mostů nebo hradů. Podrobněji: CHADRABA, R. Kapitoly z českého dějepisu umění I. 1986, s. 26 - 27.

93 CHADRABA, R. Kapitoly z českého dějepisu umění I. 1986, s. 49-50.

Předpokladem pro napsání podrobné topografie byl odpovídající kvalitní výzkum. Topografické výzkumy propagovala hlavně Soukromá společnost nauk, která vznikla v 70. letech 18. století.⁹⁴ Členem této společnosti byl také hejtman kraje hradeckého a kouřimského Karel Biener z Bienenberka⁹⁵, který byl vrchní vojenský inženýr při budování pevností v Hradci Králové a Josefově. Bienenberk napsal několik prací,⁹⁶ ale pro poznání historie Hradce Králové je podstatné jeho dílo „Geschichte der Stadt Koniggratz“⁹⁷.

Ve svém německy psaném díle kromě historie města popisuje také výkopy, při kterých osobně přítomen v souvislosti se stavbou hradecké pevnosti v letech 1768 – 1772. Takto např. popisuje nález pohřebiště z doby bronzové na bývalém Horvatském kopci (kopec Rožberk). :
„ V měsíci červenci a srpnu 1768 poskytlo pokračování stavby hradecké pevnosti příležitost, že s vykopávkou země k přípravě ...sklonu pro polní předhradí bylo objeveno před mýtskou branou směrem k bývalému Rož-...Kroatenbergu...množství pohanských popelnic... Jak neočekávaně se objevily všechny tyto zvláštnosti, popel a části holených kostí... zrovna tak málo upoutaly úctu a pozornost, když byly spolu s jinak vykopanou zemí zničeny, rozsypány a dovezeny k opevňovacím pracím. Měl jsem tenkrát příležitost při své náhodné cestě zržeti se několik dní v Hradci Králové a něco si s těch věcí odnésti.“⁹⁸

94 Od roku 1790 byla přejmenována na Českou královskou společnost nauk, která je předchůdcem ČSAV.

Podrobněji: CHADRABA, R. Kapitoly z českého dějepisu umění I. 1986, s. 50 - 51.

95 Karel Josef Biener z Bienenberka (1731 – 1798), základní informace o jeho osobě např. SKLENÁŘ, K. Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů. Praha, 2005. s. 76.

96 Např. Třísvazkové dílo: „Versuch über einige merkwürdige Alterlümer im Königreiche Böhmen“ z let 1778 – 1780 se věnuje archeologickým památkám. Dílo „Sazawa oder St. Prokopp“ se věnuje památkám sázavského kláštera. Podrobněji: CHADRABA, R. Kapitoly z českého dějepisu umění I. 1986, s. 51.

97 Dějiny Hradce Králové. Tiskem vyšel roku 1780 jen první díl jeho dějin, který popisuje události do roku 1526. Druhý díl zůstal v rukopise a končí rokem 1767. V muzeu východních Čech v Hradci Králové je uložen český překlad prvního dílu.

98 BIENENBERG, K. J. Dějiny města Hradce Králové, Překlad Jan Balcar, 1953, s. 14.

O vykopávkách, na kterých se podílel a nálezech a zaniklých objektech psal různé zprávy, ve kterých své objevy popisoval.⁹⁹ Dále sbíral různé starožitnosti a opisoval nápisy na náhrobcích.¹⁰⁰ Ve svých Dějinách Hradce Králové se např. zmiňuje o latinských nápisech na hrobě Jana Žižky¹⁰¹ Jeden z těchto nápisu měl toto znění:

„R. 1424 ve čtvrtek před svátkem sv. Havla zemřel Jan Žižka z Kalicha, správce věci obecních a vůdce pracujících polen, ve jménu a pro jméno Boží. Byl pohřben v tomto chrámě.“ „Jiří, P. P.“¹⁰²

Počátkem 19. století vyšlo dílo podobné Bienenberkovým Dějinám města Hradce Králové, tentokrát ale psané v českém jazyce. Autorem rozsáhlé práce o dějinách Hradce Králové byl jezuita František de Paula Švenda.¹⁰³ Ve svém díle informuje např. k roku 1721 o vzniku krypty při chrámu Sv. Ducha:

„26. brzezna żywot dokonal pán Matěj Wegtěch Ztařský starý 82 leta radni, a sweho řemesla mydlář, jenž první do nowé krypty v sw. Ducha položen, ač geště dokonale vystawená nebyla. ...Krypta ta, nyní z swětského zřízení zawřená (ač našich času w chod do ní ze wnitřé z krchowa v welikých dweřích wzdělati, zachowage se mosel) welmi suchá gest, že tam těla mrtvých málo schnily, ale toliko wyschli, a kosti gako w pytli w kůži celé, a co porgament wyschle pozustali, zachowage na mnohe leta cele osoby podobu, až dlauho wěkem vše strauchniwělo, a s trauhlou y tělo se rozpadlo.“¹⁰⁴

Uvádí, jaké hřbitovy slouží, pro kterou obec nebo se zmiňuje o zániku některých hřbitovů z důvodu zřizování Královéhradecké pevnosti např. pro rok 1776 píše:

„I. března kostel sw. Pawla na Střezyně podměstí slezskýho podobně šacowán, kdežto od toho dne všechen pohřeb zapowězen, a místo pro nový krchow na Pauchowě wykázáno,

99 FELCMAN, O. (ed.) Dějiny Východních Čech. s. 28, s. 42;

100 RICHTER, M. – VOKOLEK, V. *Hradec Králové. Slovanské hradiště a počátky středověkého města*. Hradec Králové, 1995. s. 4.

101 Bienenbier popisuje, že Žižka byl převezen do Hradce Králové a pochován v chrámu sv. Ducha. Odtud bylo po nějaké době převezen a pohřben v kostele v Čáslavi, ale když byl kostel roku 1623 zabaven katolíky, došlo k zničení žižkova náhrobku. Dále se zmiňuje podobě náhrobku ztvárňující Žižkovu postavu v brnění a o dvou latinských nápisech. BIENENBERG, K. J. *Dějiny města Hradce Králové*, Překlad Jan Balcar, 1953, s. 171 – 173.

102 BIENENBERG, K. J. *Dějiny města Hradce Králové*, Překlad Jan Balcar, 1953, s. 173.

103 František de Paula Švenda (1741 – 1822) vydal 15 knížek o dějinách Hradce Králové do roku 1800. Vyšli v letech 1799 – 1818. Knížky byly Švendou rozděleny do čtyř celků. První, zlatý a stříbrný obraz města Králové Hradce nad Labem (do vzniku husitské revoluce), Druhý, železný obraz města Králové Hradce nad Labem (do Bílé Hory), Třetí, měděný obraz království českého a paměti města Králové Hradce nad Labem (do r. 1705), Čtvrtý, hliněný obraz historie království českého a paměti města Králové Hradce nad Labem (do r. 1800). Dobrým pomocníkem je rejstřík, který zpracoval Vincenc Paulus.

104 ŠVENDA DE PAULA, F. Čtvrtý, hliněný obraz historie království českého a paměti města Králové Hradce nad Labem. IV. 2 (1706 – 1733), 1813, 111.

*pročež mimo předměstích měšťanů (jenž posawade u sw. Ducha se pochovávali) ostatní k swatému Petru na podměstí pražské (ač PP. Mitoritům patřící) z wesnic pak z malšowy Lhoty malšowyc a Zámoszt za Orlicy ležící k sw. Janu na wynice (neb v sw. Antonina na nowem hradcy geště krchowa nebylo) ano z Rusku z Piletic též ze Slatiny a Swinar své mrtvé až do Lochenic ku pohřbu donášeti, neb dowážeti musely.*¹⁰⁵

Další práci o Hradci představuje Dějepis Hradce Králové nad Labem a biskupství hradeckého pocházející z roku 1870, kterou napsal profesor Jeroným Jan Nepomuk Solař de Paula.¹⁰⁶ Svě dílo pojal na rozdíl od chronologického stylu Bienenbiera a Švendy tématicky. Věnuje se zde mimo historie a významných staveb také velkou pozornost nejstarším sepulkrálním památkám u chrámu sv. Ducha.¹⁰⁷ Celkem je zde popsáno 26 náhrobků a 3 památní desky.¹⁰⁸ K náhrobku s označením 17) je uveden tento popis:

„Náhrobek z opuky s postavou mužskou, okolo níž po krajích tento nápis:

*.... anno 1680 prae nobilis ac generosus D. Wenceslaus ugeze, S. C. M. iudex Reginae Hr... To se vztahuje na Václava Františka Tejneckého z Újezda, kterýž od kr. komory české 21. března 1680 na úřad královského rychtáře v Hradci dosazen byl, a v témže roce i zemřel*¹⁰⁹

Pozornost k sepulkrálním památkám přitahovala v 19. a na počátku 20. století různé sběratele nápisů na náhrobcích. Většina textů byla v 19. století veršovaná a právě poezie přitáhla lidi k návštěvě hřbitova.¹¹⁰ Z těchto sesbíraných nápisů lidé tvořili básnické sbírky, které buď vydávali samostatně, nebo vyšli v odborném časopise. Přečtené básně se poté mohly zpětně stát inspirací pro nápis na náhrobku nebo na kříži. Básnickou sbírku ze hřbitovních nápisů si vytvořil student osmé třídy z gymnázia v Hradci Králové F. J. Zoubek společně s přáteli. Jeho sbírka zároveň s dalšími příspěvky od lidí vyšla v časopise Český lid v roce 1912 a obsahují veršované nápisy ze hřbitovů v Plotištích, Kuklenách, na Pouchově a na Zámečku.¹¹¹

O sepulkrální památky se zajímala také archeologie. Zájem archeologů se však většinou omezoval na období pravěku a středověku. Kromě již zmíněného Bienenberka, patří

105 ŠVENDA DE PAULA, F. Čtvrtý, hliněný obraz historie království českého a paměti města Králové Hradce nad Labem. IV. 3 (1762 – 1779), 1814, s. 160.

106 Jeroným Jan Nepomuk Solař de Paula (1827 – 1877)

107 Popis náhrobků zpracoval Solař podle soupisu vyšlého v Památkách archeologických od M. Lüssnera, údaje o některých náhrobcích uvádí i Švenda. SOLAŘ, DE PAULA, N. J. Dějepis Hradce Králové nad Labem a biskupství Hradeckého, 1870, s. 439.

108 Jedná se o většinou o náhrobky z 16. - 19. století. Viz: SOLAŘ, DE PAULA, N. J. Dějepis Hradce Králové nad Labem a biskupství Hradeckého, 1870, s. s.439 – 452.

109 SOLAŘ, DE PAULA, N. J. Dějepis Hradce Králové nad Labem a biskupství Hradeckého, 1870, s. s.446.

110 DUŠKOVÁ, L. 19. století na královéhradeckých hřbitovech. Hradec králové, 2009.s. 42.

111 Blíže: ZIBRT, Č. Náhrobní nápisy z Českých hřbitovů. In Český lid 21, 1912. s. 17 – 21, s. 131, s. 290.

mezi významné badatele také Mořic Lüssner,¹¹² který zaznamenával a popisoval různé druhy nálezů, mezi nimiž byli např. náhrobky z chrámu sv. Ducha. Na konci 19. století přichází do Hradce Králové Ludvík Domečka¹¹³, který výrazně přispěl k archeologickému a historickému poznání regionu. Ve svých pracích se věnoval kromě pravěkých a středověkých pohřebišť také novověkým hřbitovům v Hradci Králové¹¹⁴. Ve svém místopisu Královéhradecka psal o tehdejších významných náhrobcích v Hradci Králové.¹¹⁵

Zájem o sepulkrální památky se projevil také v oblasti památkové péče. Především lze zmínit soupisy historických a uměleckých památek, které vycházely do konce 30. let 20. století pro jednotlivé okresy a vznikly také pro Hradec Králové. Autory soupisů byl kolektiv autorů pod vedením Zdeňka Wirtha. Antonín Cechner napsal Soupis památek pro politický okres královéhradecký, který byl vydán v roce 1904.¹¹⁶ Kromě popisu náhrobků u chrámu sv. Ducha uvádí také nalezené náhrobky ze zaniklého hřbitova u kostela sv. Jakuba.¹¹⁷ Popisuje zde celkem 6 náhrobků ze 16. století. Např. k náhrobku 4. uvádí:

„Uprostřed vytesaná postava ženy v dlouhém plášti, s čepcem na hlavě se sbíraným límcem kol krku a kolem rukou. V pravici drží modlitební knížku. V pravém rohu znak, v jehož štítu půl jednorozce, dle kterého náležel náhrobek některé paní ze Sobince. Kolem okraje nápis: Léta Pánie 1585 v neděli po sw. Markytie umrzela gest poctiwa wdowa pani Dorota J ... wa a tuto w panu odpocziwa oczekawagice blahoslaweneho wzkrzisseni w Kristu Panu.“¹¹⁸

Novější soupisy památek vznikaly v letech 1977 – 1982 pod vedením Emanuela Pocheho, kde v příslušném svazku Uměleckých památek Čech je obsaženo heslo Hradec Králové.¹¹⁹ Na rozdíl od výše uvedeného soupisu od A. Cechnera, bylo sepulkrálním památkám věnováno méně prostoru. Ze sepulkrálních památek jsou zde jmenovány náhrobky,

112 Moric Lüssner (1813 - 1891), úředník a archeolog. Stal se roku 1849 podkrajským hejtmanem v Hradci Králové. Základní informace o jeho osobě např. SKLENÁŘ, K. Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů. Praha, 2005. s. 350 – 351.

113 Ludvík Domečka (1861 - 1937), Svým působením v Královéhradeckém muzeu a organizaci četných výzkumů se zasloužil o rozšíření archeologické sbírky. Spolupracovníkem Ludvíka Domečky byl František Žaloudek, který vedl některé archeologické výzkumy na Hradecku. Základní informace o jeho osobě např. SKLENÁŘ, K. Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů. Praha, 2005. s. 139 – 140.

114 Viz např. článek: DOMEČKA, L. Bývalé hřbitovy královéhradecké. In Ratibor. Roč. 17(1900), č. 43. s. 1 – 3.

115 DOMEČKA, L. – SÁL, F. L. *Královéhradecko*. Hradec Králové 1929 -1935.

116 CECHNER, A. Soupis památek historických a uměleckých v království českém. Roč. 19. Politický okres královéhradecký. 1904.

117 Nalezení náhrobků popisuje ve svém článku L. Domečka viz DOMEČKA, L. Náhrobky na hřbitově sv. Jakuba v Hradci Král. In Ratibor č. 31, 1897. Podle Bienenberka bylo 60 náhrobků z tamního hřbitova odvezeno ke hřbitovu u chrámu sv. Ducha a použito na vydláždění chlévů a kostnice. V roce 1897 bylo nalezeno na místě bývalého hřbitova 6 náhrobků při stavbě kůlny. Náhrobky se v současnosti nacházejí v muzeu v Hradci Králové.

118 CECHNER, A. Soupis památek historických a uměleckých v království českém. Roč. 19. Politický okres královéhradecký. 1904, s. 100

119 POCHÉ, E. (ed.) Umělecké památky Čech 1. A- J, Praha, 1977. s. 450 – 461.

jenž se nachází okolo chrámu sv. Ducha a náhrobky uložené v muzeu v Hradci Králové s uvedením pouze časových a rodových okolností bez dalšího popisu.

V nedávné současnosti se objevilo několik prací věnující se sepulkrálním památkám v souvislosti s významnými hradeckými osobnostmi. Tyto práce jsou představovány většinou kratšími články v regionálních novinách.¹²⁰ Souhrnnější je v tomto případě knížka Lucie Duškové 19. století na královéhradeckých hřbitovech,¹²¹ která se věnuje historii nejvýznamnějších hřbitovů v Hradci Králové a některým hradeckým osobnostem na nich pohřbených. Zajímavý projekt představila Společnost ochránců památek ve Východních Čechách, která si za svůj cíl vybrala zmapovat hradecké hřbitovy po historické i umělecké stránce.¹²² Královéhradeckým hřbitovům se věnuje také popularizační knížka Klíč k Českým hřbitovům¹²³ nebo Encyklopedie města Hradce Králové.¹²⁴

2.3 Historie Královéhradeckých hřbitovů a pohřebišť

2.3.1 Královéhradecké hřbitovy a pohřebiště před stavbou pevnosti

Pravěk

Za nejstarší hřbitovy na území dnešního města Hradce Králové je možné považovat pravěká pohřebiště. Jejich existenci nám dokládají archeologické nálezy nebo zmínky o těchto nálezech v písemných pramenech. Pravěká pohřebiště se nalézaly na bývalých předměstích Hradce Králové. Nejstarší pohřebiště pocházejí z mladší doby kamenné (neolit). Z tohoto období pocházely pozůstatky kostrových hrobů v jámách z Plotišť. Pohřební účel mohl mít zřejmě dlouhý dům nacházející se v sídlišti zkoumaného v Plotištích, které přiřazujeme kultuře nálevkovitých pohárů.¹²⁵

Několik kostrových a žárových hrobů datovaných do konce doby kamenné (eneolit) byly doloženy ve Svobodných Dvorech z období kultury zvoncovitých pohárů a malé pohřebiště stejné kultury se nacházelo v Plotištích.¹²⁶ Ze starší doby bronzové bylo doloženo pohřebiště kultury unětické v Plotištích a ve Svobodných Dvorech. Množství pohřebišť z

120 Např. práce MALINA, J. Kamenní svědkové minulosti. (20), Na Pouchově je pohřben i Josef Bek, In Hradecký deník, 17. 1. 2009, Roč. 18, č. 14, s. 3.

121 DUŠKOVÁ, L. 19. století na královéhradeckých hřbitovech. Hradec Králové, 2009.

122 ŽLÁBKOVÁ, L. Královéhradecké hřbitovy a pohřebiště. In Zpravodaj SOPVČ, 2005, Roč. 15, č. 1, s. 12-13. Projekt se ale zatím nepodařilo dovést do úspěšného konce.

123 KOVAŘÍK, P. – FRAJEROVÁ, B. Klíč k českým hřbitovům, 2013. s. 254 – 256.

124 Encyklopedie města Hradce Králové. 2011. s. 189 – 191.

125 Encyklopedie města Hradce Králové. Hradec Králové, 2011, s. 471.

126 Encyklopedie města Hradce Králové. Hradec Králové, 2011, s. 47; DOMEČKA, L. Bývalé hřbitovy královéhradecké, 1900, s.1 – 3.

mladší a pozdní doby bronzové a následující starší doby železné (doba halštatská) se nacházelo na katastru dnešního Hradce Králové a to jak ve středu města, tak také na jeho částích. V těchto obdobích zažívaly právě Východní Čechy a také území dnešního Hradce rozmach v osídlení. Několik žárových pohřebišť lužické kultury z mladší doby bronzové a z následující pozdní doby bronzové se nacházelo pod hradeckým návrším. Na Pouchově byly objeveny žárové hroby lužických popelnicových polí. Ze stejného období pochází několik menších pohřebišť, které ležely na Pražském předměstí, Malšovicích a Pláckách. Samostatné hroby se nacházely také na Slezském Předměstí a na Novém Hradci Králové. Rozsáhlé žárové pohřebiště popelnicových polí připisované kultuře slezskoplatěnické, leželo pod vrchem Rožberk a také na něm.¹²⁷

V Mladší době železné (doba laténská) ztratilo zřejmě hradecké návrší význam a k pohřebním účelům nesloužilo. Keltské kostrové hroby z tohoto období byly zjištěny ve Svobodných Dvorech. Z následující doby římské pochází rozsáhlé pohřebiště s přes tisíce čítajícími žárovými a kostrovými hroby Germánů. Germánské pohřebiště v Plotištích existovalo ještě ve starší fázi doby stěhování národů. V průběhu mladší fáze doby stěhování národů docházelo ke změnám v obyvatelstvu a na konci období přišli Slované.¹²⁸

Středověk

V době raného středověku se kostrová pohřebiště nalézala nedaleko míst, kde ve vrcholném středověku vznikaly kostely a kláštery. Ve středu města byla archeologicky zjištěna kostrová pohřebiště. Jedno pohřebiště se nacházelo v Zieglerově ulici, kde se v současnosti nachází MŠ a ZŠ Jana Pavla II. Důkazem jsou archeologické nálezy lidských koster nebo bronzové záušnice s esovitým zakončením. Další pohřebiště bylo situováno před biskupstvím královéhradeckým na Velkém náměstí, u kostela Nanebevzetí Panny Marie a pod Galerii moderního umění. Problémem všech uvedených pohřebišť je neověřitelnost nálezů a spolehlivé není ani jejich datování.¹²⁹

Kostrová pohřebiště pocházející z 10. - 11. století byla archeologicky doložena na četných místech dnešních částí Hradce Králové např. ve Svobodných Dvorech, v Plotištích, na Pražském Předměstí, v Kuklenách, Plačicích, Věkoších, na Slezském Předměstí nebo v Malšovicích. Dokladem jsou nálezy lidských kostí nebo pohřební vybavy, jejíž součástí bývali keramické nádoby nebo různé šperky.¹³⁰

127 Při stavbě pevnosti bylo pohřebiště v letech 1768 – 1778 srovnáno se zemí a použito na budování pevnosti.

128 *Encyklopedie města Hradce Králové*. Hradec Králové, 2011, s. 471 - 472.

129 *Encyklopedie města Hradce Králové*. Hřbitovy. Hradec Králové, 2011, s. 189.

130 *Encyklopedie města Hradce Králové*. Raný středověk. Hradec Králové, 2011, s. 598 - 599.

Ve 14. století dosahovalo město Hradec Králové již velkých rozměrů. Bylo tvořeno opevněným městem a dvěma předměstími Pražským a Mýtským. Ve městě se nacházely tři hřbitovy. Jeden umístěný na hradě, druhý pod hradem při minoritském kostele sv. J. Křtitele (poprvé zmiňovaným roku 1241) a třetí kolem kostela sv. Ducha. Při přestavbách hradu ve 14. století však zanikl hradní hřbitov.

Na obou předměstích byly založeny farní a špitální kostely a při nich založeny hřbitovy. Na Pražském předměstí se hřbitov rozkládal kolem kostela řádu německých rytířů sv. Jakuba. Další hřbitovy, které sloužily hlavně k pochování špitálníků, se nacházely u kostela sv. Petra a při špitálním kostele sv. Anny.¹³¹ Hřbitov se zřejmě nacházel také při farním kostele sv. Mikuláše. Na Mýtském předměstí se hřbitov nacházel u špitálního kostela sv. Antonína, který byl založen roku 1379. Na tomto hřbitově byli pohřbíváni jen špitálníci. Další hřbitov se nacházel pod Kozinkou nedaleko kostela sv. Vavřince. Hřbitov se mohl nacházet také u farního kostela sv. Martina, ale jisté důkazy nejsou.¹³²

Za husitských válek zanikly některé kostely a s nimi i hřbitovy. Ve městě zanikl hřbitov okolo kostela sv. J. Křtitele roku 1419, kdy byl klášter pobořen husity, a minorité byli vyhnáni.

Na Pražském předměstí hřbitov u kostela sv. Mikuláše a na Mýtském předměstí hřbitovy u kostelů sv. Martina a sv. Vavřince. Husitské války přečkaly kostely sv. Jakuba a sv. Petra ačkoliv byly kostely po válkách poničeny, došlo k obnově kostelů a tím se zachovaly i hřbitovy při těchto kostelích.¹³³

Novověk

Začátkem 16. století byl na Mýtském předměstí založen kostel sv. Pavla se špitálem malomocných a zřízen hřbitov. Na konci 16. století byla při kostele sv. Petra zřízena kostnice.

Na návrší nazývaném Kopeček nechal založit roku 1521 královéhradecký měšťan Lukáš Forman kostel mistra Jana Husa, při kterém byl zřízen hřbitov sloužící pro pohřbívání z Roudničky, Vysoké a z Kluků. Roku 1715 byla zde postavena kostnice, kterou založil primas František Pichler. Ten si nedaleko postavil honosnou stavbu zvanou „Zámeček“.

Morová epidemie v letech 1599 až 1600 měla na svědomí přes 5000 lidí. Mor si vyžádal zřízení nového místa pro pohřbívání. Proto kostelníci záduší kostela sv. Petra koupili zahradu. Další hřbitov pro zemřelé následkem moru se nacházel v oblasti Pětidomí a

131 Kostí ze hřbitova byly nalezeny v době stavby pevnosti při stavbě vodovodu a kanálu před domy záložního a úvěrního ústavu.

132 BLÁHA, R. Putování po hradeckých středověkých kostelech a kláštřech, Hradec Králové 2011.s. 7 – 35.

133 BLÁHA, R. Putování po hradeckých středověkých kostelech a kláštřech, Hradec Králové 2011. s. 7 – 35.

Střelnice, kde bylo odkryto při stavbě vodovodu mnoho koster posypaných vápnem. Jiný morový hřbitov byl na louce u flošny v místě bývalé továrny Aloise Hugo Lhoty. Zjištěny zde byly kostry a pozůstatky po rakvích. V jedné rakvi byl nalezen mosazný medailonek se sv. Rozálií, patronkou nemocných morem, který je datován do 17. století.¹³⁴

Důsledek prusko-rakouské války bylo rozhodnutí přeměnit město Hradec Králové v bastionovou pevnost. Tato přeměna znamenala postupné zboření všech kostelů na předměstí a s nimi také jejich hřbitovů. Pozůstatky ze zbořených kostelů byly převezeny do nově založených předměstských částí, kde byly postaveny nové kostely a založeny nové hřbitovy.(viz **Mapa A**¹³⁵)

2.3.2 Královéhradecké hřbitovy a pohřebiště po založení pevnosti

Stavba pevnosti zapříčinila zboření kostelů na Pražském a Mýtském předměstí a spolu s kostely zanikly také jejich hřbitovy. V období 1766 – 1778 byly postupně zbořeny hradecké předměstské kostely.

Nejdříve roku 1766 byly zrušeny hřbitovy, které se nacházely nedaleko od města. Na Pražském předměstí zanikl hřbitov u kostela sv. Jakuba a na Mýtském předměstí byl zrušen hřbitov u kostela sv. Antonína. Roku 1776 zanikl hřbitov u kostela sv. Anny na Pražském předměstí a v roce 1778 byl zrušen hřbitov u kostela sv. Petra na Pražském předměstí a ve stejném roce přestal sloužit i hřbitov u kostela sv. Pavla na Mýtském předměstí. Ve vnitřním městě zůstal na nedlouho zachován hřbitov u chrámu sv. Ducha, který byl ale nakonec také zrušen v roce 1793.

Jediný hřbitov, který nebyl zrušen, byl hřbitov u kostela sv. Jana Křtitele na Zámečku. Většina zrušených hřbitovů byla nahrazena nově založenými hřbitovy, které vznikly u nově postavených kostelů v nových předměstských osadách. Nový hřbitov vznikl u kostela sv. Anny v Kuklenách, v Plotištích při kostele sv. Petra, na Pouchově u kostela sv. Pavla a na Novém Hradci u kostela sv. Antonína Poustevníka. Hřbitov pro město byl zřízen roku 1776 v Kuklenách.¹³⁶ Nový hřbitov, který sloužil jako vojenský, byl založen roku 1787 v blízkosti bývalého kopce Rožberk na Slezském Předměstí.¹³⁷

134 BLÁHA, R. Putování po hradeckých středověkých kostelech a kláštorech, Hradec Králové 2011. s. 7 – 35.

135 Umístění hřbitovů a kostelů před stavbou pevnosti a místa, kam byly přemístěny.

136 DUŠKOVÁ, L. 19. století na královéhradeckých hřbitovech, 2009, s. 46.

137 BLÁHA, R. Putování po hradeckých středověkých kostelech a kláštorech, Hradec Králové 2011;

Encyklopedie města Hradce Králové. Hradec Králové, 2011. s. 190 – 191.

Následující dvě století probíhalo formování nynějších hřbitovů. Stávající byly rozšiřovány a v souvislosti se společenskou a politickou situací vznikaly nové.¹³⁸ Nový vojenský hřbitov vznikl roku 1810 na Pouchově jako náhrada původního vojenského hřbitova stojícího na místě někdejšího kopce Rožberk.¹³⁹ Roku 1877 přibil na Pouchov nový hřbitov židovský.¹⁴⁰ Nové hřbitovy vznikly také ve Svinarech, kde byl roku 1862 založen evangelický hřbitov¹⁴¹ a v roce 1907 zřízen katolický hřbitov.¹⁴² V Malšově Lhotě vznikl hřbitov roku 1905.¹⁴³ Zcela nový typ hřbitova byl založen roku 1939 v areálu lesů na Novém Hradci Králové - lesní hřbitov v Malšovicích.¹⁴⁴

Současné hřbitovy a pohřebiště

Na území města Hradce Králové se v současnosti nachází jedenáct hřbitovů a tři pohřebiště. Tři hřbitovy (římskokatolický, vojenský, židovský) tvoří rozsáhlý areál na Pouchově, dva hřbitovy (evangelický, katolický) se nalézají v místní části Svinary, Tři hřbitovy se nalézají v různých částech Nového Hradce Králové. Z těchto hřbitovů se jeden nachází přímo na Novém Hradci Králové a z dalších dvou hřbitovů je jeden na rozmezí Nového Hradce a Třebše v místě zvaném Zámeček a druhý v Malšovicích (lesní hřbitov). Další hřbitovy se jednotlivě nachází v Kuklenách, v Plotištích a v Malšově Lhotě. Královéhradecké hřbitovy doplňují ještě tři pohřebiště: krypta katedrály Sv. Ducha, krypta kostela Nanebevzetí Panny Marie a kolumbárium sboru kněze Ambrože (Viz **Mapa B**¹⁴⁵ a **Tab. 1**¹⁴⁶)

138 Historie hřbitovů v 19. a 20. století je popisována v samostatných kapitolách věnující se příslušnému hřbitovu

139 DUŠKOVÁ, L. 19. století na královéhradeckých hřbitovech, 2009, s. 24.

140 DUŠKOVÁ, L. 19. století na královéhradeckých hřbitovech, 2009, s. 20.

141 DUŠKOVÁ, L. 19. století na královéhradeckých hřbitovech, 2009, s. 18.; *Encyklopedie města Hradce Králové*. Svinary. Hradec Králové, 2011. s. 609.

142 *Encyklopedie města Hradce Králové* Hradec Králové, 2011.s. 609.

143 *Encyklopedie města Hradce Králové*. Hradec Králové, 2011.s. 314.

144 DUŠKOVÁ, L. 19. století na královéhradeckých hřbitovech, 2009, s. 28

¹⁴⁵ Umístění současných hřbitovů a pohřebišť.

¹⁴⁶ Dopravní dostupnost a lokalizace.

2.4 Typologie Královéhradeckých hřbitovů

Jak vyplynulo z historické části, měla vliv na vznik současných hřbitovů stavba královéhradecké pevnosti. Původní místa hřbitovů (až na jednu výjimku) byla opuštěna a na nových lokacích byly založeny nové hřbitovy. První hřbitovy se zakládaly od 70. l. 18. stol., avšak většina z nich byla zřízena v průběhu 19. století. Většina náhrobků z období staršího než 19. století zanikla, ale některé původní náhrobky byly přeneseny do kostelů a dochovaly se do současnosti. Původní místa naproti tomu nezměnily dochovalá pohřebiště, která se dodnes nalézají v kryptách kostelů.

Královéhradecké hřbitovy lze rozdělit do čtyř uměle pojmenovaných skupin podle jejich charakteristických rysů. První skupina nazvaná „vesnické hřbitovy“ tvoří hřbitovy v Plotíštích nad Labem, Malšově Lhotě a ve Svinarech (katolický, evangelický). Mezi společné znaky patří nevelká rozloha hřbitovů a malý počet honosných náhrobků a hrobek.

Druhá skupina „staré městské hřbitovy“ představuje hřbitovy, které původně sloužily jako hlavní městské hřbitovy. Patří sem hřbitov v Kuklenách a katolický hřbitov na Pouchově. Typickým znakem hřbitovů je velká rozloha, velké množství rozmanitých forem náhrobků a velké množství honosných náhrobků a hrobek.

Do třetí skupiny „historické hřbitovy“ patří dva hřbitovy na Pouchově, vojenský a židovský. Společným znakem těchto hřbitovů je skutečnost, že se v nich již nepohřbívá. Sloužily k pohřbívání specifických komunit, což se projevuje na specifickém prostředí a specifické formě náhrobků.

Čtvrtou skupinu „moderní hřbitov“ tvoří lesní hřbitov v Malšovicích na Novém Hradci Králové. Charakteristickým znakem tohoto hřbitova je nejmladší doba vzniku, specifické prostředí, které v tomto případě představuje les, velká rozlehlost hřbitova a náhrobky z přírodních materiálů jako např. dřevo.

Pro specifické rysy nebyly zařazeny dva hřbitovy, hřbitov na Zámečku a hřbitov na Novém Hradci v Husově ulici. V případě hřbitova na Zámečku jsou odlišujícími znaky: neobvyklý tvar hřbitova, který odkazuje na stáří hřbitova a lokalizace hřbitova, jenž je umístěn na kopci. Specifická pro hřbitov v Husově ulici je jeho lokalizace, která zde představuje hřbitov uvnitř městské zástavby.

3 Katedrála sv. Ducha

Katedrála sv. Ducha se nachází na západní straně Velkého náměstí v Hradci Králové a je zapsaná mezi kulturní památky.¹⁴⁷ Katedrála sv. Ducha je vystavěna ve stylu slezské gotiky, který je typický svým neomítaným režným zdívkem a pískovcovými konstrukčními a dekorativními prvky. Trojlodní stavba je opatřena dvěma věžemi. Presbytář ukončuje pětiboký závěr.¹⁴⁸

Na místě dnešní katedrály stál původně farní kostel, který byl postaven zřejmě v první polovině 13. století. Nový kostel sv. Ducha vznikl na počátku 14. století nejspíše zásluhou české královny Elišky Rejčky, která roku 1307 udělila kostelu fundaci.¹⁴⁹ Kolem kostela se nacházel městský hřbitov, který byl zrušen roku 1782.

Před rokem 1419 začíná při kostelu sv. Ducha působit kněz Ambrož, který v Hradci Králové podporuje kališnictví a roku 1420 pomáhá husitům dobýt město, které se tak stává na několik let základnou husitů.¹⁵⁰ V průběhu 15. století kostel dvakrát vyhořel. Zásluhou měšťanů proběhla nákladná oprava, během níž byla přistavěna podél severní lodi kaple sv. Klimenta.¹⁵¹

Za třicetileté války byl kostel sv. Ducha zničen Švédy a následně se jej podařilo opravit. V roce 1664 bylo v Hradci Králové zřízeno biskupství a kostel sv. Ducha se stal katedrálou. Prvním královéhradeckým biskupem se stal Matouš Ferdinand Sobek z Bilenberka, který zajistil v letech 1667 - 1668 ukončení opravy katedrály sv. Ducha.¹⁵² V roce 1736 byla katedrála rozšířena v místě sakristie na severní straně a v průběhu 18. století došlo k barokním přístavbám a odstranění starších architektonických prvků.¹⁵³ Novogotická přestavba katedrály probíhala v období let 1864 – 1874 podle návrhů architekta F. Schmoranze.¹⁵⁴

147 Pod rejstříkovým číslem: 20570/6-424; převzato ze stránek Národního památkového ústavu. [cit. 18. 3. 2014]. Dostupné na: <<http://monumnet.npu.cz/monumnet.php>>.

148 Encyklopedie města Hradce Králové. 2011, s. 232.

149 HRUBÝ, V. *Katedrála Sv. Ducha: kaple sv. Klimenta : biskupská rezidence*, 2002, s. 30.

150 HRUBÝ, V. *Katedrála Sv. Ducha: kaple sv. Klimenta : biskupská rezidence*, 2002, s. 13.

151 CECHNER, A. *Soupis památek historických a uměleckých v království českém. Roč. 19. Politický okres královéhradecký*. 1904, s. 34.

152 HRUBÝ, V. *Katedrála Sv. Ducha: kaple sv. Klimenta : biskupská rezidence*, 2002, s. 16.

153 CECHNER, A. *Soupis památek historických a uměleckých v království českém. Roč. 19. Politický okres královéhradecký*. 1904, s. 35.

154 HRUBÝ, V. *Katedrála Sv. Ducha: kaple sv. Klimenta : biskupská rezidence*, 2002, s. 20.

3.1 Náhrobky

Početná skupina náhrobků se nachází na severní straně vnější zdi katedrály¹⁵⁵ u kapitulní sakristie na zdivo věže a severní kaple. Skupinu tvoří převážně náhrobky z 16. až 17. století. Mezi nimi však svým stářím vyniká náhrobek ze 14. století patřící opatu Hroznatovi (+1347), který působil na opatovickém klášteře.

Jen jediný náhrobek má figurální podobu. Zbývající náhrobky jsou tvořeny erbovní a nápisovou výzdobou. Figurální náhrobek s postavou muže ve zbroji patří Janu ml. Trmalu z Toušic a na Humburkách a pochází z roku 1577. Většina ostatních náhrobků patří královéhradeckým měšťanům.¹⁵⁶

3.2 Krypty

Krypty tvoří nepřístupné a málo známé prostory.¹⁵⁷ V katedrále se nalézají celkem čtyři krypty. Dvě velké a dvě menší. Obě velké krypty byly do současné podoby zřízeny na počátku 18. století. Pod hlavní lodí se nachází největší krypta CIVES, která sloužila zejména k pohřbívání měšťanů. Druhá velká krypta EPISCOPI CAPITULARES 'biskupská krypta' je umístěna pod presbytářem a sloužila k pochování biskupů a kanovníků. S oběma kryptami souvisí další menší prostory, které zřejmě pochází ze starších dob a v novější době byly komunikačně propojeny s velkými kryptami. V letech 1935 – 1937 byly všechny krypty opraveny a prostory adaptovány.¹⁵⁸

Krypta CIVES, měšťanská krypta pochází z první poloviny 18. století a je vybavena čtyřmi tumbami¹⁵⁹, v kterých je uloženo 175 lidských pozůstatků. Několik osob bylo úspěšně identifikováno. Mezi nimi je 5 duchovních a 21 měšťanů. Podle dochovaných tabulek lze pohřby zařadit do období 1780 – 1784. Další část krypty je tvořena celými rakvemi pro děti a dospělé a fragmenty dětských rakví.

155 Náhrobky pocházejí ze hřbitova, který se nacházel kolem katedrály, byly později přemístěny do katedrály. V roce 1874 byly zasazeny na vnější zeď chrámu.

156 HRUBÝ, V. *Katedrála Sv. Ducha: kaple sv. Klimenta : biskupská rezidence*, 2002, s. 103; Fotografie náhrobků lze nalézt Tamtéž s. 125.

157 Ve 20. století byly krypty dvakrát zpřístupněny. Poprvé v letech 1935 – 1937 při opravách a podruhé v roce 1979, kdy byl hledán Žižkův hrob.

158 HRUBÝ, V. *Katedrála Sv. Ducha: kaple sv. Klimenta : biskupská rezidence*, 2002, s. 113.

159 Tumby mají rozměry: délka 198 cm, šířka 132 cm, výška 92 cm. Kromě tumb se zde nacházely ještě dřevěné rakve, které byly převezeny na poučovský hřbitov. HRUBÝ, V. *Katedrála Sv. Ducha: kaple sv. Klimenta : biskupská rezidence*, 2002, s. 115.

Časové zařazení rakví se pohybuje mezi léty 1718 – 1724. Mnohé rakve jsou bohatě dekorované a zaujmou svou barevnou malovanou výzdobou a širokou škálou motivů. Mezi motivy se objevuje např. hlava anděla, lebka s kostmi, monogramy MARIA a IHS ve věnci, velký malovaný kříž s růžemi, přesýpací hodiny, kříž s paprsky, kalich. případně se vyskytují kombinace různých ornamentů. Menší počet rakví obsahuje také text, který je však nečitelný.¹⁶⁰

V biskupské kryptě se nalézají pozůstatky šesti biskupů a 23 kanovníků. Totožnost byla prokázána třem biskupům a devíti kanovníkům.¹⁶¹ Pozůstatky všech zemřelých jsou uloženy v jednotlivých tumbách a rakvích. V čele krypty se nachází jediná cínová rakev, ve které je uložen biskup K. B. Hanl (zemřel 1874). Biskupské tumby jsou označeny římskými číslicemi. I a II nesou pozůstatky Jana Josefa Vratislava z Mitrovic (zemřel 1753) a Jana Ondřeje Kainera (zemřel 1776) V tumbě č. III. Jsou pohřbeni tři biskupové: Bohumír Kapoun ze Svojkova (zemřel 1701), Tomáš Becket (zemřel 1710) a František Košín (zemřel 1731). Veškeré biskupské pohřby jsou umístěny na východní straně ve směru k hlavnímu oltáři.¹⁶² Na obou delších stranách krypty jižní a severní, jsou umístěny vždy dvě tumby s pozůstatky kanovníků.¹⁶³

Malá krypta, která se nalézá pod presbytářem, se napojuje na biskupskou kryptu úzkým a nevysokým průchodem. Tumba je shodného tvaru jako tumba v biskupské kryptě. Do tumby bylo pochováno osm neidentifikovaných pozůstatků osob měšťanského původu.¹⁶⁴

160 HRUBÝ, V. *Katedrála Sv. Ducha: kaple sv. Klimenta : biskupská rezidence*, 2002., 115.

161 K antropologickému průzkumu nedošlo. Identifikované pohřby byly označeny na tumbě nebo rakví tabulkou se jménem zemřelého, které slouží jako doplnění k původním zachovalým tabulkám.

162 Tumby mají délku 187 cm, šířku 98, výšku 79 cm.

163 Kanovnícké tumby byly označeny arabskými číslicemi. HRUBÝ, V. *Katedrála Sv. Ducha: kaple sv. Klimenta : biskupská rezidence*, 2002, s. 114.

164 HRUBÝ, V. *Katedrála Sv. Ducha: kaple sv. Klimenta : biskupská rezidence*, 2002, s. 115

4 Kostel Nanebevzetí Panny Marie

Kostel Nanebevzetí Panny Marie se nachází na jižní straně Velkého náměstí v Hradci Králové a sousedí s budovou Nového Adalbertina. Kostel, který je veden jako kulturní památka,¹⁶⁵ je barokní jednolodní stavba s dvěma věžemi a nad presbytářem umístěnou osmibokou věží s lucernou. Kostel porušuje zavedenou orientaci kostelů a svým průčelím je obrácen na severní stranu směrem do náměstí podle principů baroka.¹⁶⁶

Výstavba kostela souvisí s působením jezuitů, kteří byli roku 1636 přijmutí do města. Ve městě zamýšleli postavit jezuitskou kolej.¹⁶⁷ Pro účel stavby koleje vykoupili jezuité v letech 1636 – 1640 zničené domy na jižní straně náměstí a na jejich místě zřídili kapli sv. Ignáce. Kaple z kapacitních důvodů nevyhovovala a tak přistoupili jezuité k plánu vybudovat kostel.¹⁶⁸

Původní přání vystavět kostel, vycházelo ze závěti z roku 1633 od majitele potštejnského panství Kašpara z Grambu, který chtěl ale vystavět kostel v Kostelci nad Orlicí a být zde pohřben. Část majetku připadla podle závěti klementinské koleji. Následovalo jednání jezuitů s vdovou po Kašparu z Grambu Magdalénou, jejímž výsledkem byla dohoda o společném financování stavby kostela. Jezuitům se příliš nehodilo stavět kostel v Kostelci nad Orlicí, ale spíše potřebovali postavit kostel v Hradci Králové, kde již stála jezuitská kolej, avšak prostorově malá kaple. Po dohodě s vdovou Magdalénou a schválení změny pražským arcibiskupem Harachem bylo nakonec s ohledem na bezpečnost místa, rozhodnuto postavit kostel v Hradci Králové.¹⁶⁹

Stavět se začalo podle plánů italského architekta Carla Luraga od roku 1654. Kostel byl dokončen roku 1666.¹⁷⁰ Roku 1762 byl kostel zdevastován požárem ve městě, který způsobila pruská vojska. Následná obnova byla dokončena roku 1766 podle architekta Františka Kermera.¹⁷¹ Kostel sloužil jezuitům do roku 1773, kdy byl jezuitský řád zrušen. Kostel i jezuitskou kolej převzal do správy stát, který je dal do užívání vojenské posádce.¹⁷²

165 Pod rejstříkovým číslem:41145/6-427; převzato ze stránek Národního památkového ústavu. [cit. 18. 3. 2014]. Dostupné na: <<http://monumnet.npu.cz/monumnet.php>>.

166 CECHNER, A. Soupis památek historických a uměleckých v království českém. Roč. 19. Politický okres královéhradecký. 1904, s. 63. Encyklopedie města Hradce Králové. 2011, s. 254.

167 Dnes budova Nového Adalbertina na jižní straně náměstí.

168 DOSKOČIL, J. Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Hradci Králové, 2010, s.11 - 13.

169 DOSKOČIL, J. Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Hradci Králové, 2010, s. 13 – 16.

170 CECHNER, A. Soupis památek historických a uměleckých v království českém. Roč. 19. Politický okres královéhradecký. 1904, s. 63.

171 DOSKOČIL, J. Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Hradci Králové, 2010, s. 29 – 30.

172 DOSKOČIL, J. Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Hradci Králové, 2010, s. 31 – 33.

Při opravě kopule roku 1857 se spustil požár, který měl za následek zničení střechy a dvou věží.¹⁷³ Obě věže byly obnoveny roku 1859.¹⁷⁴ Roku 1900 dostali kostel k využívání opět jezuité, jejichž řád byl povolen. Jezuité provedli v letech 1903 – 1905 obnovu interiéru kostela.¹⁷⁵

4.1 Krypta

Krypta¹⁷⁶ se nachází blízko před presbytářem a její vstup kryje kamenná deska, která je zadlážděna pod podlahou.¹⁷⁷ Podle historických zpráv zde měl být uložen fundátor kostela Kašpar z Grambu s dcerou Elenorou a synem Kamilem, dále Rudolf Bedřich z Vnoře, na jiném odděleném místě měli být pochováni řádoví bratři. Krypta je však dnes poloprázdná. Zachovaly se pouze dvě cihlové tumby s rozpadlými částmi rakví, ale již bez lidských pozůstatků.¹⁷⁸ V bočních kaplích kostela se pod podlahou nalézají menší krypty, ve kterých by měli být pochováni zejména donátoři.¹⁷⁹

173 DOSKOČIL, J. Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Hradci Králové, 2010, s. 38.

174 MIKAN, J. Kolejní chrám Na nebe vzetí P. Marie v Hradci Králové, 1940, s. 30.

175 DOSKOČIL, J. Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Hradci Králové, 2010, s. 39 - 41.

176 Foto vnitřku krypty viz DOSKOČIL, J. Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Hradci Králové, 2010, s. 89.

177 Její rozměry jsou 8 x 9m a výška je 4 m.

178 Při opravě kostela v polovině 19. století, byla otevřena i krypta, kde byly nalezeny kostry jezuitů.

179 O existenci malých krypty píše ve svých kronikách František de Paula Švenda a Václav Kalaš. Uvádějí také konkrétní příklady pochovaných např. fundátora jezuitské koleje Fridricha z Opperdsorfu v kapli sv. Ignáce.

DOSKOČIL, J. Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Hradci Králové, 2010, s. 89.

5 Sbor kněze Ambrože

Sbor kněze Ambrože se nalézá v Ambrožově ulici nedaleko od Gočárových škol. Pojmenování dostal sbor podle husitského faráře Ambrože. Autorem sboru je rovněž Josef Gočár, podle jehož návrhu byl postaven komplex budov pro církev československou husitskou, jenž se skládá z fary, sídla biskupa, kostela a kolumbária. Celý soubor budov sboru je zapsán mezi kulturní památky.¹⁸⁰

Neobvyklá dispozice budov vznikla v letech 1926 – 1927 na trojúhelníkové parcele. Pohledový efekt vzniká na kontrastu barev, červené představující cihlové stavby fary a administrativy s bílou železobetonovou zvonící a lodí kostela ve funkcionalistickém stylu.¹⁸¹ Celé dílo bylo dokončeno a předáno ke svému účelu v roce 1928.¹⁸²

5.1 Kolumbárium

Kolumbárium¹⁸³ sboru kněze Ambrože je situováno na nádvoří po stranách mezi budovami zvonice a biskupstvím a mezi zvonící a farou. Obě tyto části jsou dohromady propojeny arkádami. K slavnostnímu otevření kolumbária došlo 23. 6. 1929 a první urny zde byly uloženy na počátku léta toho roku. Během šesti let byly obsazeny schránky v I. a II. pořadí. Do roku 1944 byly zaplněny schránky ve III. a třetina schránek ve IV. pořadí. Kolumbárium umožňovalo uložení pozůstatků zesnulých bez ohledu na jejich politickou nebo náboženskou příslušnost.

Nejnutnější oprava a nová výmalba kolumbária byla provedena v 70. letech. K velké generální opravě se přistoupilo na přelomu 80. a 90. let, tehdy se změnil také vzhled schránek, který dostal jednotnou podobu – skleněná dvířka posazená v nerezovém jádru. Došlo k zpřísnění řádu, jenž nedovoluje do schránek ukládat živé květiny ani živý oheň. Tento stav je již v plně obsazeném kolumbáriu zachován také v současnosti.¹⁸⁴

Mezi významné osobnosti, které jsou uloženy v kolumbáriu, patří např. Královéhradecký starosta JUDr. František Ulrich (1859 – 1939), jeho přátelé lékaři MUDr. Josef Vanický (1874-1936) a MUDr. Otakar Klumpar (1860 – 1915).

180 Pod rejstříkovým číslem: 17449/6-544; převzato ze stránek Národního památkového ústavu. [cit. 18. 3. 2014]. Dostupné na: <<http://monumnet.npu.cz/monumnet.php>>.

181 POTŮČEK, J. Hradec Králové: Architektura a urbanismus 1895 – 2009, Hradec Králové, 2009. s. 75.

182 BENEŠOVÁ-TOMAN-JAKL. Salón republiky: Moderní architektura Hradce Králové. s. 85.

183 Kolumbárium představuje výklenkovou zeď, které slouží k ukládání urn. Podrobněji viz podkapitola Kolumbária.

184 Ambrožův sbor Církve československé husitské (cit: 14. 2. 2014) Dostupné na:

<<http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=1393>>

6 Nový Hradec Králové

6.1 Historie Nového Hradce Králové

Nový Hradec Králové se nachází jihovýchodně od středu města. V prostředí Nového Hradce Králové se nalézají celkově tři hřbitovy. Jeden se nachází přímo v Novém Hradci Králové v Husově ulici. Druhý hřbitov, Zámeček, je umístěn na přechodu Nového Hradce Králové a Třebše. Třetí je situován do novohradeckých lesů v části zvané Malšovice.

Nový Hradec Králové byl zřízen jako předměstská obec během stavby královéhradecké pevnosti pro obyvatele bořeného Mýtského (Slezského) předměstí.¹⁸⁵ Městskou komisí byla pro stavbu nových domků vybrána lokalita sahající od návrší kopce sv. Jana až po Hořickou silnici.¹⁸⁶ V letech 1769 – 1772 byly na Novém Hradci Králové postaveny budovy kostela sv. Antonína¹⁸⁷, fara a škola.¹⁸⁸ V roce 1850 se Nový Hradec stal samostatnou obcí a roku 1869 byl Nový Hradec Králové povýšen na město.¹⁸⁹ V období let 1874 – 1886 byla vybudována Antonínem Petrofem továrna na výrobu pián.¹⁹⁰ Od roku 1942 je Nový Hradec Králové opět součástí města.

6.2 Hřbitov Zámeček na Novém Hradci Králové

Hřbitov, který patří k nejstarším v Hradci Králové, se nachází na rozhraní Nového Hradce Králové a Třebše na jižní části kopce sv. Jana. Nalézá se na něm dřevěným kostel sv. Jana Křtitele a naproti stojí roubená zvonice (**Mapa 1**). Místo je spíše známější pod jménem Zámeček.

Název souvisí s barokní vilou zvanou zámeček, kterou začal stavět královéhradecký primas František Arnošt Pichler. Budovu po jeho smrti v roce 1719 nechala dokončit jeho manželka Johanka. Roku 1873 koupila zámeček Emílie Waldeková, která byla manželkou budoucího předsedy Právovárečného měšťanstva v Hradci Králové. Vila byla v roce 1877 přestavěna na hostinec a stala se oblíbeným výletním místem. Roku 1978 byla však budova zbourána.¹⁹¹

185 HORYNA, V. Vlastivěda Královéhradecká. Kulturní a hospodářský snímek okresu. 1968, s. 92.

186 DOMEČKA, L. – SÁL, F. L. *Královéhradecko. 1929 - 1935*, s. 48.

187 Kostel sv. Antonína byl postaven architektem Františkem Kernerem.

188 HORYNA, V. Vlastivěda Královéhradecká. Kulturní a hospodářský snímek okresu. 1968, s. 92.

189 DOMEČKA, L. – SÁL, F. L. *Královéhradecko, 1929 - 1935*, s. 51.

190 DOMEČKA, L. – SÁL, F. L. *Královéhradecko, 1929 - 1935*, s. 52.

191 Informační list ve vitrině na hřbitově Zámečku.

Na místě současného hřbitova vystavěl před rokem 1530 Lukáš Hostovský z Hostovic nejspíše dřevěný kostel zasvěcený Mistru Janu Husovi. Ve stejné době byl zřejmě založen kolem kostela hřbitov.

Poprvé je ale hřbitov zmiňován od roku 1579. Podle vinogradů, které byly zakládány v okolí, se mu v 16. století říká „Na vinicích.“ V roce 1583 se připomíná dřevěná zvonice.

Kostel byl zbořen a v letech 1675 – 1680 znovu vystavěn. V roce 1691 dostal kostel nový hlavní oltář a byl nově vysvěcen na kostel sv. Jana Křtitele. Současný vzhled získal kostel roku 1836, kdy se postavil ohoz okolo lodi kostela. Ve stejném roce navštívil místo císař Ferdinand s manželkou Annou Marii při cestě na korunovaci.¹⁹² V roce 1838 byl v kostele oddán Václav Kliment Klicpera se svou druhou ženou Annou Trnkovou.¹⁹³

6.2.1 Sepulkrální památky

Na hřbitově Zámeček (**Mapa 1**) se lze např. setkat s pracemi místních kamenosochařů Z. Ježka nebo K. Hilse. Častými motivy jsou kříž (imitace dřeva), Kristus, rostlinná výzdoba, ojediněle se objevuje kalich.

Z významných osobností jsou na hřbitově pohřbeni např. náměstek purkmistra a knihtiskař Jan Ladislav Pospíšil, purkmistr Karel Collino nebo ředitel gymnázia Jan Květoslav Klumpar.¹⁹⁴

Náhrobek Wenzela Kohauta (Obr. 1; Obr. 2)

Autor: neznámý

Datace: 1834

Materiál: pískovec

Wenzel Kohaut byl příbuzný Královéhradeckého tiskaře Jana Hostivíta Pospíšila. Náhrobek je vystavěn v empírovém stylu. Na kvádrovitém podstavci s nápisovou deskou se nachází dvojice kanelurovaných sloupů završenými kládím s triglify a štítem s akroteriemi. Mezi sloupy se nachází relief sedící plačky. Její vlasy jsou z velké části zakryty závojem, který plačka drží ve své pravé ruce a „utírá“ si oči. Pravá ruka je zároveň opřena o stůl, na kterém se nalézá váza přikrytá látkou. Její levice drží šaty, které odkrývají levé chodidlo.

192 Informační list ve vitrině na hřbitově na Zámečku.

193 DUŠKOVÁ, L. 19. století na královéhradeckých hřbitovech. 2009, s. 64.

194 Podrobnější informace lze získat na informačním listu ve vitrině na hřbitově na Zámečku nebo v publikaci DUŠKOVÁ, L. 19. století na Královéhradeckých hřbitovech, 2009.

Za plačkou se nachází smuteční vrba. V horní části náhrobku se nachází štít, kde je vyobrazen motiv Božího oka.

Zadní strana náhrobku nese nápis: „, HIER RUHEN EHEGATIN WENZEL KOHAUT BÜRGER IN KÖNIGGRÄTZ, GEBOREN DEN XII NOVEM: MDCCIXXIII GESTORB DEN XXIV. NOVEM: MDCCCXXXIV UND ANNA GEBORNE RIEDEL GEBOREN DEN XXV JULY MDCCLXXXI GESTORBEN DEN IV FEBRUAR MDCCCXXXV - . - SVsse RVhe Evrer AsChe ErfLehen bls zVr Kvnftlgen Avferfte Vng ToChter, EIDaM, EnkeL.“¹⁹⁵

Náhrobek Václava Horáka (Obr. 3)

Autor: neznámý

Datace: 2. polovina 19. století

Materiál: pískovec

Na vertikálním soklu postaveném v novogotickém stylu se nachází hlavní motiv náhrobku socha anděla. Anděl je vyobrazen v sedící podobě. V pravé ruce drží trubku neboli pozoun a levou rukou si přidržuje knihu. Ze zad mu vyrůstají křídla s perutěmi.

Podle Romana Práhla znázorňuje anděl s pozounem anděla Posledního soudu.¹⁹⁶

Náhrobek Františka Moravce (Obr. 4)

Autor: neznámý

Datace: 1911

Materiál: pískovec

Z pískovcového soklu opracovaného do podoby skály vyrůstá kříž imitující dřevo. V centrální části kříže se nalézá svazek květin. Před křížem je na soklu umístěna socha anděla. Anděl ženského pohlaví a dětského vzhledu má dlouhá křídla se zvýrazněnými perutěmi. Hlava je mírně skloněná dolů a zakrytá čepcem, pod kterým se schovávají dlouhé kudrnaté vlasy. Na hrudi visí křížek. Obě ruce anděla svírají pásku s květinovým dekorem, jenž je pravou rukou anděla položená k patě kříže.

¹⁹⁵ Přepis nápisu. Překlad autora: Zde odpočívá manžel Wenzel Kohaut měšťan z Hradce Králové narozen 12.

11. 1793 zemřel 24. 11. 1834 a Anna rozená Riedel narozená 25. 7. 1781 zemřela 4. 2. 1835 - - sladký odpočinek Vašemu popelu vyprosí do budoucnosti vzkříšení dcera, zeť, vnuk.

¹⁹⁶ PRÁHL, R. Umění náhrobku v Českých zemích 1780 – 1830. 2002, s. 142.

Náhrobek rodiny Kadečkovy Horákovy (Obr. 5)

Autor: neznámý

Datace: počátek 20. století

Materiál: pískovec

Sokl novogotického stylu nese dvě fotografie dětí v oválném rámečku. Na soklu je umístěna socha v podobě stojícího génia. Génius má vztyčenou hlavu s dlouhými kudrnatými vlasy. Pravou ruku drží na hrudi a levou rukou drží věnec a současně obepíná kolem pochodně obrácené směrem dolů, která je symbolem zármutku.

Náhrobek J. Bydžovského (Obr. 6)

Autor: neznámý

Datace: 1906

Materiál: pískovec

Na plochem obdélném náhrobku se v mírně odsazeném čtvercovém rámci nalézá reliéf nahého dítěte hrajícího na harfu. Dítě je vyobrazeno z pravého profilu v sedící poloze. Husté dlouhé vlasy pokrývají mírně skloněnou hlavu. Pravá ruka se dotýká strun harfy a levá ruka, jež je zobrazena v ploché podobě za harfou, přidržuje prsty okraje harfy. Pravá noha je v koleni mírně pokrčená a svými prsty se dotýká okraje čtvercového rámce.

Náhrobek Ladislava Jana Pospíšila (Obr. 7)

Autor: neznámý

Datace: konec 19. stol.

Materiál: pískovec

Ladislav Jan Pospíšil (1848 - 1893) byl vnuk královéhradeckého nakladatele Jana Hostivíta Pospíšila. Stal se náměstkem purkmistra a působil rovněž jako knihkupec a knihtiskař. Zasloužil se o rozvoj města, podporoval divadelní spolky, zakládal školy a nemocnice. Díky jeho velkému úsilí se podařilo zrušit královéhradeckou pevnost a začít s bouráním hradeb.¹⁹⁷

Náhrobek je zasazen do pískovcového rámu. Je tvořen čtvercovým rámem, v němž se nachází bílá mramorová nápisová deska. Rám je opatřen tvarovanými držadly a skoby. V horní části se nalézá mušle s křížkem a hůlkami. Obě strany rámu jsou zdobeny rostlinnými motivy. Na nápisové desce lze spatřit zlacený nápis: „*LADISLAV JAN POSPÍŠIL*“ se zdobně provedenými iniciály jmén a příjmení. Nápis dále nezlaceně pokračuje: „*náměstek purkmistrův, kněhkupec, kněhtiskař V HRADCI KRÁLOVÉ.*“

6.3 Hřbitov na Novém Hradci Králové v Husově ulici

Hřbitov se nachází v Husově ulici nedaleko od kostela sv. Antonína (**Mapa 2**). Původní hřbitov se nacházel od roku 1776 okolo kostela sv. Antonína¹⁹⁸ a byl v roce 1898 zrušen. Hřbitovní zeď byla zbourána v roce 1901.¹⁹⁹ Dnešní hřbitov byl založen roku 1880.²⁰⁰

6.3.1 Sepulkrální památky

Na hřbitově (**Mapa 2**) se lze setkat s pracemi Z. Ježka; V. Samka; F. Kofránka. Častými motivy jsou kříž, Kristus, rostlinné motivy.

Z významných osobností jsou zde pochovaní např. výrobce pián Antonín Petrof nebo Královéhradecký kamenosochař Václav Samek.

197 DUŠKOVÁ, L. 19. století na královéhradeckých hřbitovech. 2009, s. 72.

198 DOMEČKA, L. – SÁL, F. L. *Královéhradecko, 1929 – 1935*, s. 49.

199 Zbořena byla zároveň také kostnice a byt hrobníka. DOMEČKA, L. – SÁL, F. L. *Královéhradecko, 1929 – 1935*, s. 53.

200 DOMEČKA, L. – SÁL, F. L. *Královéhradecko, 1929 – 1935*, s. 52.

Náhrobek rodiny Michazovy Jiroutovy (Obr. 8)

Autor: neznámý

Datace: 1. polovina 20. století

Materiál: pískovec

Na mírném soklu je vztyčena vertikálně umístěná obdélná deska s reliéfem ženy. Žena je vyobrazena v celé své postavě a oblečená do lehkých šatů, jejichž dolní část je zachycena o kmen. Pohled ženy je obrácen k pravé straně. Pravá ruka ženy je upažená a prsty se dotýká nosu a brady. Levá ruka je položena na šiji.

Náhrobek rodiny Marešovy (Obr. 9)

Autor: neznámý

Datace: přelom 19. a 20. století

Materiál: pískovec

Náhrobek vystavěný v novogotickém slohu připomíná gotický kostel. Základ je tvořen oknem se štítem. Po obou stranách okna se nalézají pilíře zakončené hrotem. V nice se nachází sedící Kristus s pohárem v levé ruce a vztyčenou pravicí, která však není celistvá, protože postrádá články prstů, o které přišla zřejmě vlivem přírodních podmínek. Nad nikou se nachází kružba, kterou uzavírá stříška zdobená fiály, které lze také spatřit na hrotech pilířů.

Rodinná hrobka Čeněk Korbel (Obr. 10)

Autor: Samek

Datace: mezi léty 1909

Materiál: pískovec

Rodinná hrobka Čenka Korbela majitele mlýna v Malšovicích vychází z tvaru stély. Centrální motiv je umístěn na předsunuté pyramidové desce a zobrazuje vznášející ženu-múzu.

Nad hlavou postavy se zdvihají křídla se zvýrazněnými perutěmi. Žena má kudrnaté vlasy přikryté čepcem a je oblečená do lehkých šatů, které jsou v oblasti pasu staženy. Šaty dosahují až k dolní části desky a volně přesahují podstavec. Ruce jsou odtažené od těla a směřují hřbety nahoru. Nohy má celé zakryté šaty a viditelné jsou jen bosá chodidla, která jsou těsně u sebe. Na pravé noze jsou viditelné také detaily prstů. Plastika je v zachovalém

stavu. Mírné poškození se však nachází v oblasti krku a ramen.

Okolo hlavního motivu se nalézají výzdoba tvořená listy a dekorovanými páskami. V oblasti pasu postavy se nachází z každé strany jedna deska. Desky dohromady nesou nápis: „RODINNÁ HROBKA.“

Náhrobek rodiny Drahé (Obr. 11)

Autor: Samek

Datace: 20. léta 20. stol.

Materiál: pískovec

Hlavní motiv náhrobku se nachází mezi dvěma nízkými nápisovými deskami a tvoří jej socha ženy. Žena stojí na zkoseném obdélném podstavci, který je zdoben rostlinou výzdobou. Žena má hlavu zvednutou do výše. Její vlasy jsou spletené do dvou copů, které má položené na ramena. Je oblečená do šatů a její ramena jsou holá. Oběma rukama drží vojenskou helmici, kterou zdobí stonek s listy a květ růže. Šaty dosahují až na podstavec a odkrývají jen pravé bosé chodidlo s prsty.

Hrobka rodiny Lorenzovy (Obr. 12)

Autor: V. Kofránek

Datace: 1909

Materiál: pískovec

Hrobka rodiny Lorenzovy je složena z několika částí vyrobených v různých dobách. Novější je tvořena deskou a lucernami a starší tvořenou sochou Ježíše Krista žehnajícího.

Socha Ježíše stojí na podstavci, který nese také nápisové desky s životními údaji osob poštmistrovské rodiny. Podstavec je proveden v novogotickém stylu, který je patrný na římse tvořené pásem s malými gotickými okny. Socha Ježíše má zdviženou pravici a zvednutý ukazováček s prostředníčkem. V levé ruce drží písmo svaté.

Socha vykazuje poškození zejména v horní části. V oblastech čela a nosu a v horní části trupu.

6.4 Malšovice - lesní hřbitov

Lesní hřbitov se nalézá při okraji areálu Královéhradeckých lesů při cestě od Malšovic a patří k největším (**Mapa 3**) a dobou svého vzniku také k nejmladším hřbitovům v Hradci Králové. Byl založen roku 1939.

6.4.1 Sepulkrální památky

V centrální části hřbitova (**Mapa 3**) se nalézá vysoký dřevěný kříž. V prostředí hřbitova se dále nachází památník rudoarmějců. Není zde žádná monumentální hrobka. Hroby jsou tvořeny v souznění s přírodním prostředím lesa. Mnohé hroby jsou vytvářeny přírodními materiály jako např. dřevo, kapradiny nebo alespoň tento materiál imitují.

Náhrobek J. Chudý (Obr. 13)

Autor: neznámý

Datace: 1948

Materiál: pískovec

Náhrobek znázorňuje polopostavu muže, který drží v pravé ruce zřejmě hoblík a v levé ruce má věnec. Hoblík by mohl odkazovat na mužovo pravděpodobně vykonávané řemeslo truhlář. Muž je oblečen do košile a má vyhrnuté rukávy.

Náhrobek rodiny Maclovy (Obr. 14)

Autor: neznámý

Datace: přelom 20. a 21. století

Materiál: pískovec

Náhrobek je tvořen třemi volně stojícími kamenými kříži. Dvojice křížů je od prostředního největšího kříže souměrně vzdálená. Kříže jsou zdobeny motivy rostlin a slunce. Nejbohatší výzdobu nese prostřední kříž, jenž je vyplněn listy se třemi květy. V dolní části kříže se nachází nápis: „MARIÁNEK.“

Plastika u hrobu M. Demčikové, D. Sýřišťové (Obr. 15)

Autor: neznámý

Datace: 1938

Materiál: pískovec

Plastika anděla, která se nachází v blízkosti hrobu M. Demčikové a D. Sýřišťové, může i nemusí mít souvislost s tímto hrobem. Mužská postava anděla stojí levou nohou na zemi a pravou nohu má pokrčenou na mírném podstavci. Pravá ruka anděla položená na pravé koleno se podepírá o hlavu, která je skloněná a obrácená na levou stranu. Levá ruka drží věnec. Křídla anděla dosahují až k zemi, ale dolní část levého křídla je zlomená.

7 Pouchov

7.1 Historie Pouchova

Místní část Hradce Králové Pouchov se nachází severovýchodně od středu města. Na Pouchově se nachází komplex tří hřbitovů – katolického, vojenského a židovského. V blízkosti katolického hřbitova se nachází kostel sv. Pavla.

Pouchov byl založen v souvislosti se stavbou pevnosti po roce 1766, kdy se do obce přesunulo obyvatelstvo ze zbouraného Mýtského předměstí.²⁰¹ Výklad názvu Pouchov byl vysvětlován různě. Pravděpodobně pochází ze slova pouch, které označuje něco prázdného nebo holého. Místní půda nebyla úrodná a tak se zde nenalézalo mnoho polí. Místo nich byly pastviny nebo močály. Tato země byla prázdná a holá a proto byla nazvána pouchem. Pouchov se poprvé zmiňuje jako jméno pro umístění pozemků v roce 1566, kdy měšťan hradecký Jiří Karásek starší ze Lvovic odkázal synovi Cypriánovi polovinu pole na Pouchově.²⁰²

Roku 1780 se začal v Pouchově stavět barokní farní kostel sv. Pavla apoštola, který byl náhradou zbořeného kostela na Mýtském předměstí. Spolu s kostelem se do Pouchova přesunul i katolický hřbitov.²⁰³

Pouchov začal být od roku 1813 považován století za předměstí města. Později od poloviny 19. století se stal samostatnou obcí.²⁰⁴ Od roku 1942 se Pouchov stal součástí města Hradec Králové. Od roku 1954 se Pouchov osamostatnil. K městu byl opět připojen roku 1971.²⁰⁵

7.2 Katolický hřbitov na Pouchově

Hřbitov se rozkládá u kostela sv. Pavla. (**Mapa 4**). Před bočním vchodem do hřbitova se nachází misijní kříž a socha sv. Jana Nepomuckého z roku 1829 s mříží pocházející z roku 1906.²⁰⁶ Při zdi kostela jsou umístěné náhrobky pouchovských duchovních. Uprostřed hřbitova se nachází železný kříž s Kristem, který nechal postavit v roce 1830 královéhradecký kanovník Jan Teichl.²⁰⁷

201 DOMEČKA, L. – SÁL, F. L. *Královéhradecko, 1929 - 1935*, s. 187 – 188.

202 DOMEČKA, L. – SÁL, F. L. *Královéhradecko, 1929 – 1935*, s. 187.

203 DOMEČKA, L. – SÁL, F. L. *Královéhradecko, 1929 – 1935*, s. 184.

204 DOMEČKA, L. – SÁL, F. L. *Královéhradecko, 1929 – 1935*, s. 189.

205 *Encyklopedie města Hradce Králové*. 2011, s. 470.

206 DOMEČKA, L. – SÁL, F. L. *Královéhradecko, 1929 – 1935*, s. 186.

207 Kříž obsahuje nápis „Pokoj a blaho zemi dej naší.“

Hřbitov byl dvakrát rozšířen. Poprvé v roce 1877 a poté v roce 1894.²⁰⁸ Některé hroby se na hřbitově již nenalézají. Buď zcela zanikly, nebo byly přemístěny do lapidária muzea.

Mezi zaniklé hroby patří hrob královéhradeckého kronikáře Františka Švendy (+ 1822), o kterém se zmiňuje historik Ludvík Domečka.²⁰⁹ Podle Jana Nepomuka Solaře se jeho hrob nacházel vedle kněze Karla Přikryla, posledního rektora hradecké jezuitské koleje.²¹⁰

Podle informací Ludvíka Domečky byl do lapidária královéhradeckého muzea roku 1927 přemístěn umělecky vyvedený pískovcový náhrobek královéhradeckého kanovníka Ferdinanda Seliska (+1786).²¹¹

7.2.1 Sepulkrální památky na katolickém hřbitově na Pouchově

Na katolickém hřbitově (**Mapa 4**) se nachází jedna sepulkrální památka, jež byla prohlášena za kulturní památku. Jedná se o náhrobek rodiny Škodovy, jejímž autorem je František Bílek.²¹² Lze se zde setkat s prací sochaře Čenka Vosmíka²¹³, kamenosochařů Müllera, Hikla, V. Samka, K. Hilse J. Kráma nebo firmy Cingroš. Častým motivem je kříž, Kristus, P. Maria, rostlinná výzdoba, mušle.

Z významných osobností jsou zde pochováni např. historik a archeolog Ludvík Domečka, učitel a ředitel školy Vincenc Paulus, biskup Josef Doubrava nebo místní kamenosochař Joza Krám.²¹⁴

Sepulkrální tvorba se rozvíjí ke konci 19. století, kdy si zámožní měšťané nechávají budovat hrobky v novogotickém stylu. Častým doplňkem se stává socha Krista nebo anděla. Nová vlna rozvoje nastává na počátku 20. století, kdy jsou na hrobkách časté rostlinné motivy.

V současné době je mnoho hrobek i drobnějších náhrobků ve špatném stavu. Zarostlé břečťanem nebo mají poškozené části.

208 DOMEČKA, L. – SÁL, F. L. *Královéhradecko, 1929 – 1935*, s. 186, s. 190.

209 DOMEČKA, L. – SÁL, F. L. *Královéhradecko, 1929 – 1935*, s. 186.

210 SOLAŘ, J. N. *Dějepis Hradce Králové nad Labem*, 1870, s. 6.

211 DOMEČKA, L. – SÁL, F. L. *Královéhradecko, 1929 – 1935*, s. 186.

212 Pod rejstříkovým číslem: 101780; převzato ze stránek Národního památkového ústavu. [cit. 18. 3. 2014].

Dostupné na: <<http://monumnet.npu.cz/monumnet.php>>.

213 Informace o Č. Vosmíkovi viz Příloha – Medailóny významných umělců. Čeněk Vosmík je autorem kříže s Kristem na hrobě Královéhradeckých kanovníků. Viz foto v publikaci KOVAŘÍK, P. *Klíč k pražským hřbitovům*, 2001, s. 254.

214 Další osobnosti lze nalézt v publikaci: DUŠKOVÁ, L. *19. století na královéhradeckých hřbitovech*. 2009.

Náhrobek V. Vroubka (Obr. 16)

Autor: neznámý

Datace: 2. polovina 19. století

Materiál: pískovec

Na kvádrovém soklu a podstavci se nachází socha poustevníka. Ten je spojován nejen s cestami na poutní místa, ale představuje i symbol pro životní cestu – pouť životem.

Mužská postava poustevníka leží na kameném podkladu představující skálu, z které vyrůstá květina. Poutníkova levá ruka objímá kříž s ukřižovaným Kristem. Pravá ruka tiskne ke skále hůl, která je obvyklým atributem poutníka. Hůl je v dolním konci zlomená. Na zadní straně lze spatřit další atribut poutníka klobouk, který je umístěn na zádech poutníka.

Hrobka rodiny Caivasovy (Obr. 17)

Autor: neznámý

Datace: 2. polovina 19. století

Materiál: cihly

Hrobka rodiny Caivasovy má podobu novogotické kaple. Kaple stojí na obdélném půdorysu a byla vystavěna z neomítnutých cihel. Její průčelí tvoří středový rizalit, který ohraničují dva pilíře zakončené kytkami. Mezi pilíři je umístěn vstupní portál, kde se nad dveřmi nachází nápis: „RODINA CANASOVA“.

Portál je opatřen pilastry a kružbou a zakončen hrotem s květy. Nad portálem se vypíná ohraničený štít zdobený kraby. Na vrcholku štítu vybíhá hrot zakončený květy. Střecha je sedlová a nenese žádnou výzdobu. Kratší boční stěny hrobky jsou opatřeny vždy jedním rozetovým oknem.

Náhrobek rodiny Herrmannovi (Obr. 18)

Autor: neznámý

Datace: 1. polovina 20. století

Materiál: pískovec

Náhrobek vychází z tvaru obelisku, který je završen hlavou Krista. Kristus má detailně vyvedené dlouhé vlasy a vousy. Kolem krku je nákrčník. Oděv je naznačen mírným obdélným žlábkem. Pravá strana je zvýrazněna pomocí vystouplého trojúhelníku. Z něho se vyčleňují v dolní části ruce obléknuty do látky a sepnuté v modlitbě. V dolní části trojúhelníku se nalézají dva nápisy. Vrchní nápis: „RODINA HERRMANNOVA“ a dolní nápis obsahuje Kristův monogram obsahující v sobě písmena „X“ a „P“.

Náhrobek Emy Škodové (Obr. 19)

Autor: František Bílek²¹⁵

Datace: 1924

Materiál: pískovec

Náhrobek je zapsán jako kulturní památka²¹⁶ a je tvořen obdélnou deskou, na které se nachází reliéf ženy vzhlížející ke Kristovi. Kristus oblečen do roucha se sklání k ženě. V pravé ruce drží látku a levou rukou se dotýká levé ruky ženy. Žena leží a je přikryta dekou. Její hlava je zakloněna vzhůru a pravou rukou se dotýká čela. V pozadí je vyobrazen zavěšený šátek.

Dolní okraj desky nese nápis: „nezemřela, jenom spí.“ Na podstavci se nachází nápis:

„Emma Škodová 1898 1921“ a novodobý nápis „RODINA ŠKODOVA“

Emma Škodová byla dcerou královéhradeckého sochaře Václava Škody, který v této době spolupracoval s autorem tohoto náhrobku Františkem Bílkem. V hrobě jsou pochováni sochař Václav Škoda a jeho syn sochař a kameník Josef Škoda.²¹⁷

²¹⁵ Informace o F. Bílkovi viz Příloha – Medailóny významných umělců.

²¹⁶ Pod rejstříkovým číslem: 101780; převzato ze stránek Národního památkového ústavu. [cit. 18. 3. 2014].

Dostupné na: <<http://monumnet.npu.cz/monumnet.php>>.

²¹⁷ ŽLÁBKOVÁ, L. Návrh na prohlášení náhrobku rodiny Škodovy na hřbitově v Hradci Králové – Poučově za kulturní památku. In Zpravodaj SOPVČ, 2005, Roč. 15, č. 3. s. 12 – 14.

Náhrobek rodiny Šotolovy (Obr. 20)

Autor: neznámý

Datace: 1919

Materiál: pískovec

Hlavní výzdobná část náhrobku se nachází mezi dvěma nápisovými deskami. Je tvořen vertikální obdélnou deskou, která je rozčleněna dvěma sloupy a završena římsou se štítem s motivem akantů a vázou. Mezi sloupy je umístěna socha stojící ženy. Žena má nezakryté vlasy a hlavu skloněnou směrem dolů. Ruce má pomocí prstů spletené do sebe a položené na noze.

V dolní části obou sloupů se nalézá čtvercová deska s vyobrazením motýla. V horní části sloupů se nachází Kristův monogram ve dvou variantách do sebe zasazených písmen: „A Ω“ a „X P“. Jedna z těchto variant je umístěna vždy na jednom ze sloupů v oválném rámečku. Mezi sloupy je deska s nápisem: „NASHLEDANOU“ a nad ní se nachází ještě jedna deska s neidentifikovanými znaky.

Hrobka rodiny Homoláčovy (Obr. 21)

Autor: Samek

Datace: 1910

Materiál: pískovec

Hrobka rodiny Homoláčovy je ohraničena vysokou kovovou mříží, která vlastní náhrobek obepíná ze tří stran kromě čelní. Náhrobek je tvořen vysokou obdélnou deskou završenou štítem a stojící sochou anděla, který je umístěn na podstavci. Anděl má dolů skloněnou hlavu, kterou přesahují mohutná křídla s perutěmi. Je oblečen do oděvu, jenž dosahuje až na podstavec a zcela zakrývá nohy. Jeho ruce jsou umístěné podél těla a drží dvě větve s listy.

Nad hlavou anděla se na desce, vyzdobené v horní části listy, nachází nápis: „RODINA= HOMOLÁČOVA“ Pod ní je umístěná černá mramorová deska s životními údaji o rodinných příslušnících. Pod mramorovou deskou se nalézá v oválném rámečku dobová fotografie Františky Homoláčové.

7.3 Vojenský hřbitov na Pouchově

Hřbitov sousedí hřbitovní zdí s židovským hřbitovem (**Mapa 5**). Na hřbitově se nalézají 3 památníky. Památník bitvy na Chlumu a památník rudoarmějcům jsou původními částmi hřbitova. Nově byl postaven památník zvaný „Lípa smíření“. Ten je tvořen do kruhu uspořádanými pískovcovými deskami s bronzovými pláty. Každá ze tří desek je věnována obětem jedné z válek: první Prusko-rakouské válce, druhá 1. světové válce a třetí 2. světové válce. Čtvrtá deska nese symbolický nápis „ante bellum x post bellum“ a citát „Ač jsme stáli proti sobě, přesto dlíme spolu v hrobě.“²¹⁸

Nynější vojenský hřbitov byl zřízen roku 1810 jako náhrada za zrušený původní vojenský hřbitov, který stával na místě bývalého kopce Rožberk.²¹⁹ V průběhu prusko-rakouské války a potom i několik let po válce se na hřbitově v Pouchově nepohřbívalo, protože město Hradec Králové bylo ve válečném stavu a sloužilo jako pevnost. Proto se pohřbívalo na okraji města.²²⁰ Malý hřbitov se nacházel ještě ve Vonešových sadech naproti okresní nemocnici. Na tomto hřbitově byli roku 1868 pohřbeni rakouští a saští důstojníci a vojáci, kteří zemřeli v bitvě u Hradce králové roku 1866. Hroby těchto důstojníků a vojáků byly roku 1886 přemístěny na vojenský hřbitov na Pouchov. Původní hřbitov zanikl a staly se z něj sady.²²¹

V době první světové války zde byli pohřbíváni kromě vojáků, důstojníků, vojenských církevních hodnostářů a dalších vojenských představitelů také jejich manželky a děti. Hřbitov sloužil k pohřívání v době druhé světové války a také po druhé světové válce, kdy zde byly pochováni většinou vojenští důstojníci a jejich rodina z hradeckých posádek.²²² Na konci 20. století byl hřbitov ve špatném stavu a hrozil mu zánik.

V roce 1973 byl nařízen zákaz pohřívání na hřbitově z důvodu plánované přeměny na park. K tomuto naštěstí nedošlo.²²³ Vlastník hřbitova byla nejdříve armáda, která jej ale nedokázala udržovat a tak byl hřbitov převeden do majetku města Hradec Králové. Město přistoupilo k rozsáhlé rekonstrukci hřbitova, která byla dokončena v roce 2006, kdy byl hřbitov 30. června při příležitosti 140. výročí bitvy u Hradce Králové zpřístupněn veřejnosti. V letech 2007 a 2008 proběhly opravy náhrobků.²²⁴

218 DUŠKOVÁ, L. 19. století na královéhradeckých hřbitovech. 2009, s. 24.

219 DUŠKOVÁ, L. 19. století na královéhradeckých hřbitovech. 2009, s. 24.

220 Informační tabule na vojenském hřbitově.

221 DOMEČKA, L. Bývalé hřbitovy královéhradecké, 1900, s.1 – 3.

222 Informační tabule na vojenském hřbitově.

223 Informační tabule na vojenském hřbitově.

224 DUŠKOVÁ, L. 19. století na královéhradeckých hřbitovech. 2009, s. 24.

7.3.1 Sepulkrální památky na vojenském hřbitově na Pouchově

Pravomoc evidence a péče o válečné hroby spadá pod ministerstvo obrany. Válečné hroby upravuje legislativa od roku 2004 zákonem č. 122/ 2004 Sb. o válečných hrobech a pietních místech. Povinnost péče o válečný hrob náleží vlastníkovvi válečného hrobu nebo vlastníkovvi nemovitosti, na které se válečný hrob nachází.²²⁵

Mezi významné osobnosti, které byli pochováni na vojenském hřbitově (**Mapa 5**) patří např. polní maršálek Šimon Chevalier Fitzgerald (1768 – 1845), generál major a velitel brigády Karel Schulz (+ 1866) nebo plukovník Karel Poeckh (+ 1866).²²⁶

Sepulkrální památky, které se zde nacházejí, jsou prosté. Nenalézá se zde žádná hrobka. Většina náhrobků má tvar stély nebo obelisku. Jejich podoba vznikala po roce 1866 nejčastěji v novogotickém nebo neoklasicistním stylu. Od počátku 20. století byla častým motivem rostlinná výzdoba.

Náhrobek Josefa Leinera (Obr. 22)

Autor: Václav Škoda

Datace: 1925

Materiál: pískovec

Jednoduchý náhrobek v podobě stély je tvořen z dvoustupňového podstavce, na kterém se nachází vertikální obdélná deska. V horní části této desky se nalézá menší reliéf s postavou ženy. Žena oblečená do šatů stojí na obdélném výstupku. Šaty dosahující až na výstupek, kde jsou zachyceny o větev. V pravé ruce drží džbán a v levé blíže neidentifikovatelný předmět. Pod pravou rukou je volně osazena vojenská bota.

V dolní části desky se nachází nápis:

„GENERÁL JOSEF LEINER * 1871 +1925“

225 DUŠKOVÁ, L. 19. století na královéhradeckých hřbitovech. 2009, s. 25.

226 DOMEČKA, L. – SÁL, F. L. *Královéhradecko, 1929 – 1935*, s. 186.

Náhrobek Gustava Gillise (Obr. 23)

Autor: neznámý

Datace: 1866

Materiál: pískovec

Jedná se o evidovaný válečný hrob.²²⁷ Náhrobek rakouského poručíka Gillise je novogotická stéla. Na vrcholu stély se nalézá jetelový kříž, v jehož dolní části se nacházejí dva dráčci. Pod křížem je umístěna kružba a nápisová deska v podobě zrcadla.

V zrcadle je umístěn nápis:

"GUSTAV GILLIS. / k. k. Lieutenant im Graf / Mazzucheli 10. L. J. R. / geb. 6. Juli 1846 zu Müh- / lenbach in Siebenbür / gen, verwundet 3. Juli / gest. 22. August 1866 / Tief betrauert von / seinem Vater Majorl. / Gillis der Mutter Adelheit / gefrleiliber (?) der den /Schwestern Adele / und Anna / Ruhe seine Asche."²²⁸

Náhrobek Karla Poeckha (Obr. 24)

Autor: neznámý

Datace: 1866

Materiál: pískovec

Je veden jako válečný hrob.²²⁹ Náhrobek má podobu netypové pyramidy. Na vrcholu se nachází kříž, přes jehož kratší břevno je položeno příkryvadlo. Pyramida je nositelem nápisu, který se nachází v zahloubeném zrcadle a je černě zvýrazněn:

"KARL POECKH / k. k. Oberst Brigadier, / am 3. Juli 1866 in / der Schlacht bei / Chlum schwer ver= / wundet, am 4. Juli zu / Benatek seiner Wun / den erlegen und am / 26. August 1866 hier / bestattet. / Gehoren am 16. Frebruar / 1821. / Die trauernde Wittwe / und Sohn."²³⁰

227 Zapsán pod číslem CZE-5205-03798.

228 Evidence válečných hrobů. [cit. 27. 5. 2014] Dostupné na:

<<http://www.valecnehroby.army.cz/Evidence/detail-hrobu-ci-mista?id=73993&mt=Hradec%20Kr%C3%A1lov%C3%A9&st=0>>[cit. 27. 5. 2014].

229 Zapsán pod číslem CZE-5205-03801.

230 Evidence válečných hrobů. [cit. 27. 5. 2014]. Dostupné na:

<<http://www.valecnehroby.army.cz/Evidence/vysledky-hledani-v-cr?pfil=True&fmin=Karl&srn=Poeckh&dd=1866&st=1>>.

7.4 Židovský hřbitov na Pouchově

Židovský hřbitov přiléhá hřbitovní zdi k vojenskému hřbitovu (**Mapa 6**). Hřbitov byl zřízen v roce 1877 pro početnou židovskou komunitu ve městě. Roku 1911 byl hřbitov rozšířen. Při vstupní části hřbitova byla v roce 1930 postavena obřadní síň zvaná betstube.²³¹

Židé jsou ve městě doloženi již od konce 14. století v malém ghéttu na severovýchodním okraji města při hradbách na místě zvaném Kavčí plácek. V letech 1542 a 1652 bylo židovské obyvatelstvo z města vypovězeno. Od 18. století bylo židovské obyvatelstvo ve městě povoleno, ale jeho počet byl regulován jen na několik rodin. Po roce 1848 se do města stěhují židovské rodiny z okolních vesnic. Novodobá židovská náboženská obec byla úředně povolena v roce 1864.²³² Od druhé poloviny 19. století narůstá ve městě počet židovských rodin. Roku 1880 bylo ve městě usazeno 216 osob židovského vyznání a roku 1930 byl jejich počet ve městě i s předměstími 491 osob. Ve městě si židé vystavěli synagogu, která sloužila jako náhrada za nedostatečnou modlitebnu.²³³ Židovská náboženská obec existovala v Hradci Králové do nacistické okupace. Po druhé světové válce byla krátce obnovena²³⁴ a potom pro nedostatek věřících zrušena.²³⁵

7.4.1 Sepulkrální památky židovského hřbitova na Pouchově

Na židovském hřbitově (**Mapa 6**) se nachází kolem 300 mnohodílných novodobých náhrobků a památník obětem nacismu. V současné době je nepřístupný a náhrobky na hřbitově se postupně obnovují. Na jihozápadní straně obřadní síně se nachází kolumbárium, které je mimo jediné výjimky prázdné. Mezi osobnostmi, které jsou zde pohřbeni, patří např. rabíni Abraham Kohn a Alois Altschul²³⁶ nebo zakladatel obchodního domu Tausig.

Na hřbitově se nalézají několik různých typů náhrobků, které někdy vytvářejí samostatná oddělení: např. dětské hroby, typické židovské stély – macevy, novodobé náhrobky v historizujících slozích, hroby ohraničené mřížovým plotem, obelisky nebo novodobé náhrobky z 20. století.

231 Obřadní síň byla vystavěná v eklektickém slohu podle návrhu architekta Františka Bergera. ROZKOŠNÁ, B. - JAKUBEC, P. Židovské památky Čech. 2004, s. 155 - 156.

232 FIEDLER, J. Židovské památky v Čechách a na Moravě. 1992, s. 74 – 75.

233 Židovská synagoga stojí na nároží ulic Pospíšilovy třídy a Třídy Čs. Armády. Budova byla postavena v secesním stylu v letech 1904 – 1905 architektem Václavem Weinzettlem. ROZKOŠNÁ, B. - JAKUBEC, P. Židovské památky Čech. 2004, s. 156.

234 ROZKOŠNÁ, B. - JAKUBEC, P. Židovské památky Čech. 2004, s. 155.

235 FIEDLER, J. Židovské památky v Čechách a na Moravě. 1992, s. 74.

236 ROZKOŠNÁ, B. - JAKUBEC, P. Židovské památky Čech. 2004, s. 156.

Z hlediska jazykové stránky se lze setkat s náhrobky, které jsou pouze v hebrejštině, jenž se objevují nejčastěji na macevě. Dále se na náhrobkách používá kombinace hebrejštiny a němčiny nebo hebrejštiny a češtiny.

Na tvorbě náhrobků se podíleli také místní kamenosochaři, mezi nimiž se nachází V. Škoda, K. Hilse či Samek nebo byl přizván z Prahy Královských Vinohrad Praha Ed. Radnitz. Mezi motivy vyskytujících se na náhrobkách se nacházejí jak typicky židovské motivy jako jsou židovská hvězda, džbán nebo ruce, tak také novodobé symboly jako růže nebo porcelánové fotografie.

Náhrobek Filipa Bondy (Obr. 25)

Autor: neznámý

Datace: 1913

Materiál: pískovec

Náhrobek má podobu stély. Na nápisové desce se nalézá hebrejsko-český nápis. Vrchní část náhrobku nese motiv spojených rukou, které symbolizují blízký vtaah člověka s druhou osobou.

Náhrobek rodiny Kreitnerovy (Obr. 26)

Autor: Ed. Radnitz **Nást. Praha Královské Vinohrady**

Datace: 1915

Materiál: černý mramor

Mohutná hrobka ve chrámku je tvořena dvojicí hladkých sloupů s patkou a hlavicí. Sloupy nesou kládí a římsu nad níž se zdvihá štít tvořený s kruhu a dvou oblých trojúhelníků. Při okrajích náhrobku se nacházejí dva železné sloupy s poháry. Nápisová složka náhrobku je hebrejsko-česká.

Náhrobek Josef Guth (Obr. 27)

Autor: neznámý

Datace: 1904

Materiál: pískovec

Hrobka, jejíž tvorbu ovlivnilo moderní umění konce 19. a poč. 20. století, je složená ze tří částí. Centrální část stojí na horizontálním kvádrovitém základu, z kterého vychází vertikální kvádrová deska, zakončena v horní části stříškou. Boční části jsou tvořeny ze dvou obeliskovitých náhrobků, z nichž jeden méně zdobný patří muži a druhý mnohem zdobnější ženě. Tyto boční náhrobky obsahují vytesané nápisy se jménem jednoho z manželů. Mužský nese nápis „Josef Guth“ a ženský „Regina Guthová.“

Výzdoba hrobky je složena z rostlinných motivů, jako jsou větve nebo mušle. Nápisová stránka náhrobku je pouze v češtině. Na centrálním kvádru se nachází dvě tabulky obsahující nápis:

„Po pouti klopotné zde.	„Svým věčným životem
Tichý spánek spíte	vněmž Boha ve tvář zítře
tak klidný, blažený,	a světlou památkou
žijíce život dvojí. ²³⁷	jež mrtvé ke svým pojí ²³⁸

Okolo nápisových tabulek se nacházely tři louče, které visí hořícím plamenem dolů. V současné době je ale v celistvosti zchovalá pouze prostřední louče. Zbylé dvě louče se dochovaly pouze z malé části. Motiv Louče s hořícím plamenem směřující dolů symbolizuje smutek. Tato symbolika pochází z antické tradice a začala se častěji objevovat na židovských náhrobcích od poloviny 19. století.²³⁹

Hrobka vykazuje určitou míru poškození. Některé prvky jako již zmíněné louče jsou z velké části poškozené, jiné zcela chybějí, což jde říci např. o chybějících oválných rámečcích, kde se zřejmě nacházely fotografie.

237 Přepis textu náhrobku.

238 Přepis textu náhrobku.

239 STEINOVÁ, I. Maceva. Židovský náhrobek a symbolika jeho výzdoby ve světle tradice, 2011, s. 124.

Náhrobek A. Neuwirthové (Obr. 28)

Autor: neznámý

Datace: 1929

Materiál: pískovec

Náhrobek v podobě stély má nápisovou složku hebrejsko-českou. Vrchní část náhrobku je ve tvaru půlkruhu, kde se nachází motiv židovské hvězdy s rostlinou výzdobou.

8 Kukleny

8.1 Historie Kuklen

Místní městská část Kukleny se nachází západně od středu města. Kukleny vznikly jako předměstí Hradce Králové při zřizování pevnosti v letech 1766 – 1776, kdy se sem přestěhovali lidé ze zbouraných domů z Pražského předměstí. Dříve zde byli jen samotné dvory.²⁴⁰

Kukleny dostaly pojmenování podle názvu pozemků, které jsou připomínané poprvé k roku 1551.²⁴¹ Název vznikl zřejmě podle královéhradeckého měšťana Kuklina, který pozemky ve 14. století držel a ves se mohla nazývat Kuklinovy dědiny, zkráceně Kukliny.²⁴²

Roku 1784 byl v Kuklenách postaven kostel sv. Anny a klášter minoritů jako náhrada za zbourané budovy na pražském předměstí.²⁴³ Roku 1849 byly Kukleny nařízením města odděleny od Hradce Králové a staly se samostatnou obcí. Proti tomuto nařízení se Kukleny odvolaly ke krajské vládě do Jičína a na ministerstvo do Vídně, aby zůstaly součástí města. Jejich žádost však byla zamítnuta a roku 1851 bylo zřízení obce potvrzeno.²⁴⁴ Kukleny se pak staly roku 1861 městysem.²⁴⁵

Od 2. poloviny 19. století se v obci začaly stavět první továrny. Roku 1869 vznikla První akciová strojírna. K velkým podnikům dále patřily cukrovar a koželužské závody.²⁴⁶ V Kuklenách se rozvíjelo i školství. Kromě obecné a měšťanské školy přibyla roku 1884 zimní hospodářská škola, která byla roku 1908 změněna na celoroční rolnickou školu.

Roku 1890 se několik částí od Kuklen oddělilo a vytvořilo obec Pražské Předměstí. Roku 1930 byly Kukleny prohlášeny za město. Součást Hradce Králové se Kukleny staly roku 1942.²⁴⁷

240 *Encyklopedie města Hradce Králové*. 2011, s. 275.

241 DOMEČKA, L. – SÁL, F. L. *Královéhradecko, 1929 – 1935*, s. 91.

242 DOMEČKA, L. – SÁL, F. L. *Královéhradecko, 1929 – 1935*, s. 92.

243 *Encyklopedie města Hradce Králové*. 2011, s. 275.

244 DOMEČKA, L. – SÁL, F. L. *Královéhradecko, 1929 – 1935*, s. 95.

245 *Encyklopedie města Hradce Králové*. 2011, s. 275.

246 DOMEČKA, L. – SÁL, F. L. *Královéhradecko, 1929 – 1935*, s. 96 – 97.

247 *Encyklopedie města Hradce Králové*. 2011, s. 275.

8.2 Hřbitov v Kuklenách

Kuklenský hřbitov se nachází na pravé straně Denisova náměstí. Nedaleko hřbitova stojí barokní kostel sv. Anny a fara (**Mapa 7**). Hřbitov se skládá ze čtyř částí. Na nejstarší části kolem kostela se již nepohřbívá. Kromě několika pozůstatků náhrobků se zde nachází dva památníky. Památník obětem 1. světové války a památník padlým rudoarmejcům. Uprostřed hřbitova se nalézá železný kříž z roku 1838 od královéhradeckého kanovníka Jana Teichla. V zadní části hřbitova se nalézá obřadní síň od architekta O. Lišky z roku 1927.²⁴⁸ Hřbitov byl založen jako městský roku 1776. Roku 1881 vznikla nová část hřbitova. Dále byl hřbitov v roce 1890 rozšířen o třetí část. Roku 1908 došlo k rozšíření o čtvrtou část.²⁴⁹

8.2.1 Sepulkrální památky na hřbitově v Kuklenách

Na hřbitově v Kuklenách (**Mapa 7**) je evidováno několik kulturních památek. Konkrétně se jedná o čtyři památky: náhrobek rodiny J. H. Pospíšila, náhrobek rodiny Nejedlých, náhrobek Bohumila Kubišty²⁵⁰ a památník 6-ti rudoarmejců²⁵¹.

Lze se setkat s pracemi Samka, Mertlíka, Hyka, Ježka, Kráma, Vondráčka. Mezi motivy lze spatřit kříž, P. Marii, Krista, rostlinné motivy (stromy, makovice, apod.)

Z významných osobností jsou na hřbitově pohřbeni např. lékař František Cyril Kampelík, kubistický malíř Bohumil Kubišta nebo nakladatel Jan Hostivít Pospíšil.²⁵²

Nejstarší náhrobky se nacházejí při vstupní cestě u zdi kostelní lodi a ve většině případů jsou ve špatném stavu. Sepulkrální tvorba se rozvíjela díky bohatým měšťanům, kteří si nechávaly stavět honosné hrobky od konce 19. století v novogotickém stylu. Základem se stával portál, který byl doplněn věžicemi a pilíři s výzdobným motivem fiál.

Častými doplňkem náhrobků byly sochy žen, plaček a andělů. Ve 20. letech 20. století se jako doplněk náhrobku uplatňuje strom – vrba.

248 DUŠKOVÁ, L. 19. století na královéhradeckých hřbitovech, 2009, s. 46.

249 DOMEČKA, L. – SÁL, F. L. *Královéhradecko, 1929 – 1935*, s. 97 - 99.

250 Jako součást kostela sv. Anny v Kuklenách pod rejstříkovým číslem: 38849/6-565; převzato ze stránek Národního památkového ústavu. [cit. 18. 3. 2014]. Dostupné na: <<http://monumnet.npu.cz/monumnet.php>>.

251 Pod rejstříkovým číslem: 39304/6-4914; převzato ze stránek Národního památkového ústavu. [cit. 18. 3. 2014]. Dostupné na: <<http://monumnet.npu.cz/monumnet.php>>.

252 Další osobnosti: DUŠKOVÁ, L. 19. století na královéhradeckých hřbitovech., 2009.

Hrobka rodiny Schulzovy (Obr. 29; Obr. 30)

Autor: firma Hatle a Vejs Hořice

Datace: 2. polovina 19. století

Materiál: pískovec

Hrobka rodiny Schulzovy byla vybudována do podoby novogotické kaple. Vevnitř kaple se nachází socha Krista. Vyhotovení sochy a pravděpodobně i kaple realizovala sochařská a kamenická firma Hatle a Vejs v Hořicích.²⁵³

Kapli ohraničuje kovová mříž s rostlinnými motivy. Samotná stavba má obdélný půdorys a je postavena z pískovcových krychlí. Budovu ohraničuje z každé strany jeden pilastr, který vybíhá do hlavice tvořené ohraničenými trojúhelníky s motivem kříže zdobeného akanty. Vrchol hlavic zakončuje váza. Průčelí stavby se skládá ze zdobeného ústupkového portálu, který je tvořen z dvojice pilastrů a polosloupů s akantovou hlavicí. Tympanon je vyplněn křížem s akanty a palmetami. Nad portálem se nachází pás, který je tvořen malými slepými okny vyplněnými akanty a palmetami s rostlinnými motivy. Okna jsou od sebe vzájemně odděleny sloupky, které jsou posazeny na konzolách, hladký dřík a hlavicí s motivem palmety. Nad tímto pásem se nachází trojúhelníkový štít s rozetou. Vrchol štítu tvoří kříž v kružbě, který vyrůstá z dvojice boltců.

Náhrobek Bohumila Kubišty (Obr. 31)

Autor: František Bílek²⁵⁴

Datace: 1918

Materiál: pískovec

Bohumil Kubišta (21. 8. 1884 – 29. 11. 1918) byl významný malíř českého kubismu.

Náhrobek Bohumila Kubišty patří mezi kulturní památky.²⁵⁵ Hlavní motiv náhrobku tvoří reliéf, který má znázorňovat múzu kreslící do knihy osudu.²⁵⁶ Dole pod reliéfem se nachází nápis:

„Obsáhnouti život silným tahem“

²⁵³ DOMEČKA, L. – SÁL, F. L. *Královéhradecko*, 1929 – 1935, s. 91.

²⁵⁴ Informace F. Bílkovi viz Příloha – Medailóny významných umělců.

²⁵⁵ Jako součást kostela sv. Anny v Kuklenách pod rejstříkovým číslem: 38849/6-565; převzato ze stránek Národního památkového ústavu. [cit. 18. 3. 2014]. Dostupné na: <<http://monumnet.npu.cz/monumnet.php>>.

²⁵⁶ KOVAŘÍK, P. – FRAJEROVÁ, B. *Klíč k českým hřbitovům*, 2013, s. 273.

Hrobka rodiny Nejedlých (Obr. 32)

Autor: František Bílek²⁵⁷

Datace: 1. polovina 20. století

Materiál: pískovec

Hrobka rodiny Nejedlé se řadí mezi kulturní památky.²⁵⁸ Výraznou část představuje socha stojícího Krista s překříženými rukama na hrudi a se skloněnou hlavou. Socha vyžaduje obnovu, neboť ji pokrývá na mnoha místech lišejník. Nad hlavou Krista je na desce vytesán nápis:

„Já jsem vzkříšení i život“

Nad nápisem je umístěn kříž. Hrobka patří továrnické rodině Nejedlých. Josef Nejedlý si roku 1884 založil v Kuklenách továrnu na kůže. V roce 1919 přijímá za společníka bratra Aloise. Od tohoto okamžiku byla firma známá pod názvem Spojené koželužské závody A. a J. Nejedlý.²⁵⁹

Náhrobek rodiny Koutníkoví (Obr. 33)

Autor: neznámý

Datace: 1. polovina 20. století

Materiál: pískovec

Středovou část náhrobku zaujímá velká obdélná svise umístěná kamenná deska s křížem, před nímž se na podstavci nachází socha ženy. Žena má zvednutou hlavu, dlouhé kudrnaté vlasy a otevřené oči. Je oblečená do šatů se šněrovačkou. Rukávy má vyhrnuté a její obě holé ruce jsou přitisknuty k modlitbě.

Boční dva sloupy nesou na svých horních částích jedno z písmen Kristova monogramu A a Ω. Mezi těmito sloupy se nachází desky se dvěma nápisy „Rodina Koutníková“; „z Plačic“.

²⁵⁷ Informace o F. Bílkovi viz Příloha – Medailóny významných umělců

²⁵⁸ Jako součást kostela sv. Anny v Kuklenách pod rejstříkovým číslem: 38849/6-565; převzato ze stránek

Národního památkového ústavu. [cit. 18. 3. 2014]. Dostupné na: <<http://monumnet.npu.cz/monumnet.php>>.

²⁵⁹ DOMEČKA, L. – SÁL, F. L. *Královéhradecko*, 1929 - 1935, s. 97.

Náhrobek manželů Felfových (Obr. 34)

Autor: neznámý

Datace: počátek 20. století

Materiál: vápenec

Náhrobek je tvořen vertikální deskou, na které se nachází relief. Reliéf znázorňuje stojící ženu u „pultu“, jenž slouží jako nápisová deska pro zesnulé. Žena, zobrazená v profilu, má zvednutou hlavu a vlasy spletené do copu. Její oděv se skládá z šatů a pláště položeného přes rameno. Viditelná je celá holá pravá ruka, která je položená na levou ruku, z níž jsou viditelné jen prsty. Levou rukou žena přidržuje na pultu knihu, pod níž se nachází list břečťanu. Okolo ženy jsou motivy makovice.

Náhrobek Františka Wacka (Obr. 35)

Autor: neznámý

Datace: 1894

Materiál: pískovec

Novogotický náhrobek má tvar věže gotické katedrály. Základ tvoří podoba gotického okna, které je uzavřeno v horní části štítem. Štít je zdoben fiály a dvěma chrličí v podobě dráček. Za štítem se nachází pilíře a vyzdobená jehlancovitá stříška zakončená kuzelem.

Výplň okna tvoří nápisová deska, v níž jsou napsány životní údaje královéhradeckého měšťana Františka Wacka. Nápis zaujme ozdobnou iniciálou písmene W. Nad jménem se nachází dobová fotografie v oválném rámečku.

Pod nápisovou deskou se na podstavci v podélném výklenku nachází kříž, který je překřížen kotvou s provazem stočeným na konci do čísla 6. Což by mohlo odkazovat na věk zesnulého v době úmrtí 46. Symbolika šestky má náboženský význam. Podle Starého zákona stvořil Bůh za šest dní svět a sedmého dne odpočíval. Podle Nového zákona spadá na šestý den v týdnu spasení člověka prostřednictvím Kristova ukřižování. V obecném pojetí ukazuje šestka na dobře vykonané dílo člověka.²⁶⁰ Kříž a kotva jsou připevněny na skobě, kterou překrývá srdce. Symboly kříže, kotvy a srdce představují základní křesťanské ctnosti.²⁶¹

260 ROYT, J - ŠEDINOVÁ, H. Slovník symbolů. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii. Praha, 1998, s. 20.

261 Kříž – víra, kotva – naděje, srdce – láska.

9 Plotiště nad Labem

9.1 Historie Plotiště nad Labem

Místní část města Hradce Králové Plotiště nad Labem se nachází severozápadně od centra města. Díky výhodným přírodním podmínkám byla oblast dnešní obce osídlena již od pravěku. Archeologické nálezy jsou evidovány po celém katastru obce a datovány do téměř všech období východočeského pravěku.²⁶²

Ves Plotiště patřila mezi knížecí a později královský majetek. Přemysl Otakar I. daroval ves Plotiště městu Hradec Králové zřejmě při jeho založení. Hradečtí měšťané si tady stejně jako v okolních vsí zakládaly dvorce. Ves byla rozdělena do několika osad se společným názvem Plotiště. Pojmenování vzniklo zřejmě podle prvního dvoru nebo osady, který byl opevněn plotem z kůlu a větví.²⁶³ Nejstarší zmínka o Plotištích pochází z roku 1350 a váže se ke svobodnému dvoru měšťana Ješka. Tomu Karel IV. potvrdil v listině osvobození jeho dvora od všech daní a břemen.²⁶⁴

V 17. století se v Plotištích nalézal dvůr jezuitské koleje, svobodné a poddanské dvory.²⁶⁵ Pro potřeby obyvatel byla v Plotištích vybudována v roce 1773 kaple sv. Isidora.²⁶⁶ Roku 1787 byl postaven v obci farní kostel sv. Petra na místo kostela sv. Petra, který stával na Pražském předměstí a byl v době budování pevnosti zbořen.²⁶⁷

R. 1849 vznikla samostatná obec. V obci vznikalo množství živností a továren. Jako byly např. Fotochema, cihelna Souček a Srdínko nebo továrna na klížené desky a dýhy Bendl.²⁶⁸

Roku 1942 se Plotiště staly součástí Hradce Králové. Od roku 1954 byly Plotiště samostatnou obcí. S Hradcem Králové se opět sloučily roku 1971.²⁶⁹

262 *Encyklopedie města Hradce Králové*. 2011, s. 454.

263 DOMEČKA, L. – SÁL, F. L. *Královéhradecko, 1929 - 1935*, s. 170 - 171.

264 DOMEČKA, L. – SÁL, F. L. *Královéhradecko, 1929 - 1935*, s. 171.

265 DOMEČKA, L. – SÁL, F. L. *Královéhradecko, 1929 - 1935*, s. 173 - 174.

266 DOMEČKA, L. – SÁL, F. L. *Královéhradecko, 1929 - 1935*, s. 170.

267 DOMEČKA, L. – SÁL, F. L. *Královéhradecko, 1929 - 1935*, s. 175.

268 *Encyklopedie města Hradce Králové*. 2011, s. 454.

269 *Encyklopedie města Hradce Králové*. 2011, s. 454.

9.2 Hřbitov v Plotíštích

Hřbitov se nachází téměř uprostřed obce u odbočky k Pláckům a nedaleko kostela sv. Petra. Hřbitov je tvořen ze dvou částí: nové a staré. (**Mapa 8**). Na staré části hřbitova se nachází centrální kříž s Kristem.²⁷⁰

Hřbitov byl zřízen nejdříve u kaple sv. Isidora roku 1778. Když byl roku 1787 dostavěn kostel sv. Petra, přesunul se hřbitov ke kostelu.²⁷¹ V roce 1883 byl hřbitov rozšířen o novou část. Původní hřbitov kolem kostela byl zrušen. První pohřeb na nové části se konal 19. listopadu 1883, který na své náklady díky příspěvkům občanů nechala vypravit obec pro žebračku Annu Petrovou.²⁷² Další rozšíření nové části hřbitova bylo v roce 1926.²⁷³

9.2.1 Sepulkrální památky na hřbitově v Plotíštích

Na hřbitově v Plotíštích (**Mapa 8**) se lze setkat s pracemi např. Müllera; K. Hilse; Z. Ježka; J. Kráma; J. Mertlíka; Koženého nebo A. Vondráčka. Častými motivy jsou kříž s vegetativní výzdobou, kotva nebo rostlinná výzdoba.

Mezi místní významné osobnosti na hřbitově v Plotíštích patří např. starosta Josef Doležal, továrník a majitel realit František Ladislav Souček nebo majitel mlýna Kydlinov Jan Střemcha.

Mezi sepulkrálními památkami ve staré části hřbitova převažují drobnější náhrobky s postavami žen nebo ve tvaru kříže. Hrobky jsou zastoupeny v malém množství. Největší je hrobka rodiny Střemchovi.

270 Kříž nese nápis: „Já jsem vzkříšení a život, kdo věří ve mne, kdyby zemřel, bude žít! Jan 11-25“

271 DOMEČKA, L. – SÁL, F. L. *Královéhradecko*, 1929 – 1935, s. 175.

272 DOMEČKA, L. – SÁL, F. L. *Královéhradecko*, 1929 - 1935, s. 177.

273 DOMEČKA, L. – SÁL, F. L. *Královéhradecko*, 1929 - 1935, s. 178.

Náhrobek Anny Ryskové (Obr. 36)

Autor: K. Hilse

Datace: 20. léta. 20 století

Materiál: pískovec

Na vlastním soklu jsou vztyčeny tři části: vertikálně umístěný hranol, podstavec, na kterém je vytesán hlavní sochařský motiv a plochá nápisová deska. Scéna, která tvoří hlavní motiv náhrobku, je tvořena klenbou, jež se zvedá nad dvěma postavami: stojícím Ježíšem a klečící ženou. Žena se skloněnou hlavou napřahuje levici k Ježíšovi, který jí svými rukama přijímá.

Náhrobek rodiny Tichých Faltýsova (Obr. 37)

Autor: Z. Ježek

Datace: 1 polovina 20. století

Materiál: pískovec

Náhrobek je tvořen podstavcem, na kterém je umístěna socha stojící ženy – plačky. Plačka má vztyčenou hlavu se zakrytými rovnými vlasy a je oblečená do lehkého šatu. Ve své levé ruce drží list kapradí a pravou rukou tiskne k hrudi věnec.

Hrobka Františka Srdínky (Obr. 38)

Autor: K. Hilse

Datace: 1. polovina 20. století

Materiál: pískovec

Hlavní kamenosochařský motiv náhrobku se nachází nad nápisovou deskou. Je tvořen portálem s křížem. Ve výklenku portálu se nalézá socha anděla, který se svou levou rukou opírá o urnu a v pravé ruce drží smuteční pochodeň. Nad hlavou anděla, pod profilovaným obloukem je vyryt nápis:

„Pokoj Vám“

Vrchol náhrobku tvoří kříž, jenž vyrůstá z akantu a dvou různě velkých dvojic volut.

Hrobka rodiny Střemchovy (Obr. 39)

Autor: M. Ježek

Datace: 80 léta. 19 století

Materiál: pískovec

Hrobka zabírá tři hrobová místa u hřbitovní zdi a je ohraničena výzdobnou kovovou mříží. Hrobku tvoří celkem pět nápisových desek s šambránou. Nad třemi středovými deskami se na šambráně nachází klenák. Nápisové desky jsou od sebe odděleny bosovanými sloupy.

V centrální části se nachází obelisk, před nímž je umístěna stéla s nápisovou deskou, jenž nese životní údaje o manželích Střemchových. Nad třemi středovými nápisovými deskami je umístěn hlavní nápis:

„Hrobka Střemchové rodiny.“

Náhrobek Josefa Doležala (Obr. 40)

Autor: neznámý

Datace: 1922

Materiál: pískovec

Novogotický náhrobek plotišského starosty odkazuje svým vzhledem na gotický chrám. Náhrobek tvoří tři vertikálně umístěné desky. Na vrchní části desek se nachází pilíře s dvojicí osmicípých hvězd. Prostřední deska, která obsahuje životní údaje starosty, vybíhá z kvádrového vertikálního soklu do tvaru kříže, na kterém se nachází vinná réva a růže.

10 Svinary

10.1 Historie Svinar

Svinary jsou místní částí Hradce králové, které se nachází na východu od středu města ohraničené řekou Orlicí a mohutnými lesy.²⁷⁴ Ve Svinarech se nacházejí dva hřbitovy – katolický a evangelický.

V době před stavbou pevnosti byly katolíci ze Svinar přiřazeny ke kostelu sv. Pavla a po jeho zániku byly přiřazeny k Lochenicím a později k Novému Hradci Králové. Evangelíci byli přiřazeni do roku 1901 k Černilovu a poté náleželi k Hradci Králové.²⁷⁵

Jméno Svinary vzniklo podle obyvatel, kteří se zabývali chovem sviňského dobytka, a proto se jim říkalo Svinari.²⁷⁶ Poprvé se o obec Svinary v pramenech uvádí roku 1379, kdy se uvádějí jako majetek patřící královéhradeckému kostelu sv. Ducha. Od roku 1547 byly zkonfiskovány Ferdinandem I. a prodány Janu z Pernštejna. Roku 1631 se stal majitelem Svinar Adam Trčka z Lípy, tím Svinary připadly do panství smiřického. Po konfiskaci panství Ferdinandem II. Se novým držitelem stal Matyáš z Gallasu. V roce 1717 byl postaven panský hostinec. Roku 1849 vznikla politická obec Svinary.²⁷⁷ Od roku 1985 se Svinary staly místní částí Hradce Králové.²⁷⁸

10.2 Katolický hřbitov ve Svinarech

Katolický hřbitov je poměrně malý (**Mapa 9**) a byl založen roku 1907.²⁷⁹ Uprostřed se nalézá hlavní kříž²⁸⁰

274 *Encyklopedie města Hradce Králové*. 2011, s. 609.

275 *Encyklopedie města Hradce Králové*. 2011, s. 609.

276 DOMEČKA, L. – SÁL, F. L. *Královéhradecko*, 1929 - 1935, s. 280.

277 DOMEČKA, L. – SÁL, F. L. *Královéhradecko*, 1929 - 1935, s. 281 – 282.

278 *Encyklopedie města Hradce Králové*. 2011, s. 609.

279 DOMEČKA, L. – SÁL, F. L. *Královéhradecko* 1929 - 1935, s. 283.

280 Kříž nese nápis: „Postaven nákladem katolíků svinarských 1907“

10.2.1 Sepulkrální památky na katolickém hřbitově ve Svinarech

Na katolickém hřbitově (**Mapa 9**) se lze setkat např. s pracemi K. Hilse. Častými motivy jsou kříž, nebo rostlinné motivy.

Mezi místní významné osobnosti pochovanými na hřbitově patří např. vrchní berní tajemník Otakar Cejnar.

Na hřbitově se nenachází žádná monumentální hrobka. Mezi náhrobky vyniká ojedinelý novogotický patřící rodině Semencové.

Náhrobek rodiny Sovákovy (Obr. 41)

Autor: K. Hilse

Datace: počátek 20. století

Materiál: pískovec

Náhrobek rodiny Sovákovy se skládá mimo podstavce ze dvou částí stély a kříže. Hlavní motiv stély se nachází nad nápisovou deskou a tvoří jej reliéfní vyobrazení modlícího se muže se svatozáří. Muž je vyobrazen jen ve své jedné třetině, od ramen. Oblečen do prostého roucha, s rukami v modlitbě a hlavou dívající se k nebi. Je zhotoven se středně dlouhými rovnými vlasy, vousy a zavřenými očmi. Nad stélou je vztyčen kříž, který zdobí rostlinný motiv.

Náhrobek rodiny Semencovy (Obr. 42)

Autor: neznámý

Datace: ?

Materiál: pískovec

Náhrobek rodiny Semencovy je zpodobněn jako zmenšenina kostela s věží se sedlovou stříškou a bočními polojehlancovými stříškami. Na vrcholu věžní stříšky vyrůstá z podstavce kříž s Kristem. Hlavním motivem čela náhrobku je tvarované novogotické okno. V nepravidelném trojúhelníkovém tympanonu je vyobrazen trojlist. Kolem tympanonu vystupuje ostění ve tvaru čepce s hrotitým vrcholem. Ostění je zdobeno rostlinným motivem a na vrcholu je umístěn věnec. Dole na kamenné desce je vytesán nápis:

„ZA VAŠÍ PRÁCI A STAROST DEJ VÁM PÁN BŮH VĚČNOU RADOST“²⁸¹

281 Přepis textu náhrobku.

10.3 Evangelický hřbitov ve Svinarech

Evangelický hřbitov ve Svinarech (**Mapa 10**) patří k nejmenším v Hradci Králové. Hřbitov na současném místě vznikl roku 1862. Je to jeho třetí poloha. První evangelický hřbitov vznikl po vydání tolerančního patentu. Byl založen na poli východně po levé straně okresní silnice směřující k Bělči. Nové místo pro hřbitov bylo zřízeno v 50. nebo 60. letech 19. století na kraji lesa podél cesty směřující k Malšově Lhotě. Na tomto hřbitově se pohřbívalo do roku 1862, kdy byl založen současný hřbitov, a na původní byly zasazeny stromy.²⁸² Na hřbitovní bráně se nalézá znak kalicha.

10.3.1 Sepulkrální památky na evangelickém hřbitově ve Svinarech

Na evangelickém hřbitově (**Mapa 10**) se lze setkat s pracemi např. M. Ježka; M. Kubína nebo Kusého. Častými motivy jsou kalich nebo rostlinné motivy. Mezi významné osobnosti patří např. plukovník Jan Bohumil Šrámek (+ 1946).

Nenachází se zde žádná monumentální hrobka. Pozoruhodné jsou dva novogotické náhrobky Kateřiny Střemchové a rodiny Kobosovy.

Náhrobek Kateřiny Střemchové (Obr. 43)

Autor: M. Ježek

Datace: 1878

Materiál: pískovec

Náhrobek rodiny Střemchovy má tvar novogotického okna, které je umístěno na kvádrovitém podstavci. Podél okna je umístěn z každé strany jeden sloup na podstavci. Jednoduchý hladký dřík každého sloupu má hnědou barvu a listovým zdobenou hlavici z bronzu. Oba sloupy jsou spojeny obloukem ve tvaru čepce. Okno je ve své horní části zdobeno vyobrazením kalichu a polokružbou. Z oblouku, jež zdobí fiály, vyrůstá hrot.

282 DOMEČKA, L. – SÁL, F. L. *Královéhradecko*, 1929 - 1935, s. 280.

Náhrobek rodiny Kobosovy (Obr. 44)

Autor: neznámý

Datace: 1866

Materiál: pískovec

Základ náhrobku tvoří novogotický portál, na němž se nachází nápisová výplň. Dolní část portálu zdobí vytesaný kalich. Portál je ohraničen dvěma jednoduchými hladkými sloupy, jejichž hlavice jsou zdobeny čtyřlístkem. Oblouk portálu, který doplňuje rostlinná výzdoba, je na vrcholu zakončen motivem kalicha. Zadní část náhrobku je tvořena věžicemi.

Náhrobek rodiny Vaňkovy (Obr. 45)

Autor: neznámý

Datace: ?

Materiál: pískovec

Základ náhrobku tvoří plochá krychlovitá deska, na níž je umístěna diagonálně nápisová deska. Motiv náhrobku tvoří rozvinutá stuha s kyticí lístků.

11 Malšova Lhota

11.1 Historie Malšovy Lhoty

Místní část Hradce Králové Malšova Lhota se nachází východně od středu města.²⁸³ První zmínka pochází z roku 1525, tehdy byla jmenována Lhotou za Malšovicemi. Zkráceně se později nazývá Lhota Malšová.²⁸⁴

Nejstarší zprávy zmiňují vladycké sídlo, později se uvádí ves, která byla poddaná městu Hradec Králové. Roku 1617 celá ves vyhořela a následně za třicetileté války byla zpusťošena. Roku 1849 se Malšova Lhota stala samostatnou obcí s vlasní samosprávou. Roku 1872 byla postavena dřevěná škola, kam chodili žáci také ze Svinar a Malšovic.²⁸⁵

V obci nevznikla žádná velká továrna, pouze zde byly provozovány živnosti jako např. krejčí, truhlář nebo řezník Od roku 1976 se Malšova Lhota stala součástí Hradce Králové.²⁸⁶

283 *Encyklopedie města Hradce Králové*. 2011, s. 314.

284 DOMEČKA, L. – SÁL, F. L. *Královéhradecko*, 1929 - 1935, s. 102.

285 DOMEČKA, L. – SÁL, F. L. *Královéhradecko*, 1929 - 1935, s. 102 – 103.

286 *Encyklopedie města Hradce Králové*. 2011, s. 314.

11.2 Hřbitov v Malšově Lhotě

Hřbitov se nachází v Bělečské ulici nedaleko Stříbrného rybníka (**Mapa 11**). Hřbitov patří velikostí k malým, a byl založen roku 1905. Roku 1919 byl hřbitov rozšířen. Před založením hřbitova pohřbívali obyvatelé na hřbitově v Novém Hradci. A ještě před zřízením novohradeckého hřbitova na koci sv. Jana.²⁸⁷ Uprostřed hřbitova stojí kříž.²⁸⁸

11.2.1 Sepulkrální památky na hřbitově v Malšově Lhotě

Na hřbitově v Malšově Lhotě (**Mapa 11**) se lze setkat s pracemi např. K. Hilse nebo Z. Ježka. Častými motivy na náhrobcích je kříž, Kristus, rostlinná výzdoba nebo kalich.

Mezi významné osobnosti pochovanými na hřbitově patří Českoslovenští legionáři Josef Tikal, Jan Tikal, František Vašata a Adolf Vašata.

Nenachází se zde žádná mohutná hrobka, ale spíše jde o drobné náhrobky. Zajímavé dílo představuje náhrobek rodiny Cejnarovy se sochou žehnajícího Krista.

Náhrobek rodiny Cejnarovy (**Obr. 46**)

Autor: neznámý

Datace: 1936

Materiál: pískovec

V centrální části je situována socha stojícího Krista, který je umístěn na jehlanovitém podstavci. Kristus je oblečen do klasického roucha s levou rukou na hrudi. Pravá ruka je v místě zápěstí zlomená a postrádá prsty. Výrazné poškození vykazuje také oblast krku. Kromě těchto nedostatků je socha zachovalá v celkem slušném stavu. Na podstavci se nalézá nápisová deska, která kromě údajů o manželích Cejnarových a jejich vnucích obsahuje připomínku, kdo se zasloužil o vznik náhrobku:

„Svému dědečkovi a babičce věnuje vnuk Jos. Sýřiště.“²⁸⁹

Nad nápisovou deskou je připevněna kovová lucerna. Vedle podstavce se nacházejí dvě postraní kvádry s nápisovými deskami členů rodiny Sýřiště.

287 DOMEČKA, L. – SÁL, F. L. *Královéhradecko. 1929 - 1935*, s. 103.

288 Kříž nese nápis: „*Já jsem vzkříšení i život, kdo věří ve mně, byť umřel, živ bude!* Jan II. 25“

289 Přepis textu náhrobku.

Náhrobek rodiny Divišovy (Obr. 47)**Autor: neznámý****Datace: 1941****Materiál: pískovec**

Náhrobek rodiny Divišovy se nachází vedle předchozího náhrobku. V horní části náhrobku se nachází reliéf Piety, tedy truchlící Madony, která má na klíně mrtvého Krista. V dolní části Madonina šatu se nalézají růže.

Náhrobek neznámé rodiny (Obr. 48)**Autor: K. Hilse****Datace: 1917****Materiál: pískovec**

Základ náhrobku tvoří vysoká stéla, do které je vsazená bílá kamenná deska ve tvaru kříže, na nichž se nachází jména dětí a jejich životní data. Okraje náhrobku zdobí růže.

Závěr

Cílem mé práce bylo zmapování sepulkrálních památek na území Hradce Králové v letech 1780 – 1938. Jádrem práce tvoří katalog rozdělený do kapitol na pohřebiště a hřbitovy, který obsahuje popis vybraných sepulkrálních památek. Výběr se zaměřil na historicko-umělecky hodnotné sepulkrální památky nacházející se převážně na královéhradeckých hřbitovech.

Katalog vznikl na základě vlastního terénního výzkumu po královéhradeckých hřbitovech. Výstupem výzkumu bylo pořízení fotografií náhrobků, hrobek a kaplí a vytvoření plánů hřbitovů s lokalizací vybraných sepulkrálních památek.

V Hradci Králové se nachází celkem 3 pohřebiště a 11 hřbitovů. Pohřebiště jsou spojeny s kostely nalézající se v historickém středu města. Jedná se o krypty v katedrále sv. Ducha a kryptu v kostele Nanebevzetí Panny Marie. Nedaleko se nachází kolumbarium při sboru kněze Ambrože. Hřbitovy je možné nalézt na 6 lokalitách: Nový Hradec Králové, Pouchov, Kukleny, Plotiště, Svinary a Malšova Lhota. Hřbitovy mají svá specifika, kterými se odlišují od ostatních. Specifické je zejména prostředí a komunita, pro kterou hřbitov sloužil.

Prostředí hřbitova určuje do značné míry lokalita. Rozdílné jsou „vesnické“ hřbitovy nacházející se ve Svinarech, Malšově Lhotě a Plotištích a „městské“ hřbitovy v Kuklenách a Pouchově. Jiné prostředí poskytuje lesní hřbitov v Malšovicích na Novém Hradci Králové a hřbitov Zámeček nacházející se na kopci sv. Jana na Novém Hradci Králové. Obklopen obytnou zástavbou je hřbitov na Novém Hradci Králové v Husově ulici. Komunita, která hřbitov využívala, rovněž ovlivňovala vzhled prostředí. Odlišnosti lze nalézt v otázce náboženství. Většina královéhradeckých hřbitovů byla katolických. Lze však najít dvě výjimky – evangelický hřbitov ve Svinarech a židovský na Pouchově. Jiný typ komunit představují profesní skupiny. Typickým příkladem jsou vojenské hřbitovy. Jeden takový vojenský hřbitov se nachází na Pouchově.

Na umístění hřbitovů měli vliv zejména dvě události. Shodou okolností obě tyto události spadají do druhé poloviny 18. století. Jednou z nich jsou osvícenské reformy Josefa II., které zakazovaly pohřbívání kolem kostelů ve městech a nařizovaly zřizování hřbitovů za městem. Druhou událostí byla stavba královéhradecké pevnosti, jenž znamenala zánik většiny městských hřbitovů i s jejich kostely. Původní hřbitovy byly opuštěny a na nových místech na okrajích města byly zřízeny nové hřbitovy.

Na tvorbě královéhradeckých sepulkrálních památek se podíleli jednak místní kamenosochaři jako V. Škoda, M. Ježek, V. Samek, J. Krám, K. Hilse a další, tak také přizvaní umělci jako F. Bílek nebo Č. Vosmík.

Některé umělecky hodnotné nebo historicky cenné náhrobky byly prohlášeny za kulturní památky nebo se o jejich ochranu stará město. Na seznamu kulturních památek se nachází čtyři náhrobky. V Kuklenách jsou to náhrobky rodiny královéhradeckého nakladatele J. H. Pospíšila a dva umělecky hodnotné náhrobky. Náhrobek továrnické rodiny Nejedlých a náhrobek kubistického malíře B. Kubišty. Oba náhrobky vznikly spoluprací královéhradeckého kamenosochaře V. Škody se sochařem F. Bílkem. F. Bílek je zároveň autorem náhrobku rodiny Škodovy na Pouchově, která patří rovněž mezi kulturní památky.

Sepulkrální umění dosáhlo rozšíření od druhé poloviny 19. století do počátku 20. století ve formě historizujících novogotických a secesních náhrobků. Nejstarší náhrobky z počátku 19. a 1. poloviny 19. století se nacházejí na hřbitovech na Zámečku, v Kuklenách a na katolickém hřbitově na Pouchově. Tyto náhrobky se svým pojetím často navracejí k antice. Příkladem je empírový náhrobek Wenzla Kohauta s reliéfem sedící plačky s urnou a Božím okem na hřbitově Zámeček.

Často se na náhrobcích objevovaly sochařské figury Krista, plaček nebo andělů. Častým výzdobným motivem byly kříž případně kalich, rostlinná výzdoba, věnec, sloup, a voluty.

Problematika sepulkrálních památek v Hradci Králové je široká a představuje dosud málo prozkoumané téma. Touto prací jsem se snažil představit některé z mnoha sepulkrálních památek a přispět tak k lepšímu poznání. Zároveň však poukázat na jejich někdy špatný stav, který by si zasloužil náležitou péči.

Resume

The aim of my work was to map sepulchral monuments in Hradec Králové between 1780 and 1938. The core of the thesis is created by a catalogue divided into the chapters called Burial Grounds and Cemeteries, which include descriptions of the selected sepulchral monuments. The selection is concentrated on artistically and historically valuable sepulchral monuments located mainly in cemeteries of Hradec Králové.

The catalogue is based on my own field research carried out in cemeteries of Hradec Králové. The outcome of the research are photos of gravestones, tombs and chapels, and furthermore, creation of plans of cemeteries with localization of the chosen sepulchral monuments.

There are three burial grounds and eleven cemeteries in Hradec Králové. The burial grounds are parts of churches located in the historical centre of the town. To be more specific, these are crypts in the sv. Duch cathedral and the crypt in the church called Nanebevzetí Panny Marie. Nearby, there is a columbarium within the premise of Sbor Kněze Ambrože. Cemeteries are situated in six places: Nový Hradec Králové, Pouchov, Kukleny, Plotišť, Svinary and Malšova Lhota. Most of them are Catholic cemeteries. However, in Pouchov, we can find also a military and Jewish cemetery, and there is an evangelical cemetery in Svinary. The unique environment can be felt in forest cemetery in Nový Hradec Králově, specifically Malšovice.

The location of cemeteries was mainly influenced by two events. By coincidence, these two events took place in the second half of the eighteenth century. One of them is the Enlightenment reforms made by Josef II., which banned burials around the area of churches in the town and allowed establishment of cemeteries outside of the town. The second event was the construction of the Hradec Králové fortress, which meant a decline of urban cemeteries and its churches. Thus, the original cemeteries were abandoned and new cemeteries were established on the outskirts of the town.

The Hradec Králové sepulchral monuments were created by local stone sculptors such as V. Škoda, M. Ježek, V. Samek, J. Krám, K. Hils, etc. But artists like F. Bílek or Č. Vosmík were involved, too.

Some artistically or historically valuable headstones have been declared as a cultural heritage or the town provides its protection. There are four headstones on the list of a cultural heritage. In Kukleny, those are headstones belonging to the family of J. H. Pospíšil, a publisher from Hradec Králové. Moreover, there are two artistically valuable headstones. One of them is owned by Nejedlých family and the second one is the headstone of the Cubist painter, B. Kubišta. Both headstones are a collaboration of V. Škody and F. Bílek. F. Bílek is also the author of the headstone of Škodovy family situated in the Catholic cemetery in Pouchov, which also is considered a cultural heritage.

Since the second half of the 19th century till the beginning of the 20th century, the sepulchral art was spread in the form of neo-Gothic and Art Nouveau monuments. The oldest headstones, from the beginning of 19th century, are located in cemeteries in Zámeček, Kukleny, and in the Catholic cemetery in Pouchov. The concepts of those headstones are often referring to antique times. One of the examples is the Wenzl Kohaut's headstone in the Empire style with a relief of a weeper sitting with an urn and God's eye situated in the cemetery in Zámeček.

Figures of Christ, weepers or angels appear very often on headstones. Besides, headstones are also frequently decorated with a cross or chalice, plants, wreaths, columns, and volutes.

The issue of sepulchral monuments in Hradec Králové is broad and it has not been explored deeply. In this work, I picked several sepulchral monuments from the huge amount of them and tried to introduce them in order to contribute to a better understanding. In addition, I wanted to draw attention to their poor condition, which should be improved.

Seznam pramenů a literatury

Prameny

BIENER Z BIENENBERKA, Karel Josef. *Dějiny města Hradce Králové. díl II.* K. J. z Bienenbergu. 1790 ; Přeložil a na stroji opsal Jan Balcar z Bystrého. strojopis. 1953.

Kukleny – plán hřbitova na informační tabuli před hřbitovem

Malšovice, lesní hřbitov – plán hřbitova na informační tabuli na hřbitově

Pouchov, vojenský hřbitov – informační tabule na hřbitově

ŠVENDA, František de Paula, 1741-1822. *Historie království českého a paměti města Hradce Králové nad Labem. Díl IV. Hliněný obraz. Rozdíl 1 - 4. Od roku 1734 do roku 1761.*

František De Paula Švenda. Hradec Králové : J. H. Pospíšil, 1814.

Zámeček – informační listy ve vitríně na zvonici

Literatura

BENEŠOVÁ, Marie, Jan JAKL a František TOMAN. *Salón republiky: moderní architektura Hradce Králové.* 1. vyd. Hradec Králové: Garamon, 2000. ISBN 80-902593-7-5.

BLÁHA, Radek. *Putování po hradeckých středověkých kostelech a kláštorech.* 1. vyd. Hradec Králové: Balustráda, 2011. ISBN 978-80-87172-06-3.

CECHNER, Antonín. *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století.* V Praze: Nákladem Archaeologické kommisse při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1904.

DIVIŠOVÁ, Jaroslava. *Encyklopedie města Hradce Králové.* 1. vyd. Hradec Králové: Garamon, 2011. ISBN 978-80-86472-52-2.

DOMEČKA, Ludvík a František Ladislav SÁL. *Královéhradecko.* V Hradci Králové: Vydal Sbor pro zpracování a vydání monografie Královéhradecka, 1929-1935.

DOMEČKA, Ludvík. Bývalé hřbitovy královéhradecké. In *Ratibor.* Roč. 17, 1900, č. 43. s. 1 – 3.

DOSKOČIL, Jan. *Kostel Nanebevzetí Panny Marie v Hradci Králové.* Hradec Králové: Garamon ve spolupráci s občanským sdružením Katedrála 2008, 2010. ISBN 978-80-86472-47-8.

DUŠKOVÁ, Lucie. *19. století na královéhradeckých hřbitovech.* 1. původní vyd. Hradec Králové: Garamon, c2009. ISBN 978-80-86472-40-9.

FIEDLER, Jiří. *Židovské památky v Čechách a na Moravě.* Praha: Sefer, 1992. ISBN 80-900895-1-8.

- HEINZ-MOHR, Gerd. *Lexikon symbolů: obrazy a znaky křesťanského umění*. Vyd. 1. Praha: Volvox Globator, 1999. ISBN 80-7207-300-1.
- HOROVÁ, Anděla. *Nová encyklopedie českého výtvarného umění*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0536-6.
- HORYNA, Václav. *Vlastivěda Královéhradecka: kulturní a hospodářský snímek okresu*. Hradec Králové: Okresní pedagogické středisko, 1968.
- HRUBÝ, Vladimír. *Katedrála Sv. Ducha: kaple sv. Klimenta : biskupská rezidence*. 1.vyd. Hradec Králové: Garamon, 2002. ISBN 80-86472-10-8.
- CHADRABA, Rudolf. *Kapitoly z českého dějepisu umění*. 1. vyd. Praha: Odeon, 1987.
- KOVAŘÍK, Petr. *Klíč k pražským hřbitovům*. Praha: Lidové noviny, 2001. ISBN 80-7106-486-6.
- KOVAŘÍK, Petr a Blanka FRAJEROVÁ. *Klíč k českým hřbitovům*. 1. vyd. v Mladé frontě. Praha: Mladá fronta, 2013. ISBN 978-80-204-2984-1.
- KŘÍŽEK, Pavel a Miloš ŘEZNÍK. *Hrady, zámky a tvrze na Královéhradecku: historický průvodce*. 1. vyd. Hradec Králové: ProgreStisk, 1992. ISBN 80-900637-0-5.
- LENDEROVÁ, Milena. *Dějiny každodennosti "dlouhého" 19. století. Díl 2, Život všední i sváteční*. Vyd. 1. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2005. ISBN 80-7194-756-3.
- Fenomén smrti v české kultuře 19. století: sborník příspěvků z 20. ročníku symposia k problematice 19. století : Plzeň, 9-11. března 2000*. 1. vyd. Praha: KLP, 2001. ISBN 80-85917-79-3.
- LUTOVSKÝ, Michal. *Encyklopedie slovanské archeologie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 1. vyd. Praha: Libri, 2001. ISBN 80-7277-054-3.
- MIKAN, Jaroslav. *Kolejní chrám Na nebe vzetí P. Marie v Hradci Králové*. V Hradci Králové: Městské museum, 1940.
- MIKULKA, Jaromír. *Dějiny Hradce Králové do roku 1850*. Hradec Králové: Nadace Historica, 1994-1996. ISBN 80-900048-9-x.
- MUSIL, František, Ondřej FELCMAN a Jaroslav ČECHURA. *Dějiny východních Čech: v pravěku a středověku (do roku 1526)*. Vyd. 1. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2009. ISBN 978-80-7422-003-6.
- NAVRÁTILOVÁ, Hana. *Narození a smrt v české lidové kultuře*. Vydání 1. Praha: Vyšehrad, 2004. ISBN 80-7021-397-3.
- Ottův slovník naučný: ilustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí*. Dvacátý díl. Praha: ARGO, 2000. ISBN 80-7185-057-8-.
- POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech*. 1. vyd. Praha: Academia, 1977.

- POJSL, Miloslav. *Sepulkrální památky na Moravě a ve Slezsku do roku 1420*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2006. ISBN 80-244-1240-3.
- POTŮČEK, Jakub. *Hradec Králové: architektura a urbanismus : 1895-2009*. Hradec Králové: Muzeum východních Čech, 2009. ISBN 978-80-86472-42-3.
- PRAHL, Roman, a kol. *Umění náhrobku v českých zemích let 1780-1830*. Vydání 1. Praha: Academia, 2004. ISBN 80-200-1188-9.
- RICHTER, Miroslav a Vít VOKOLEK. *Hradec Králové: slovanské hradiště a počátky středověkého města*. 1. vyd. Hradec Králové: Muzeum východních Čech, 1995. ISBN 80-85031-14-0.
- ROYT, Jan. *Slovník biblické ikonografie*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2006. ISBN 80-246-0963-0.
- ROYT, Jan a Hana ŠEDINOVÁ. *Slovník symbolů: kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1998. ISBN 80-204-0740-5.
- ROZKOŠNÁ, Blanka – JAKUBEC, Pavel. *Židovské památky Čech*. Vydání 1. Šlapanice: Era, 2004. ISBN 80-86517-64-0.
- SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. 2. nezměn. vyd. Praha: Šolc a Šimáček, 1931.
- SKLENÁŘ, Karel a Zuzana BLÁHOVÁ. *Biografický slovník českých, moravských a slezských archeologů a jejich spolupracovníků z příbuzných oborů*. 1. vyd. Praha: Libri, 2005. ISBN 80-7277-253-8.
- SKLENÁŘ, Karel, Zuzana BLÁHOVÁ a Miloslav SLABINA. *Encyklopedie pravěku v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 1. vyd. Praha: Libri, 2002. ISBN 80-7277-115-9.
- SKLENÁŘ, K. - SKLENÁŘOVÁ, Z. - SLABINA, M. *Encyklopedie pravěku v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. 2002.
- SOLAŘ, Jeronym Jan Nepomucký. *Dějepis Hradce Králové nad Labem a biskupství hradeckého*. V Praze: J.J. Solař, 1868.
- STEINOVÁ, Iva. *Maceva: židovský náhrobek a symbolika jeho výzdoby ve světle tradice = Matzeva : the Jewish tombstone and the symbolism of its decoration in the light of tradition*. 1. vyd. Praha: Národní památkový ústav, ústřední pracoviště, 2011. ISBN 978-80-87104-65-1.
- TOMAN, Prokop a Prokop Hugo TOMAN. *Nový slovník československých výtvarných umělců*. 5., opr. vyd. Praha: I. Železný, 2000, 2 sv. ISBN 80-237-3633-7.
- VOKOLEK, Vít. *Počátky osídlení východních Čech*. 1. vyd. Hradec Králové: Muzeum východních Čech, 1993. ISBN 80-85031-02-7.

ZIBRT, Č. Náhrobní nápisy z Českých hřbitovů. In *Český lid* 21, 1912. s. 17 – 21, s. 131, s. 290.

ŽLÁBKOVÁ, Ludmila. Královéhradecké hřbitovy a pohřebiště. In *Zpravodaj SOPVČ*, Roč. 15, 2005, č. 1. s. 12 – 13.

ŽLÁBKOVÁ, Ludmila. Návrh na prohlášení náhrobku rodiny Škodovy na hřbitově v Hradci Králové – Pouchově za kulturní památku. In *Zpravodaj SOPVČ*, Roč. 15, 2005, č. 3. s. 12 – 14.

ŽLÁBKOVÁ, Ludmila. Hřbitovy - opomíjené a chátrající. In *Kulturní dědictví v současnosti - Opomíjené památky*. Sborník referátů z 3. ročníku konference; Muzeum východní Čech v Hradci Králové 8. listopadu 2006. Hradec Králové: Balustráda, 2007. s. 86 – 98. ISBN 978-80-87172-00-1.

Internetové zdroje

Ambrožův sbor Církve československé husitské (cit: 14. 2. 2014) Dostupné na:
<<http://www.archiweb.cz/buildings.php?action=show&id=1393>>.

Národní památkový ústav. [cit. 18. 3. 2014]. Dostupné na:
<<http://monumnet.npu.cz/monumnet.php>>.

Památka sepulkrální. (cit: 8.3.2014). Dostupné na
<http://artslexikon.cz/index.php/Pam%C3%A1tka_sepulkr%C3%A1ln%C3%AD> .

Evidence válečných hrobů. (cit. 27:5: 2014) Dostupné na:
<<http://www.valecnehroby.army.cz/Evidence/hledani-osoby-v-cr>>

Seznamy příloh

Medailóny významných umělců

Mapa A - Mapa královéhradeckých kostelů se hřbitovy před stavbou pevnosti; úprava autor

Mapa B - Umístění současných pohřebišť a hřbitovů v Hradci Králové; úprava autor

Tab. 1 - Dopravní dostupnost a lokalizace pohřebišť a hřbitovů v Hradci Králové; návrh autor

Mapa 1 – Zámeček; plán hřbitova s umístěním vybraných sepulkrálních památek; kresba autor

Mapa 2 – Nový Hradec Králové – Husova; plán hřbitova s umístěním vybraných sepulkrálních památek; kresba autor

Mapa 3 – lesní hřbitov – Malšovice; plán hřbitova s umístěním vybraných sepulkrálních památek; kresba autor

Mapa 4 – Pouchov – občanský; plán hřbitova s umístěním vybraných sepulkrálních památek; kresba autor

Mapa 5 – Pouchov – vojenský; plán hřbitova s umístěním vybraných sepulkrálních památek; kresba autor

Mapa 6 – Pouchov – židovský; Plán hřbitova s umístěním vybraných sepulkrálních památek, kresba autor

Mapa 7 – Kukleny; plán hřbitova s umístěním vybraných sepulkrálních památek; kresba autor

Mapa 8 – Plotiště; plán hřbitova s umístěním vybraných sepulkrálních památek; kresba autor

Mapa 9 – Svinary – katolický; plán hřbitova s umístěním vybraných sepulkrálních památek; kresba autor

Mapa 10 – Svinary – evangelický; plán hřbitova s umístěním vybraných sepulkrálních památek; kresba autor

Mapa 11 – Malšova Lhota; plán hřbitova s umístěním vybraných sepulkrálních památek; kresba autor

Seznam obrazové přílohy

- Obr. 1** - Zámeček; Náhrobek Wenzela Kohauta; rok 1834; čelní strana; foto autor
- Obr. 2** - Zámeček; Náhrobek Wenzela Kohauta; rok 1834; zadní strana; foto autor
- Obr. 3** - Zámeček; Náhrobek Václava Horáka; 2. polovina 19. století; foto autor
- Obr. 4** - Zámeček; Náhrobek Františka Moravce; 1911; foto autor
- Obr. 5** - Zámeček; Náhrobek rodiny Kadečkovy Horákovy; počátek 20. století; foto autor
- Obr. 6** - Zámeček; Náhrobek J. Bydžovského; rok 1906; foto autor
- Obr. 7** - Zámeček; Náhrobek L. J. Pospíšila; rok 1893; foto autor
- Obr. 8** - Nový HK-Husova; Náhrobek rodiny Michazovy Jírotovy; 1. pol. 20. stol. foto autor
- Obr. 9** - Nový HK-Husova; Náhrobek rodiny Marešovy; přelom 19. a 20. stol.; foto autor
- Obr. 10** - Nový HK-Husova; Rodinná hrobka Čeněk Korbel; 1909; Samek; foto autor
- Obr. 11** - Nový HK-Husova; Náhrobek rodiny Drahé; 20. léta 20. stol.; Samek; foto autor
- Obr. 12** - Nový HK-Husova; Hrobka rodiny Lorenzovy; rok 1909; F. Kofránek; foto autor
- Obr. 13** - Malšovice – lesní hřbitov; Náhrobek J. Chudý; rok 1948; foto autor
- Obr. 14** - Malšovice – lesní hřbitov; rodiny Maclovy; 2. polovina 20. století; foto autor
- Obr. 15** - Malšovice – lesní hřbitov; Plastika u hrobu M. Demčíkové, D. Sýřišťové; rok 1938; foto autor
- Obr. 16** - Pouchov-kat.; Náhrobek V. Vroubka; 2. polovina 19. století; foto autor
- Obr. 17** - Pouchov-kat.; Hrobka rodiny Caivasovy; 2. polovina 19. století; foto autor
- Obr. 18** - Pouchov-kat.; Náhrobek rodiny Hermanovi; 1. polovina 20. století; foto autor
- Obr. 19** - Pouchov-kat.; Náhrobek Emy Škodové; rok 1924; František Bílek; foto autor
- Obr. 20** - Pouchov-kat.; Náhrobek rodiny Šotolovy; rok 1919; foto autor
- Obr. 21** - Pouchov-kat.; Hrobka rodiny Homoláčovy; rok 1910; Samek; foto autor
- Obr. 22** - Pouchov-voj.; Náhrobek J. Leinera; rok 1925; V. Škoda; foto autor
- Obr. 23** - Pouchov-voj.; Náhrobek G. Gillise; rok 1866; foto autor
- Obr. 24** - Pouchov-voj.; Náhrobek K. Poeckha; rok 1866; foto autor
- Obr. 25** - Pouchov-žid.; Náhrobek F. Bondy; rok 1913; foto autor
- Obr. 26** - Pouchov-žid.; Náhrobek rodiny Kreitnerovy; rok 1915; Ed. Radnitz; foto autor

- Obr. 27** - Pouchov-žid.; Náhrobek J. Guth; rok 1904; foto autor
- Obr. 28** - Pouchov-žid.; Náhrobek A. Neuwirthová; rok 1929; foto autor
- Obr. 29** - Kukleny; Hrobka rodiny Schulzovy; 2. polovina 19. století; Hatle a Vejs Hořice; foto autor
- Obr. 30** - Kukleny; Kukleny; Hrobka rodiny Schulzovi; foto autor
- Obr. 31** - Kukleny; Náhrobek Bohumila Kubišty; rok 1918; František Bílek; foto autor
- Obr. 32** - Kukleny; Hrobka rodiny Nejedlých; František Bílek; foto autor
- Obr. 33** - Kukleny; Náhrobek rodiny Koutníkovy; foto autor
- Obr. 34** - Kukleny; Náhrobek manželů Felfových; počátek 20. století; foto autor
- Obr. 35** - Kukleny; Náhrobek Františka Wacka; 1894; foto autor
- Obr. 36** - Plotišť; Náhrobek Anny Ryskové; K. Hilse; foto autor
- Obr. 37** - Plotišť; Náhrobek rodiny Tichých Faltýsova; 1. polovina 20. století; Z. Ježek; foto autor
- Obr. 38** - Plotišť; Hrobka Františka Srdínky; 1. polovina 20. století; K. Hilse; foto autor
- Obr. 39** - Plotišť; Hrobka rodiny Střemchovy; 70. léta 19. století; M. Ježek; foto autor
- Obr. 40** - Plotišť; Náhrobek Josefa Doležala; rok 1922; foto autor
- Obr. 41** - Svinary – kat.; Náhrobek rodiny Sovákovy; počátek 20. stol; K. Hilse; foto autor
- Obr. 42** - Svinary – kat.; Náhrobek rodiny Semencovy; foto autor
- Obr. 43** - Svinary - evan.; Náhrobek Kateřiny Střemchové; rok 1878; M. Ježek; foto autor
- Obr. 44** - Svinary - evan.; náhrobek rodiny Kobosovy; rok 1866; foto autor
- Obr. 45** - Svinary - evan.; Náhrobek rodiny Vaňkovy; foto autor
- Obr. 46** - Malšova Lhota; Náhrobek rodiny Cejnarovy; rok 1936; foto autor
- Obr. 47** - Malšova Lhota; Náhrobek rodiny Divišovy; rok 1941; foto autor
- Obr. 48** - Malšova Lhota; Náhrobek neznámé rodiny; rok 1917; K. Hilse; foto autor

Medailóny významných umělců

František Bílek²⁹⁰ (6. 11. 1872 Chýnov u Tábora – 13. 10. 1941 Chýnov u Tábora)

sochař, architekt, řezbář, ...

Patří k nejvýraznějším osobnostem českého secesního symbolismu a pro svou osobitou tvorbu je oceňován i v Evropě. Jeho tvorba byla výrazně ovlivněna bolestně mystickými náboženskými prožitky v raném období jeho tvorby v Chýnově.

V letech 1887 – 1890 studoval na Akademii výtvarných umění v Praze u M. Pirnera. Poté se učil sochařství v letech 1891 – 1892 v Paříži na Akademii Colarossi u A. Injalberta. Častou myšlenkou jeho děl byl Kristus. Díla Golgota, hora lebek a Orba z roku 1892 se lišila od tradičního pojetí Krista a byla odmítnuta J. V. Myslbekem. Bílek se poté vrátil do Chýnova a zřídil si v lesích svůj ateliér. Roku 1902 pobýval v Itálii. Žil a pracoval v Chýnově a v Praze. Podnikl cesty do Itálie, Německa a do Francie. Udržoval přátelské styky s Juliem Zeyerem a Otokarem Březinou, jejichž díla ilustroval vlastními kresbami.

Po roce 1903 vytvořil svou představu Cesty – sochařské epopoje lidstva, která od svého pádu hledá cestu ke Kristu. Roku 1911 byla podle jeho návrhu postavena jeho vlastní vila na pražských Hradčanech. Podle jeho návrhu vznikla také sousední vila Dr. L. Procházky. Jeho návrhy na sbory československé církve však nebyly uskutečněny.

Vytvořil mnoho náhrobků v Praze na Olšanech a na Vyšehradě. Na Vyšehradě se např. nalézá náhrobek žalu na hrobě V. B. Třebízského z roku 1909. Jeho náhrobky se nacházejí ale také na dalších místech např. v Chýnově, Jičíně, Kuklenách, Domažlicích, Libčicích nad Vltavou, Jinošově nebo Lipníku. Pracoval také na tvorbě pomníků, ale z jeho návrhů byly postaveny jen některé např. J. Hus v Kolíně v roce 1914 nebo J. A. Komenský v zahradě jeho pražské vily v roce 1926.

Čeněk Vosmík²⁹¹ (5. 4. 1860 Humpolec – 11. 4. 1944 Praha-Smíchov)

sochař

Zřetelný znak jeho sochařské tvorby představuje klid, harmonie a vyváženost. Kromě lyrických náboženských námětů objímaných smutkem a melancholií konce století, našel i téma sociálně zabarvené.

Vyučil se u otce kolářem a zároveň maloval a vyřezával. Poté se na zlatnické škole v Praze učil modelovat. Kolem roku 1880 odjel do Vídně, kde později začal působit v sochařských dílnách V. Tilgnera a A. Wagnera. V letech 1886 – 1888 studoval na ve Vídni na akademii u E. Hellmera. Po studiu byl zaměstnán opět u A. Wágnera, kterému pomáhal s prací na sochách pro Národní muzeum. Roku 1892 začal pracovat pro J. V. Myslbeka, pro kterého tvořil jeho sousoší Záboje a Slavoje pro Palackého most a pomáhal mu s modelováním koně pro pomník sv. Václava. Upozornil na sebe v roce 1891 na Jubilejní výstavě v Praze svou sochou Zavržený. V roce 1893 obdržel za soutěžní model muž s býkem pro pražská jatka druhou cenu.

Častými náměty pro jeho práci byly témata z Bible. Jeho práce se nacházejí na mnoha pražských a také venkovských kostelech. Je autorem náhrobků v Praze na Vyšehradě, v Humpolci nebo v Hradci Králové na občanském hřbitově na Pouchově, kde vytvořil krucifix na hrobě královéhradeckých kanovníků.²⁹² V reliéfu nebo v bustě ztvárnil podobu některých osobností.

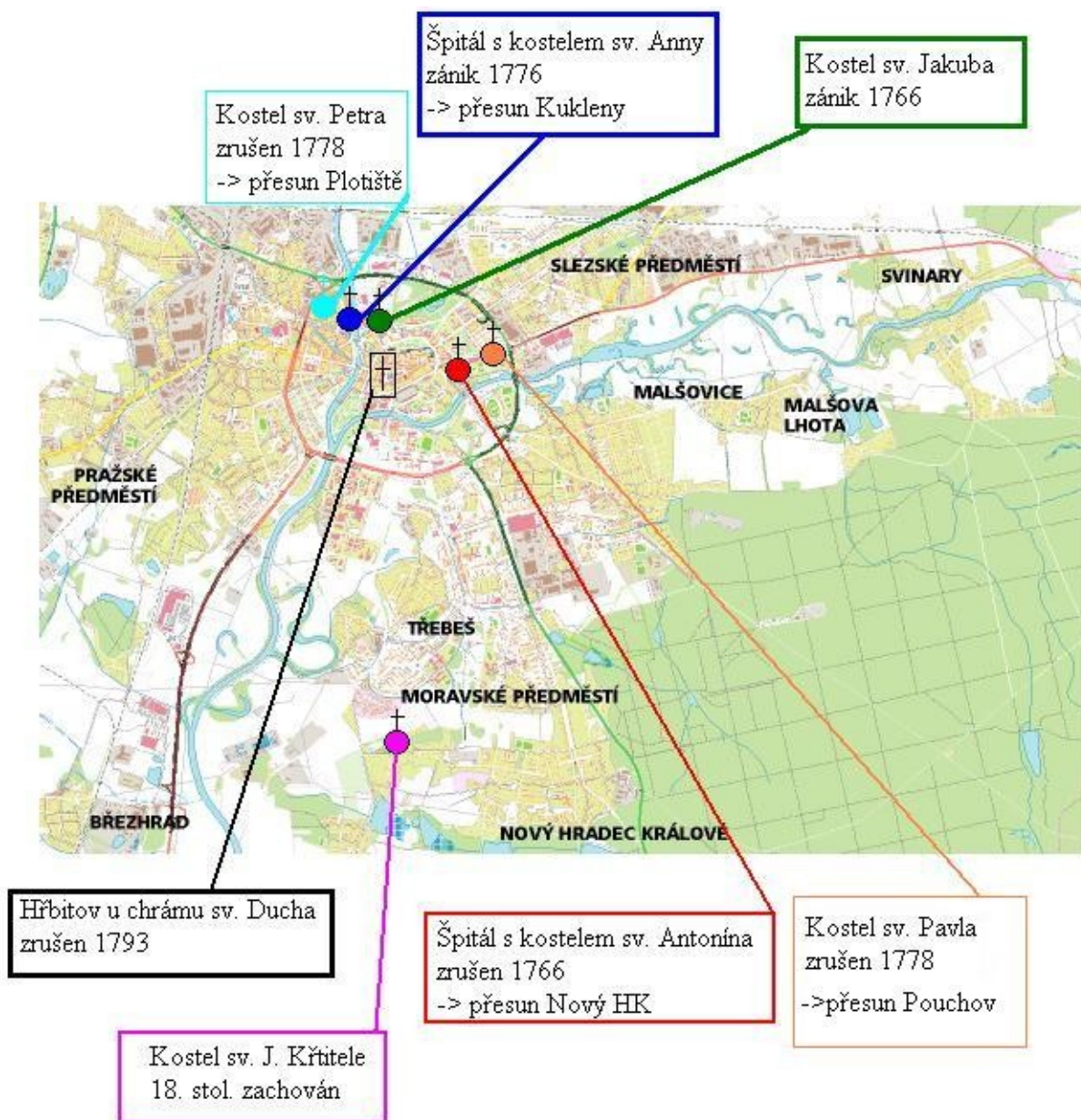
290 HOROVÁ, Anděla. *Nová encyklopedie českého výtvarného umění*. Praha, 1995, s. 69 – 70.; TOMAN, Prokop. *Nový slovník Československých výtvarných umělců*. Praha, 2000, s. 5.

291 HOROVÁ, Anděla. *Nová encyklopedie českého výtvarného umění*. Praha, 1995, s. 916.; TOMAN, Prokop. *Nový slovník Československých výtvarných umělců*. Praha, 2000, s. 669 – 670.

292 Foto lze nalézt v publikaci: KOVAŘÍK, P. – FRAJEROVÁ, B. *Klíč k českým hřbitovům*, 2013, s. 254.

Mapy a tabulka

Mapa A Mapa královéhradeckých kostelů se hřbitovy před stavbou pevnosti²⁹³

293 Upraveno dle: BLÁHA, R. Putování po hradeckých středověkých kostelech a kláštorech. 2011.

Mapa B Umístění současných pohřebišť a hřbitovů v Hradci Králové

Vysvětlivky

Pohřebiště:

- ❶ Krypta katedrály sv. Ducha
- ❷ Krypta kostela Nanebevzetí Panny Marie
- ❸ Kolumbárium sboru kněze Ambrože

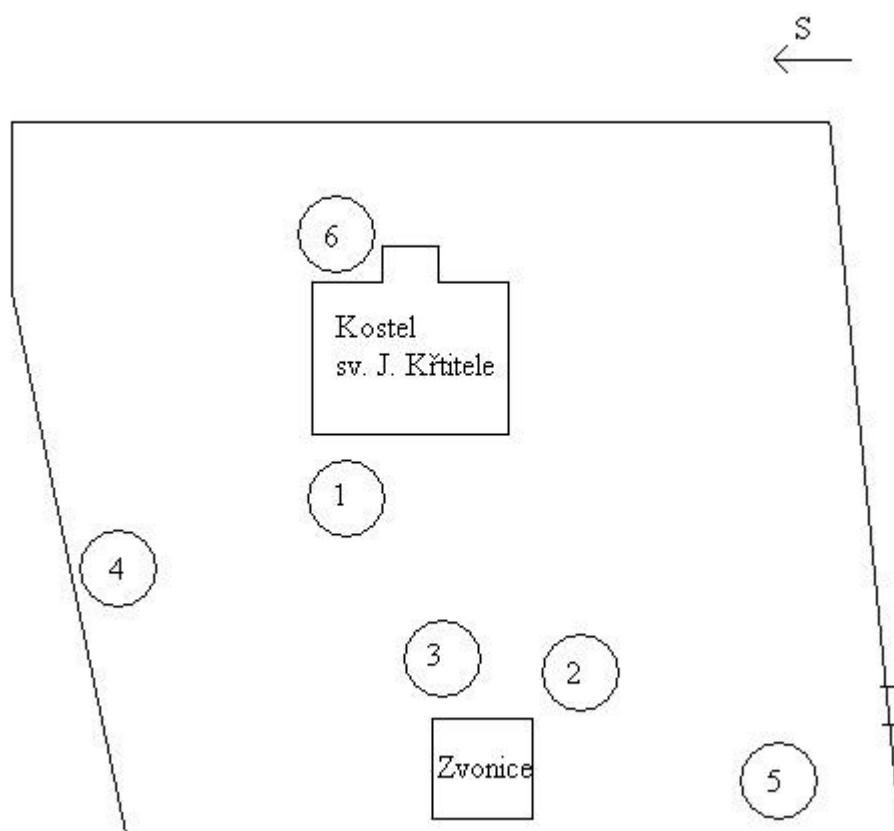
Hřbitovy: Chyba! Nenalezen zdroj odkazů.

❶	Plotiště n Labem	❹	Svinary - katolický
❷	Kukleny	❺	Svinary - evangelický
❸	Pouchov - katolický	❻	Malšova Lhota
❹	Pouchov – vojenský	❼	Nový Hradec Králové - Husova
❺	Pouchov – židovský	❽	Zámeček
		❾	Nový Hradec Králové - Husova
		❿	Zámeček
		⓫	Malšovice - lesní

Tab. 1 - Dopravní dostupnost a lokalizace pohřebišť a hřbitovů v Hradci Králové

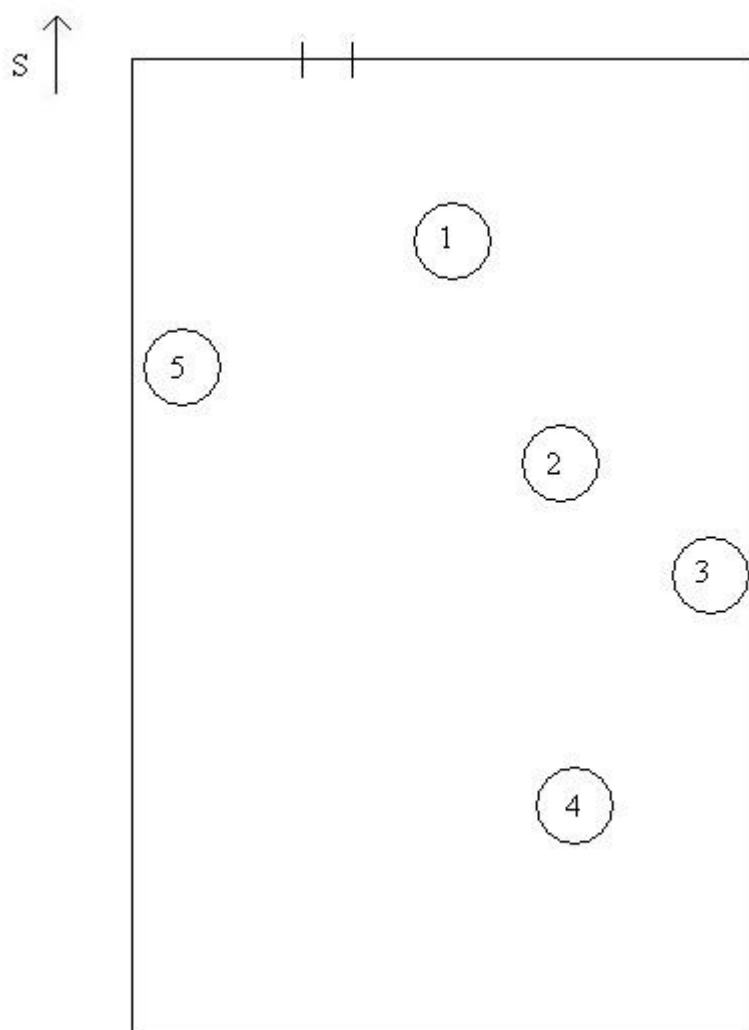
Pohřebiště				
Kap.	Název		Spojení MHD (od Hl. nádraží)	Přístupová cesta
3	Krypta katedrály Sv. Ducha		2, 6, 15, 16; Zastávka: Adalbertinum	Velké náměstí
4	Krypta kostela Nanebevzetí Panny Marie		2, 6, 15, 16; Zastávka: Adalbertinum	Velké náměstí
5	Kolumbárium sboru kněze Ambrože		2, 5, 6, 15, 11, 17; Zastávka: Ulrichovo náměstí	Amrožova
Hřbitovy				
Kap.	Lokalita	Specifikace	Spojení MHD (od hl. nádraží)	Přístupová cesta
6	Nový Hradec Králové	Zámeček - občanský	16; zastávka: Zámeček	Zámeček
		Husova - občanský	1, 2; zastávka: Nový Hradec Králové	Husova
		Lesní hřbitov - občanský	9; zastávka: Lesní hřbitov	Hradečnice
7	Pouchov	občanský	13; zastávka: Pouchov kostel	Velká
		vojenský		
		židovský		
8	Kukleny	občanský	3; zastávka: Kukleny náměstí	Denisovo náměstí
9	Plotiště	občanský	10; zastávka: Plotiště kostel	Předměřická
				Říčařova
10	Svinary	katolický	11, 17; zastávka: Křižovatka Běleč	Stříbrná
		evangelický	11, 17; zastávka: Svinary	K Borku
11	Malšova Lhota	občanský	17; zastávka: Stříbrný rybník	Lhotecká

Mapa 1 – Zámeček; plán hřbitova s umístěním vybraných sepulkrálních památek

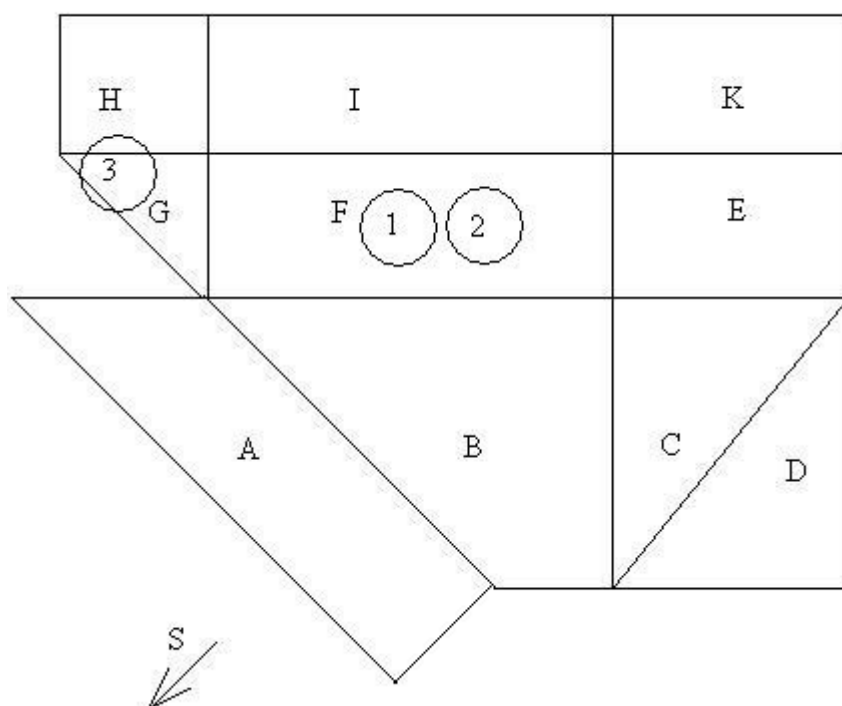
- 1 - Náhrobek Wenzela Kohauta (Obr. 1, 2)
- 2 - Náhrobek Václava Horáka (Obr. 3)
- 3 - Náhrobek Františka Moravce (Obr. 4)
- 4 - Náhrobek rodiny Kadečkovy Horákovy (Obr. 5)
- 5 - Náhrobek J. Bydžovského (Obr. 6)
- 6 - Náhrobek L. J. Pospíšila (Obr. 7)

Mapa 2 – Nový Hradec Králové – Husova; plán hřbitova s umístěním vybraných sepulkrálních památek

- 1 - Náhrobek rodiny Michazovy Jirotovy (Obr. 8)
- 2 - Náhrobek rodiny Marešovy (Obr. 9)
- 3 - Rodinná hrobka Č. Korbel (Obr. 10); Samek
- 4 - Náhrobek rodiny Drahé (Obr. 11); Samek
- 5 - Hrobka rodiny Lorenzovy (Obr. 12); F. Kofránek

Mapa 3 – lesní hřbitov – Malšovice; plán hřbitova s umístěním vybraných sepulkrálních památek

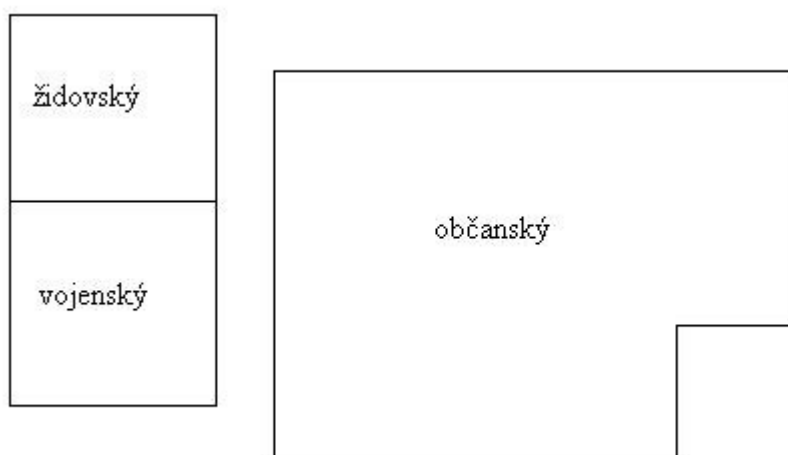

1 - Náhrobek J. Chudý (Obr. 13); řada Fep4

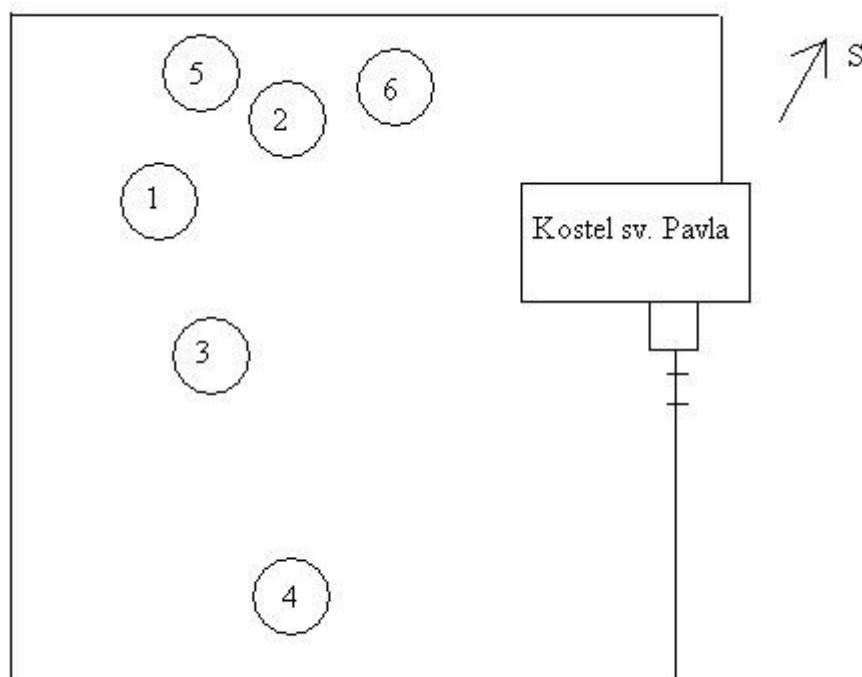
2 - Náhrobek rodiny Maclovy (Obr. 14); řada FcIV

3 - Plastika u hrobu M. Demčíkové, D. Sýřišřové (Obr. 15); řada GaIII

Pouchov - hřbitovy

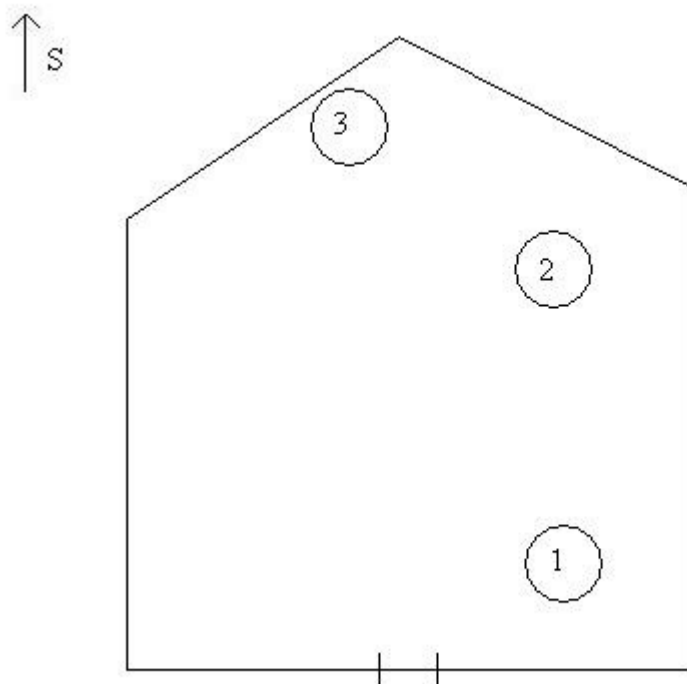

Mapa 4 – Pouchov – občanský; plán hřbitova s umístěním vybraných sepulkrálních památek

- 1 - Náhrobek V. Vroubka (Obr. 16)
- 2 - Hrobka rodiny Caivasovy (Obr. 17)
- 3 - Náhrobek rodiny Hermanovi (Obr. 18)
- 4 - Náhrobek Emy Škodové (Obr. 19); F. Bílek
- 5 - Náhrobek rodiny Šotolovy (Obr. 20)
- 6 - Hrobka rodiny Homoláčovy (Obr. 21); Samek

Mapa 5 – Pouchov – vojenský; plán hřbitova s umístěním vybraných sepulkrálních památek

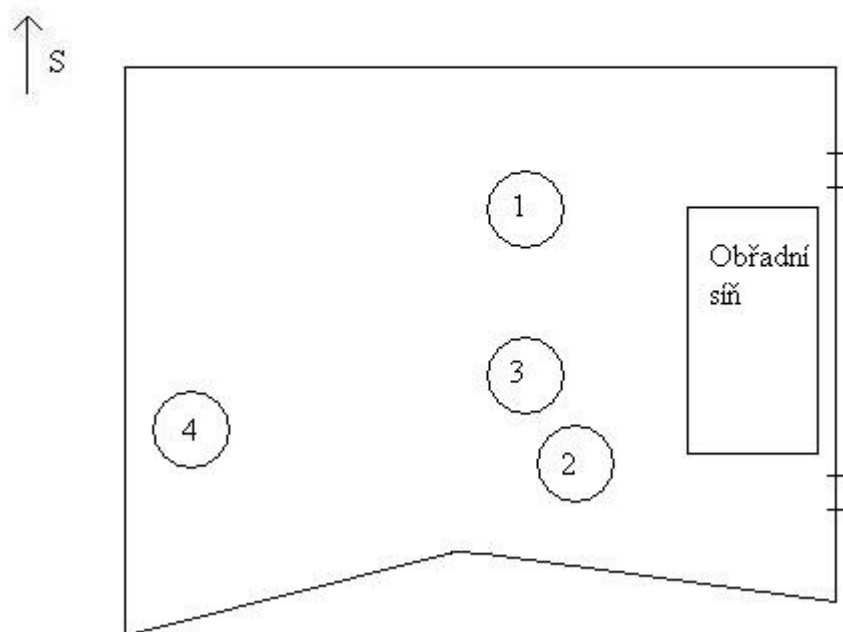

1 - Náhrobek J. Leinera (Obr. 22); V. Škoda

2 – Náhrobek G.Gillise (Obr. 23)

3 - Náhrobek K. Poeckha (Obr. 24)

Mapa 6 – Pouchov – židovský; Plán hřbitova s umístěním vybraných sepulkrálních památek

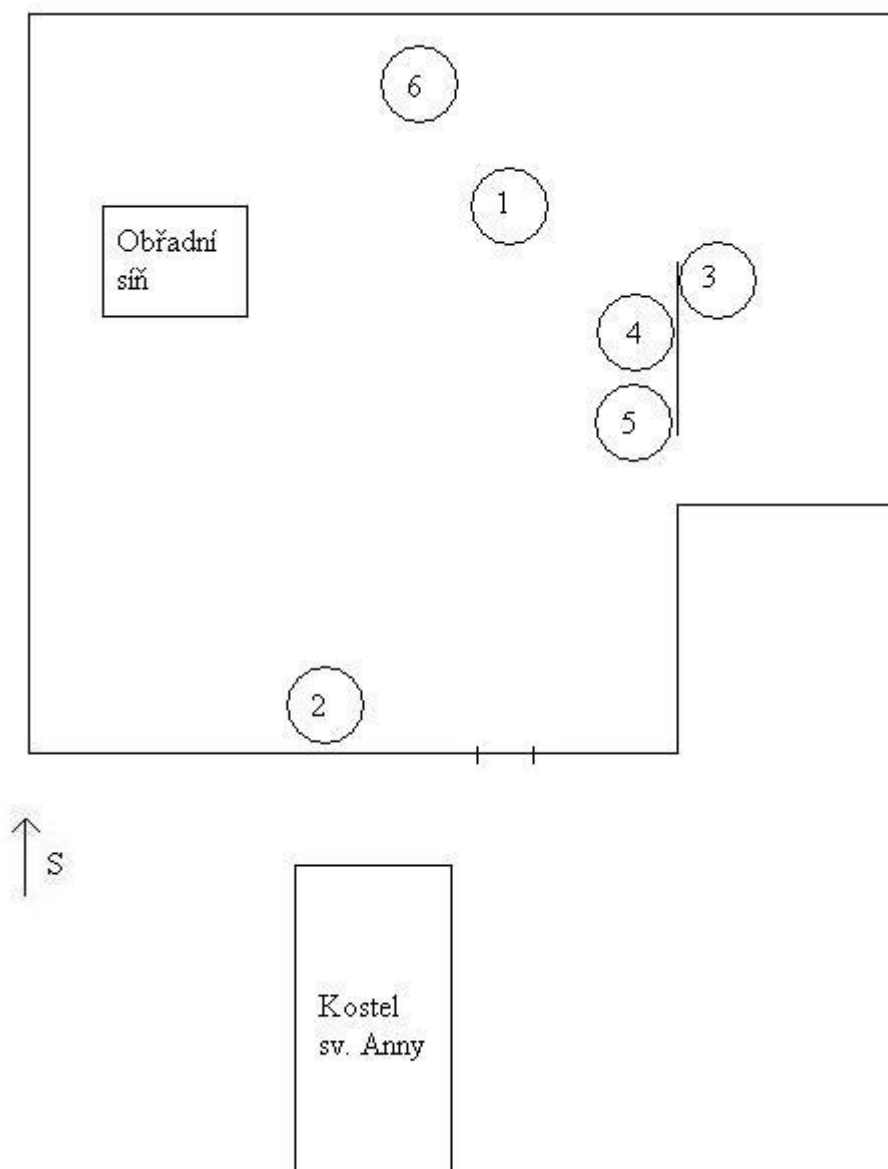
1 - Náhrobek F. Bondy (Obr. 25)

2 - Náhrobek rodiny Kreitnerovy (Obr. 26); Ed. Radnitz

3 - Náhrobek J. Guth (Obr. 27)

4 - Náhrobek A. Neuwirthová (Obr. 28)

Mapa 7 – Kukleny; plán hřbitova s umístěním vybraných sepulkrálních památek

1 - Hrobka rodiny Schulzovy (Obr. 29, 30); Hatle a Vejs Hořice

2 - Náhrobek Bohumila Kubišty (Obr. 31); F. Bílek

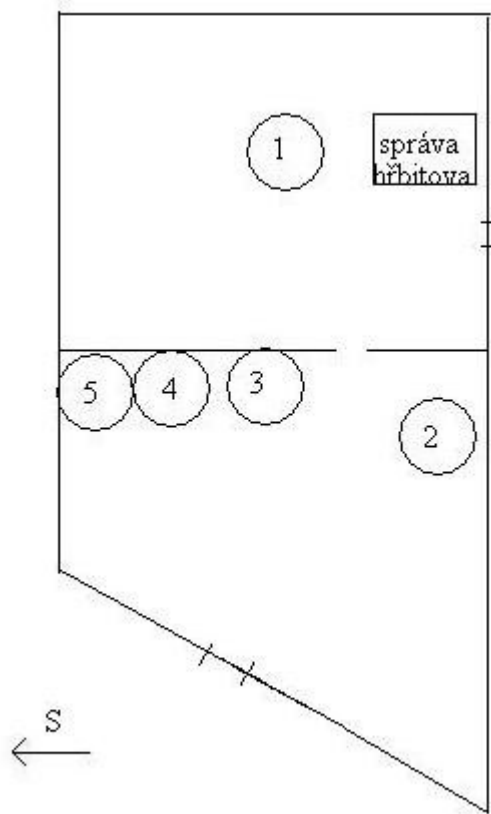
3 - Hrobka rodiny Nejedlých (Obr. 32); F. Bílek

4 - Náhrobek rodiny Koutníkovy (Obr. 33)

5 - Náhrobek manželů Felfových (Obr. 34)

6 - Náhrobek Františka Wacka (Obr. 35)

Mapa 8 – Plotiště; plán hřbitova s umístěním vybraných sepulkrálních památek

1 - Náhrobek A. Ryskové (Obr. 36); K. Hilse

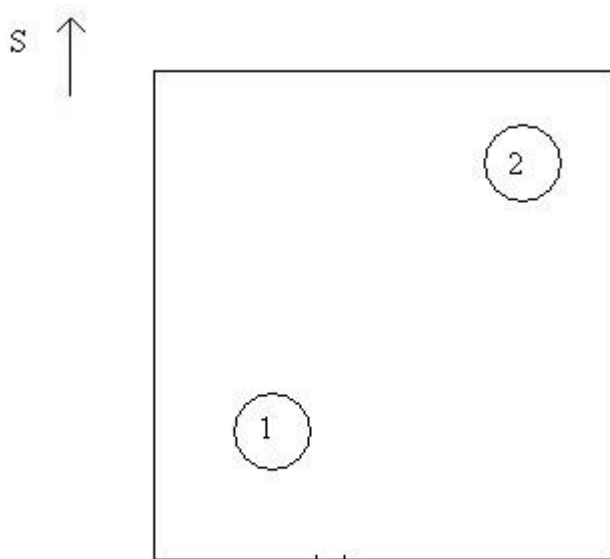
2 - Náhrobek rodiny Tichých Faltýsových (Obr. 37); Z. Ježek

3 - Hrobka F. Srdínky (Obr. 38); K. Hilse

4 - Hrobka rodiny Střemchovy (Obr. 39); M. Ježek

5 - Náhrobek J. Doležala (Obr. 40)

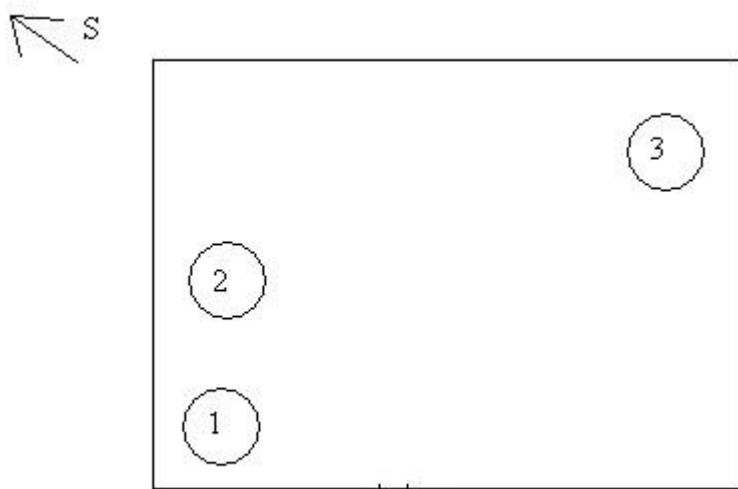
Mapa 9 – Svinary – katolický; plán hřbitova s umístěním vybraných sepulkrálních památek

1 - Náhrobek rodiny Sovákovy (Obr. 41); K. Hilse

2 - Náhrobek rodiny Semencovy (Obr. 42)

Mapa 10 – Svinary – evangelický; plán hřbitova s umístěním vybraných sepulkrálních památek

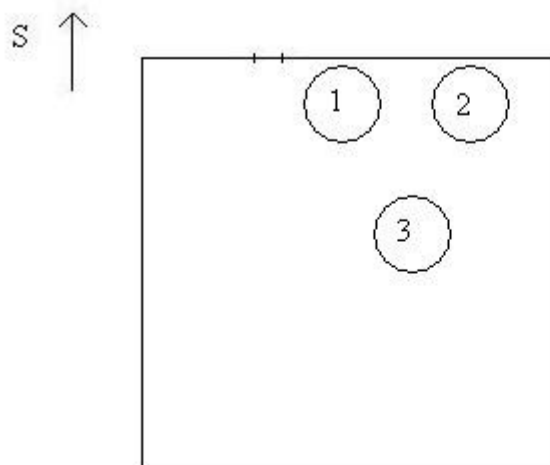

1 - Náhrobek K. Střemchové (Obr. 43); M. Ježek

2 - Náhrobek rodiny Kobosovy (Obr. 44)

3 - Náhrobek rodiny Vaňkovy (Obr. 45)

Mapa 11 – Malšova Lhota; plán hřbitova s umístěním vybraných sepulkrálních památek

- 1 - Náhrobek rodiny Cejnarovy (Obr. 46)
- 2 - Náhrobek rodiny Divišovy (Obr. 47)
- 3 - Náhrobek neznámé rodiny (Obr. 48); K. Hilse

Obrazová příloha

Obr. 1

Obr. 3

Obr. 2

Obr. 4

Obr. 5

Obr. 6

Obr. 7

Obr. 8

Obr. 9

Obr. 10

Obr. 11

Obr. 12

Obr. 13

Obr. 15

Obr. 14

Obr. 16

Obr. 18

Obr. 17

Obr. 19

Obr. 20

Obr. 21

Obr. 22

Obr. 23

Obr. 24

Obr. 25

Obr. 26

Obr. 27

Obr. 28

Obr. 29

Obr. 30

Obr. 31

Obr. 32

Obr. 34

Obr. 33

Obr. 35

Obr. 36

Obr. 37

Obr. 38

Obr. 39

Obr. 40

Obr. 41

Obr. 42

Obr. 43

Obr. 44

Obr. 45

Obr. 46

Obr. 47

Obr. 48